

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BALIKESİR İLİ BURHANIYE İLÇESİ'NDE YAĞLIK
ZEYTİN ÜRETEN İŞLETMELERİN EKONOMİK
ANALİZİ

Çiğdem YAPICI

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Duygu AKTÜRK

Temmuz, 2006
ÇANAKKALE

**BALIKESİR İLİ BURHANIYE İLÇESİ'NDE YAĞLIK
ZEYTİN ÜRETEN İŞLETMELERİN EKONOMİK
ANALİZİ**

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı

Çiğdem YAPICI

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Duygu AKTÜRK

Temmuz, 2006

ÇANAKKALE

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

Çiğdem YAPICI, tarafından Yrd. Doç. Dr. Duygu AKTÜRK yönetiminde hazırlanan “Balıkesir İli Burhaniye İlçesin Yağlık Zeytin Üreten İşletmelerin Ekonomik Analizi” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Taner KUMUK

Yönetici

Doç. Dr. F. Füsün TATLIDİL

Yrd. Doç. Dr. Duygu AKTÜRK

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Mehmet Emin ÖZEL

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŐEKKÖRLER

Araştırmanın bilgi toplanması aşamasında ve sonuçlandırılmasına kadar geçen sũre içinde, yakın ilgi ve yardımlarını gœrdũğũm Burhaniye Tarım İlçe Mũdũrlũğũne ve elemanlarına, anketlere sabırla cevap veren Burhaniye ilçesi çiftçilerine ve çalışmanın tũm aşamalarında ilgi ve yardımlarını gœrdũğũm danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Duygu AKTÖRK'e, Yrd. Doç. Dr. Ferhan SAVRAN'a ve Prof. Dr. Taner KUMUK'a; ayrıca çalışmalarımın maddi ve manevi desteği olan aileme teőekkũrlerim sonsuzdur.

SİMGELER VE KISALTMALAR

T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
Y.T.L.	Yeni Türk Lirası
Da	Dekar
E.İ.B.	Erkek İşgücü Birimi
B.B.H.B.	Büyükbaş Hayvan Birimi
G.S.Ü.D.	Gayrisafi Üretim Değeri
G.S.H.	Gayrisaf Hasıla
TARİŞ	İncir, Üzüm, Pamuk, Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliğı

BALIKESİR İLİ BURHANIYE İLÇESİNDE YAĞLIK ZEYTİN ÜRETEN İŞLETMELERİN EKONOMİK ANALİZİ

ÖZET

Bu araştırmada, Balıkesir İli, Burhaniye İlçesinde yağlık zeytin üreten işletmelerin ekonomik analizi yapılmıştır. Araştırma alanının doğal özellikler, coğrafi faktörler ve tarım tekniği yönünden temsil eden 3 köy (Ağacık, Bahadınlı, Sübeylidere), 1 belde (Pelitköy) ve Burhaniye Merkez’de 88 işletme tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin, ortalama işletme arazisi 57,26 dekadır. Ortalama işletme arazisinin %99,27’si mülk arazidir.

İncelenen işletmelerde aktif sermayenin %94,79’u çiftlik sermayesi ve %5,21’i işletme sermayesidir. Ortalama aktif sermaye 280.585,06 YTL olup, işletme büyüklüğü arttıkça artmaktadır. Gayrisafi üretim değerı 16.027,05 YTL’dir ve %84,20’si bitkisel üretim değerinden oluşmaktadır. Bitkisel üretim değerinin ise %87,46’sı zeytinden elde edilmektedir.

İşletmeler ortalamasında toplam işletme masrafları 10.299,67 YTL’dir ve %55,13’ünü değişen işletme masrafları, %44,87’sini sabit işletme masrafları oluşurmaktadır. İşletme büyüklüğü arttıkça toplam işletme masrafları da artmaktadır.

İncelenen işletmeler ortalamasında, brüt kar 10.349,24 YTL, saf hasıla 7.390,33 YTL ve tarımsal gelir 9.810,17 YTL’dir. Ekonomik rantabilite oranı 2,63 ve mali rantabilite oranı 2,61’dir.

Anahtar Kelimeler: Yağlık Zeytin, Zeytinyağı, Ekonomik Analiz

ECONOMICAL ANALYSIS OF THE ENTERPRISES PRODUCING OLIVE FOR OIL IN BURHANIYE, BALIKESIR PROVINCE

ABSTRACT

The aim of this study was to analyze the economic situation of the enterprises producing olive in Burhaniye district of Balıkesir, province in Turkey. The research areas, 3 villages (Ağacık, Bahadınlı, Sübeylidere), 1 city (Pelitköy) and 88 enterprises in Burhaniye, were selected by randomize sampling method.

The average size of the enterprises is 57,26 dekar. The 84,55 % of land of the enterprises is covered by the olive tree and 99,27 % of that is owned land.

In the research, it was investigated that 94,79 % of the active capital comes from farmland, and 5,21 % from enterprise budget. Average active capital was 280.585,06 YTL and was increasing to the farm size. Annual gross production value was 16.027,05 YTL and 84,20 % of that came from crop production and within the crop production 87,46 % was coming from olive.

The average cost for enterprises is 10.299,67 YTL and 55,13 % of that is variable cost, 44,87 % of it is fixed costs. Running costs rise as enterprise gets larger.

For these enterprises, gross profit is 10.349,24 YTL, net return is 7.390,33 YTL and agricultural income is 9.810,17 YTL. Economical rantability rate is 2,63 % and financial rantability is 2,61 %.

Key Words: Olive for oil, Olive oil, Economical Analysis.

İÇERİK

	Sayfa
TEZ SINAVI SONUÇ BELGESİ	ii
TEŞEKKÜR	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
BÖLÜM 1 – GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 2 – KAYNAK ÖZETİ.....	4
BÖLÜM 3 – MATERYAL VE YÖNTEM.....	7
3.1. Materyal.....	7
3.2. Yöntem.....	7
3.2.1 Örneklemeye Safhasında Uygulanan Yöntem.....	7
3.2.2 Anket Safhasında Uygulanan Yöntem.....	9
3.2.3 İşletmelerin Ekonomik Analizinde Uygulanan Yöntem.....	11
BÖLÜM 4 – ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİ.....	15
4.1. Zeytin Ağacının İklim ve Toprak İstekleri	15
4.2. Zeytin Bahçesinde Uygulanan Kültürel İşlemler.....	16
4.2.1. Toprak İşleme.....	16
4.2.2. Gübreleme.....	16
4.2.3. Sulama.....	17
4.2.4. Budama.....	18
4.2.5. Hasat.....	18
BÖLÜM 5 – ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	20
5.1. İlçenin Tarihçesi.....	20
5.2. İlçenin Doğal Durumu.....	20
5.2.1. Coğrafi Yapısı.....	20
5.2.2. Jeolojik Yapısı ve Toprak Durumu.....	21
5.2.3. İklim ve Bitki Örtüsü.....	21
5.3. Nüfus ve Eğitim Durumu.....	22
5.4. Altyapı Ulaşım ve Pazar Durumu.....	23

5.5. Sanayi ve Ticaret.....	23
5.6. Tarımsal Yapı.....	24
5.6.1. Arazi Varlığı ve Kullanım Şekli.....	24
5.6.2.Bitkisel Üretim.....	25
5.6.3 Hayvansal Üretim.....	28
5.6.4. Tarım Tekniği ve Girdi Durumu.....	30
BÖLÜM 6 – DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI ÜRETİM TÜKETİM VE DIŞ TİCARETİ.....	32
6.1. Dünyada Zeytin ve Zeytinyağı Üretim, Tüketim Ve Dış Ticareti.....	32
6.2. Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi, Tüketim, Dış Ticareti.....	35
6.3.Türkiye’de Zeytinyağı Üretim Teknolojisi.....	39
6.4. Türkiye’de Zeytin Üretiminde Yapısal Durum ve Kurumsal Yapı.....	40
6.4.1. Zeytin Üretiminde Yapısal Durum.....	40
6.4.2. Zeytinciliğin Kurumsal Yapısı.....	41
BÖLÜM 7 – İNCELENEN İŞLETMELERİN EKONOMİK ANALİZİ VE YILLIK FAALİYET SONUÇLARI.....	42
7.1. İncelenen İşletmelerin Ekonomik Analizi.....	42
7.1.1.Arazi Varlığı ve Çeşitleri.....	42
7.1.1.1.Arazi Mülkiyeti ve Tasarruf Şekli	42
7.1.1.2. Arazi Nevi’leri Dağılımı ve Parçalılık Durumu	45
7.1.2. Nüfus, Eğitim ve İşgücü Durumu.....	46
7.1.2.1. Nüfus ve Eğitim Durumu	46
7.1.2.2. İşgücü Durumu	49
7.1.3.İncelenen İşletmelerin Sermaye Yapıları.....	50
7.1.3.1.Aktif Sermaye.....	50
7.1.3.1.1.Çiftlik Sermayesi.....	52
7.1.3.1.1.1. Toprak Sermayesi.....	54
7.1.3.1.1.2. Arazi Islahı Sermayesi.....	56
7.1.3.1.1.3. Bina Sermayesi.....	57
7.1.3.1.1.4. Bitki Sermayesi.....	59
7.1.3.1.2. İşletme Sermayesi.....	61
7.1.3.1.2.1 Alet Makine Sermayesi.....	63

7.1.3.1.2.2 Hayvan Sermayesi.....	65
7.1.3.1.2.3 Malzeme ve Mühimmat Sermayesi.....	66
7.1.3.1.2.4 Para Sermayesi.....	68
7.1.3.2. Pasif Sermaye.....	69
7.1.3.2.1. Borçlar.....	69
7.1.3.2.2. Öz Sermaye.....	70
7.2. İncelenen İşletmelerin Yıllık Faaliyet Sonuçları.....	73
7.2.1. Gayri Safi Üretim Değeri.....	73
7.2.2. Gayri Saf Hasıla.....	80
7.2.3. İşletme Masrafları.....	82
7.2.3.1. Değişen Masraflar.....	83
7.2.3.2. Sabit Masraflar.....	90
7.2.3.3. Toplam İşletme Masrafları.....	91
7.2.4. Brüt Kar.....	92
7.2.5. Saf Hasıla.....	95
7.2.6. Tarımsal Gelir.....	96
7.2.7. Toplam Aile Geliri.....	97
7.2.8. Rantabilite Oranları.....	99
8.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	101
KAYNAKLAR.....	107
ÇİZELGELER.....	111
ÖZGEÇMİŞ.....	113

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Gelişmiş, azgelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerin ekonomilerinde tarımın özel bir yeri ve önemi vardır. Bunun başlıca nedeni; tarımın insanların zorunlu ve temel ihtiyaçlarını karşılama özelliğinden ileri gelmektedir. Tarım sektörüne ve dolayısı ile ülke ekonomisine katkısı açısından ciddi bir öneme sahip olan tarımsal ürünlerden birisi de zeytindir. Zeytin gibi bazı tarımsal ürünler ancak işlenerek tüketime sunulabilmekte ve daha çok katma değer sağlayarak ekonomik kalkınmaya yardımcı olmaktadır. Zeytinin ekonomiye olan bir diğer katkısı da, ham dane olarak tüketilmediği için işlenerek sofralık zeytin ve zeytinyağı gibi farklı sektörlerle hammadde kaynağı oluşturmasıdır. Hatta zeytinyağı üretiminden sonra prina gibi yan ürünler üretilerek yan sektörler oluşmaktadır.

İnsan sağlığı açısından da zeytin ve zeytinyağı büyük önem taşımaktadır. Doymamış yağ asitlerince ve A, D, E, K vitaminlerince zengin olan zeytinyağı kalp ve damar hastalıklarının oluşmaması için tüketilebilecek en güvenli yağdır. Ayrıca araştırma sonuçları zeytinin sindirim sistemi, sinir sistemi ve kemik gelişiminde etkili olduğunu göstermektedir. Zeytinyağının çok tüketildiği Akdeniz ülkelerinde, mide ve barsak kanseri diğer bölgelere göre daha az ortaya çıkmaktadır (Anonim., 2004a).

Zeytin Türkiye tarım ekonomisinde yer alan en önemli 10 ürün içerisinde yer almaktadır (Tunalıoğlu, 1995). Türkiye, mevcut tüketim ve ticaret dengesine göre gerek zeytinyağı gerekse sofralık zeytin üretiminde kendine yeterli konumda olup İspanya, İtalya, Yunanistan ve Tunus gibi önemli zeytin üreticisi ülkelerinden biridir. Ülkemiz dünya zeytin üretiminin % 8,15'ini, zeytinyağı üretiminin % 5'ini, sofralık zeytin üretiminin ise % 11,2'sini gerçekleştirmektedir (Anonim, 2004b). Türkiye, dünyada zeytin üretiminde 4., sofralık zeytin üretiminde 2. ve zeytinyağı üretiminde de 5. sırada olmasına rağmen dünya tüketiminde % 2,8 ile tüketici ülkeler arasında en son sıralarda yer almaktadır. Kişi başına zeytinyağı tüketimi Yunanistan'da 21 kg, İspanya'da 12 kg, İtalya ve Tunus'ta 9 kg iken Türkiye'de 1 kg civarındadır

(Tunalıoğlu ve diğ., 2005). Bunun nedenleri arasında diğer bitkisel yağlara gore zeytinyağında fiyat yuksekligi ve özellikle zeytin üretimi yapılan bölgeler dışındaki halkın bu yağı tktm alışkanlığının olmaması gelmektedir.

Ülkemizde retimi yapılan 600.000 ha zeytin alanı; toplam tarım alanlarının %2'sini, bağ ve meyve alanlarının ise % 22'sini oluşturmaktadır. Yaklaşık 400 bin ailenin geçim kaynağı olması yönüyle hem aile işgücünün değerlendirilmesine imkan sağlamakta hem de tarımsal istihdamın %2'sini oluşturmaktadır (Aksu ve diğ., 2003).

Balıkesir ili yağlık zeytin ve zeytinyağı üretimi ve sektörde kurulu zeytinyağı işleme kapasitesi açısından göze çarpmaktadır. Balıkesir ilinde, 2004/2005 kampanya döneminde 10.957.695 adetlik ağaç sayısı ile (10.470.025 adedi meyve veren ve 487.670 adedi meyve vermeyen) toplam 209.400 tonluk zeytin elde edilmiştir. Bunun 60.820 tonu sofralık, 148.329 tonunu ise yağlık zeytin oluşturmaktadır. 148.329 tonluk yağlık zeytinden 29.665 ton zeytinyağı elde edilmiştir (Anonim, 2005c). Burhaniye ilçesinde ise 2.255.000 adet zeytin ağacında (2.230.000 adedi meyve veren, 25.000 adedi meyve vermeyen) ortalama 48.000 ton zeytin elde edilmiş olup, bunu %80'i yağlık ve %20'si de sofralıktan oluşmaktadır. Elde edilen yağlık zeytinden de 7.680 ton zeytinyağı elde edilmiştir (Anonim, 2004e).

Balıkesir ili Burhaniye ilçesi dünyanın en kaliteli zeytinyağı üreticisi bölgelerden biri olmasına rağmen bu bölgede yağlık zeytin üreten tarım işletmelerinin ekonomik analizine yönelik yeterli sayıda araştırma yapılmamıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye zeytin ve zeytinyağı üretiminde gerek miktar gerekse kalite olarak önemli bir yere sahip olan Balıkesir ili, Burhaniye ilçesi yağlık zeytin üreten tarım işletmelerinin ekonomik analizlerinin yapılması ile işletmelerin yıllık faaliyet sonuçları ve sosyo-ekonomik durumlarını ortaya koymaktır. Bu çalışmada zeytin üretimini önemli oranda etkileyen periyodisite etkisi göz önünde bulundurularak üretimde gelir ve giderlerin var-yok yılları ortalaması alınmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda hazırlanan ve sekiz b3l3mden oluşan çalışmanın birinci b3l3m3 olan giriş b3l3m3nde, zeytin ve zeytinyağı 3retiminin 3lke ekonomisindeki 3nemi, T3rkiye'deki 3retim d3nya 3retimindeki yeri ve T3rkiye'de 3retilen zeytinyağı miktarı ve kalitesi açısından 3nemli bir b3lge olan K3rfez b3lgesinde yer alan Burhaniye ilçesinde yağlık zeytin 3reten işletmelerin ekonomik analizinin gerekliliği vurgulanmıştır.

İkinci b3l3mde konu ile ilgili yapılan araştırmalar sunulmuş, 33nc3 b3l3mde araştırma yapılırken izlenen y3ntemler ve kullanılan materyaller açıklanmış, d3rd3nc3 b3l3mde ise zeytin yetiştiriciliği hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın beşinci b3l3m3nde araştırma y3resi hakkında genel bilgiler verilerek, araştırma alanı coğrafi, jeolojik, ekolojik sosyal ve tarımsal yapısı itibariyle tanıtılmıştır. Altıncı b3l3mde, d3nyada ve T3rkiye'de zeytin ve zeytinyağı 3retim, t3k3tim dış ticaret değerleri verilerek zeytinciliğin T3rkiye ekonomisindeki yeri ve 3nemi belirtilmiş, ayrıca zeytinciliğin yapısal durumu ve kurumsal yapısı hakkında bilgi verilmiştir.

Yedinci b3l3mde, araştırma kapsamında incelenen işletmelerin ekonomik analizi ve yıllık faaliyet sonuçlarına yer verilmiştir. Bu b3l3mde işletmeler, n3fus, eğitim, işg3c3 durumu, arazi m3lkiyet ve tasarruf durumu ile sermaye yapıları itibariyle incelenmiş, işletmelerin tarımsal gelir, aile gelirleri, ekonomik ve mali rantabilite oranları ortaya konmuştur.

Son b3l3m olan sekizinci b3l3mde ise, elde edilen araştırma sonuçları değerlendirilerek sorunlar ortaya konulmuş ve mevcut sorunların 3z3m3ne ilişkin bazı 3neriler getirilmiştir.

BÖLÜM 2

KAYNAK ÖZETLERİ

Ülkemizde, işletmelerin ekonomik analizine yönelik çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu konuda yapılmış çalışmaların bazılarını aşağıda kısaca değinilmiştir.

Artukoğlu (2001), “Türkiye’de Son Yıllarda Zeytinyağında İzlenene Destekleme Politikalarının Üreticilere Yansıması Üzerine Bir Araştırma: İzmir Örneği” adlı çalışmasında son yıllarda zeytinyağında izlenen destekleme politikalarının zeytin üreticileri üzerine olumlu etkilerinin olup olmadığını makro bazda 1970-1979 ve 1980-1999 iki döneme ayrılarak araştırılmıştır. Araştırmada; Türkiye tarımına özgü genel sorunlara çözüm getirmeden ürünlere yönelik sorunlara çözüm getirilemeyeceği, destekleme fiyatının genellikle siyasi kararlarla şekillendiği, üretici bazında üreticilerin genellikle babadan kalma olduğu için zeytin üretimine devam ettikleri ve son birkaç yıl dışında açıklanan destekleme fiyatlarından memnun olmadıkları belirlenmiştir.

Anaç (2005), “Balıkesir İli Edremit İlçesi Yağlık Zeytin Üreten İşletmelerin Ekonomik Analizi” adlı çalışmasında, zeytin üretimini önemli oranda etkileyen periyodisite göz ardı edilmeden gelir ve giderlerin var yok yılları ortalaması alınarak işletmelerin sosyo-ekonomik durumunu ortaya koymak için basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 96 işletme ile anket yapılmıştır. İncelenen işletmelerde aktif sermayenin %97,22’sinin çiftlik sermayesi %2,78’inin işletme sermayesinden oluştuğu hesaplanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, üretim yılı itibariyle elde edilen %0,09 mali rantabilite ve %0,25 ekonomik rantabilitenin %4,5 olan reel faiz oranının çok altında kalması sermayenin verimli kullanılmadığını göstermektedir.

Erkal (1980), Sofralık Zeytin Üreten Bazı İşletmelerin Yapısal Durumunu incelenmiş ve mevcut sorunları ortaya koymuştur. Bursa İli, Orhangazi İlçesine bağlı 6 köyden seçilen 70 işletmenin sonuçlarına göre işletmelerin %18,57’si başarılı, %40’ı orta derece başarılı ve %41,43’ü de başarısız olarak bulunmuştur.

Erkal ve Ergun (1982), Üretimin yoğun olduğu Aydın, Muğla, Manisa, Balıkesir, İzmir ve Gaziantep İllerinde yaptıkları çalışmada, yağlık zeytin ve zeytinyağının üretim maliyetleri ile üretim tekniğinin ekonomik yönden değerlendirilmesi ile pazarlanmasını incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre; işletmeler ortalama olarak 61,9 dekar araziye sahip olup bunun %95,1'inin mülk arazi oluşturmaktadır. işletmeler ortalamasına göre masrafların %39,1'ini hasat, %27,8'ini toprak işleme, %11,9'unu gübreleme, %11,1'ini budama ve %3'ünü ilaçlama masrafları oluşturmaktadır. Var yılı ham dane verimi yok yılının %9,8 katıdır.

Kıral ve diğ. (1999), "Tarım Ürünleri İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi" isimli araştırmasında, tarım ürünleri maliyetlerinin hesaplanmasında göz önünde bulundurulması gereken alternatif yaklaşımlar, prensipler ve teorik esaslar hakkında açıklamalar ortaya konulmuştur.

Leone (1992), İtalya zeytinyağı sektöründe küçük ve orta büyüklükteki teşebbüslerin durumunu inceleyen çalışmasında; İtalya zeytinyağı üretim sektörünün paylaşımında küçük ve orta boy işletmelerinin sayısının oldukça fazla olduğunu, aile işgücünün özellikle küçük işletmelerde değerli bulunmasına rağmen, pazarlama ve dağıtımında büyük şirketlerin söz sahibi olduğunu belirtmiştir. Söz konusu büyük şirketlerden özellikle 5 tanesinin Pazar payının + 40'ını ellerinde bulundurduğunu, kalan %60'ının ise 200' den fazla küçük ve orta büyüklükte işletmeye ait olduğunu vurgulamaktadır.

Luchetti (1999), yaptığı çalışmada, zeytinyağının dünyadaki ekonomik önemini incelemiştir. Çalışmada, zeytinyağının dünya ekonomisindeki yeri, en önemli üretim ve tüketim merkezleri, Akdeniz Bölgesindeki yoğunluğu ve özellikle değer olarak dünya ticaretindeki pozisyonu gibi farklı parametreler incelenmiştir. Zeytinyağının global öneminin soya, kolza veya ayçiçeği temelli yağlardan çok daha az olduğu öne sürülürken, zeytinyağının bu ürünler içinde miktar olarak dünya ticaretinin sadece %2'sini oluşturduğu, fakat oldukça pahalı bir ürün olarak toplam bitkisel yağ değeri içinde %5'lik bir pay aldığı ifade edilmektedir.

Panagiotou (1995), Yunanistan zeytin yetiştiriciliği ve üretimi hakkındaki gerçekler üzerine yaptığı çalışmasında, zeytin yetiştiriciliği ile zeytin ve zeytinyağı üretiminin 130 milyon ağacın yetiştiği 920 bin hektarlık alan ile Yunanistan tarımında önemli bir sektörü temsil ettiğini ifade etmiştir. Zeytin ve zeytinyağı üretim faaliyetinin yıllık tarımsal gelire %15'ten ve gayri safi milli hasılaya %2'den fazla katkıda bulunduğu belirtilmiştir.

Tunalıoğlu (1995), Türkiye ve önemli zeytin üreticisi ülkeler olan İspanya, İtalya ve Yunanistan'ın zeytinyağı, sofralık zeytin ve prina ekonomileri etüt edilmiştir. Ayrıca Türkiye ve Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin bu ürünler bazında karşılaştırılması ile analitik değerlendirmelerinde yapılmasına çalışılmıştır. Böylece Türkiye'nin diğer ülkelere göre ayrıcalıkları, üstünlükleri ve eksiklikleri ortaya konulmuş, sorunlara ilişkin çözüm önerileri getirilmiştir.

Tunalıoğlu ve Gökçe (2002), "Ege Bölgesinde Optimal Zeytin Yayılış Alanlarının Tespitine Yönelik Bir Araştırma" adlı çalışmada, araştırma bölgesindeki zeytincilik yayılış alanları ve bunların ekonomik sınırları, üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri, zeytincilikte mülkiyet anlaşmazlıkları, eğitim-verim ilişkileri tespit edilerek bu durumun ortaya çıkardığı bazı sorunlar saptanmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 3

MATERYAL VE METOT

3.1. Materyal

Ülkemizde tarım işletmelerinin büyük bir çoğunluğunda olduğu gibi araştırma bölgesinde de muhasebe kaydı tutulmamaktadır. Dolayısıyla söz konusu işletmelerin ekonomik analizi için yardımcı olacak veriler anket yönteminin uygulanması ile elde edilmiştir. Bu amaçla daha önceden hazırlanan anket formları örneğe çıkan işletmecilere araştırmacı tarafından sorularak doldurulmuştur. Araştırmanın birincil verilerini bu anket formlarından elde edilen veriler oluşturmaktadır. İkincil veriler ise Burhaniye Tarım İlçe Müdürlüğü, Burhaniye Ziraat Odası, Burhaniye Ticaret Odası, Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifi gibi kamu ve özel kuruluşlardan temin edilmiştir. Ayrıca araştırma bölgesinin tanıtılmasına yönelik sosyal ve ekonomik bilgiler Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kayıtları ve zeytin ve zeytinyağı ile ilgili olarak diğer araştırmacılar tarafından yapılmış ve sonuçlandırılmış araştırma, tez ve seminerlerden sağlanmıştır.

3.2. Yöntem

3.2.1. *Örnekleme Safhasında Uygulanan Yöntem*

Araştırma alanı olarak seçilen Burhaniye ilçesine bağlı 25 köy ve 1 belde bulunmaktadır. Zaman ve maddi olanaklardaki sınırlılıklar nedeniyle bu köylerin tamamında anket yapmak mümkün değildir. Bu nedenle, araştırma alanını doğal, coğrafi, tarım tekniği ve üretim deseni açısından temsil edebilecek, zeytin üretiminin yoğun olarak yapıldığı ve zeytin ağaç sayısının fazla olduğu 3 köy, 1 belde ve Merkez Burhaniye Tarım İlçe Müdürlüğü verileri ve teknik elemanların yardımı ile gayeli örnekleme ile belirlenmiştir. Seçilen 3 köy (Ağacık, Bahadınlı, Sübeylidere), 1 belde Pelitköy ve Merkez de bulunan işletmelerdeki zeytin ağaç sayıları ve zeytin arazisi büyüklüklerine göre belirlenen 1216 tarım işletmesinden tabakalı tesadüfî

örnekleme yöntemine göre aşağıdaki formül kullanılarak 88 adet örnek işletme seçilmiştir (Güneş ve Arıkan, 1998).

$$n = \frac{N \cdot \sum N_h S_h^2}{N^2 \cdot D^2 + \sum N_h S_h^2}$$

$$n = \frac{1216 \times 669086,10}{(1216)^2 \times 5,18 + 669086,10} = 87,86$$

formülde yer alan

n: Örnek hacmi

N: Popülasyondaki işletme sayısı

N_h: h tabakasındaki işletme sayısını

S_h²: h tabakasının varyansını

D²: hata payını ifade etmekte olup, D²= d²/z² formülü ile hesaplanmıştır.

Z: hata oranına göre standart normal dağılım tablosundaki değer olup (1.645) ile ifade edilmektedir

Araştırmada işletme sayısının belirlenmesinde %10 hata payı ve %90 güvenilirlik sınırları içinde çalışılmıştır.

Her bir gruba giren örnek sayısı (n_h), örnek hacmi ile orantılı olarak;

$$n_h = \frac{N_h}{N} \times n$$

Formülü ile bulunmaktadır. Buna göre birinci tabakada 943 işletmeden 68'i, ikinci tabakada 171 işletmeden 12'si, üçüncü tabakada 102 işletmeden 8'i örneğe girmiştir. Seçilen örnek işletmelerin bütünü en iyi şekilde yansıtması için işletme genişliğinde alt limit olarak 5 dekar ve üst limit olarak 396 dekar alınmıştır. Ana kitle ve örneğe giren işletmelerin ortalama işletme büyüklüğü ile her gruptan örneğe giren işletmelerin sayıları Çizelge 3.1.gösterilmiştir.

Çizelge 3.1. Ana kitledeki işletmelerde ortalama işletme büyüklüğü ve örneğe giren işletme sayıları

	İşletme büyüklük grupları (da)			
	5 - 50	50 - 100	≥ 100	Toplam ve işletmeler ortalaması
İşletme sayısı	943	171	102	1216
Ortalama işletme arazi genişliği (da)	37,79	81,67	193,88	37,79
Örneğe giren işletme sayısı	68	12	8	88

3.2.2 Anket Safhasında Uygulanan Yöntem

Örneğe giren işletmeler belirlendikten sonra işletmelerin ekonomik yapıları ve yıllık faaliyet sonuçları ile ilgili verileri toplamaya yönelik olarak hazırlanan anket formları, araştırmanın amacına uygun olacak şekilde hazırlanmıştır.

Anketler, Haziran – Temmuz – Ağustos 2005'te örnek seçilen 88 işletmenin bulunduğu köylere gidilerek çiftçilerle yüzyüze görüşülerek doldurulmuştur. Elde edilen veriler 2004 - 2005 üretim dönemine aittir.

Anket formunun ilk bölümünde işletmeye ait genel bilgiler yer almış, nüfus, eğitim ve işgücü durumları tespit edilmiştir. Daha sonraki bölümlerde arazi kullanım durumları, ekim ve üretim durumu ve sermaye yapıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anket formlarında işletme arazisi; işletmecinin mülk arazisine, ortağa ve kiraya tuttuğu arazi genişliklerinin eklenmesiyle hesaplanan değerden, ortağa ve kiraya verdiği arazi genişliklerinin çıkarılması yoluyla bulunmuştur (Erkuş ve diğ., 1995).

İşletme sahibine sorulmak suretiyle ailede bulunan fertlerin yaşları, cinsiyetleri, hastalık, eğitim ve askerlik nedeniyle çalışmadıkları süre dikkate alınarak işletmede çalıştıkları süre, işletme dışında tarımsal işlerde çalışma durumu ve tarım dışı işlerde çalışma durumu tespit edilmiştir. Aile işgücü mevcudu, erkek işgücü birimi cinsinden bulunmuştur.

Araştırmada elde edilen bulgulara dayanılarak yapılan bütün hesaplamalar ve sonuçlar işletmeler ortalamasına göre ortaya konulmuştur. Ancak, zeytin üretimini önemli oranda etkileyen periyodisite etkisini ortadan kaldırmak amacıyla üretim masrafları ve gelirlerin var-yok yılları ortalaması alınmıştır.

İncelenen işletmelerde, sermaye yapısının analizinde, sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılması esas alınmıştır. Buna göre sermaye aşağıdaki şekilde sınıflara ayrılmıştır (Açıl, 1980)

A- AKTİF SERMAYE

1- Çiftlik Sermayesi

- Toprak sermayesi
- Arazi ıslah sermayesi
- Bina sermayesi
- Bitki sermayesi

2- İşletme Sermayesi

- Hayvan sermayesi
- Alet ve makine sermayesi
- Malzeme ve mühimmat sermayesi
- Para sermayesi

B- PASİF SERMAYE

1- Yabancı Sermaye

- Borçlar
- Ortağa ve kiraya tutulan arazi değeri

2- Öz Sermaye

— Toprak sermayesinin belirlenmesinde yıl sonu itibariyle cari alım-satım değerleri esas alınmıştır (Erkuş, 1979).

— Arazi ıslahı, bina ve alet-makine sermayelerinin değerlendirilmesinde yeniler için maliyet bedeli dikkate alınmış, eskiden yapılmış yatırımlar için eskime ve yıpranma durumu dikkate alınarak yıl sonu değerleri tahmin edilmiştir.

— Bitki sermayesinin tespitinde, meyveli ağaçlar işletmecinin beyanı meyvesiz ağaçlar ise odun kıymeti üzerinden değerlendirilmiştir (Erkuş, 1979).

— Malzeme ve mühimmat sermayesinin hesaplanmasında, işletmede kullanılan, çiftçi ailesinin tüketimi için ayrılan ve ambarda satılmak üzere bulunan ürünler ve işletme dışından sağlananlar satın alma bedeline göre, işletmede üretilenler için ise çiftlik avlusu fiyatlarına göre değerlendirilmiştir (Erkuş, 1976).

— Hayvan sermayesinin kıymet takdiri, hayvanların yaş ve verimlilik durumlarına göre yöredeki alım-satım kıymetleri ve çiftçinin beyanı esas alınarak yapılmıştır (Demirci, 1978).

— Para sermayesinin belirlenmesinde işletmecinin beyanlar dikkate alınarak hesaplanmıştır.

3.2.3 İşletmelerin ekonomik analizinde uygulanan yöntem

Örneğe çıkan işletmelerde doldurulan anketler ayrı ayrı gözden geçirilerek gerekli kontrol ve hesaplamalar yapılarak, elde edilen bilgiler ilgili tablolara işlenmiştir. İşletmelerin ekonomik analizleri; işletme büyüklük grupları ve işletmeler ortalaması için ayrı ayrı incelenmiştir. İşletme sonuçlarının analiz ve değerlendirilmesinde tarım işletmesi bir bütün olarak ele alınmıştır.

İşletmelerdeki mevcut aile işgücü varlığı nüfusun cinsiyet, yaş grupları ve işletmede çalıştıkları süreler dikkate alınarak erkek işgücü birimi (EİB) cinsinden

toplam işgücü varlığı olarak hesaplanmıştır. Hesaplama işletmede çalışılabilir gün sayısı, iklim koşulları ve bayram tatilleri v.b. göz önünde bulundurularak 300 gün olarak ele alınmıştır. EİB çevirmede aşağıdaki katsayılar kullanılmıştır (Erkuş ve diğ., 1995).

Çizelge 3.2. Erkek işgücü birimine çevirmede kullanılan katsayılar

Yaş	Erkek	Kadın
7 - 14	0,50	0,50
15 - 49	1,00	0,75
≥ 50	0,75	0,50

İşletmelerin işgücü varlığı, eğitim, askerlik ve hastalık gibi nedenlerden dolayı işletmelerde çalışmayan işgücü toplam işgücü varlığından çıkarılarak belirlenmiştir. Daimi olarak işletme dışında bulunan ve işletme dışında çalışan aile fertleri işgücüne dâhil edilmemiştir. Ancak, işletme dışında çalışanların gelirleri ayrıca belirlenmiştir.

İşletmelerde mevcut iş ve gelir hayvanları aşağıdaki değerler kullanılarak büyükbaş hayvan birimi(BBHB) cinsinden ifade edilmişlerdir (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.3. Büyükbaş hayvan birimine çevirmede kullanılan katsayılar (Erkuş ve diğ., 1995).

Cinsi	BBHB	Cinsi	BBHB
İnek	1,00	Koyun	0,10
Boğa	1,40	Toklu	0,08
Öküz	1,20	Kuzu	0,05
Buzağı	0,20	Keçi	0,10
Dana	0,50	Oğlak	0,05
Düve	0,70	Koç	0,10
Tosun	0,70	Teke	0,10
At	1,35	Çebiç	0,08

Araştırma bölgesinde ortağa tutulan araziye rastlanmamıştır. İşletmeler birbiriyle doğru biçimde mukayese edebilmek için kira ve borçlardan arınmış şekilde

değerlendirilmiştir. Kiraya tutulan arazi değeri hem aktif hem de pasif sermayeler için gösterilmiştir.

Gayri safi üretim değeri, tarımsal faaliyetler sonucunda elde edilen bitkisel ve hayvansal ürün miktarının çiftçi eline geçen fiyatlarla çarpılması sonucu bulunan değere, hayvan sermayesindeki prodüktif demirbaş kıymet artışların (PDKA) eklenmesiyle bulunmuştur (Kıral, 2001).

Gayri saf hâsıla, gayri safi üretim değerine işletme dışı tarımsal gelir ve işletmeci ve ailesinin oturduğu konutun kira karşılığının eklenmesiyle elde edilmektedir. İkametgah kira bedeli, bölgedeki ikametgah olarak kullanılan bina değerinin, kerpiç binalarda %10'u , taş ve tuğla binalarda ise % 5'i esas alınarak hesaplanmıştır (Tatlıdil, 1992).

Gayri saf hâsıladan işletme masraflarının çıkarılması ile “saf hâsıla” hesaplanmıştır. İşletme masrafları, sabit ve değişen masrafların toplamı ile bulunmuştur. Üretim miktarlarına bağlı olmayan masraflara sabit masraflar, üretim miktarına bağlı olarak değişen masraflara ise değişen masraflar denilmektedir (Erkuş ve diğ., 1995). Değişen işletme masrafları bitkisel ve hayvansal üretim için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Brüt kar, gayri safi üretim değerinden değişen masrafların çıkarılması ile hesaplanmıştır. Brüt kar, işletme başarısını ortaya koymada önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir (Erkuş ve diğ., 1995).

Tarımsal gelir; saf hâsılaya aile işgücü karşılığının eklenmesi ve bundan kira-ortakçılık payları ile borç faizlerinin çıkarılması ile hesaplanmıştır.

İşletme sahibi ve ailesinin işgücü karşılığı, bunların işletmede çalıştıkları süre ile o yörede aynı işi yapan yabancı işçiye ödenen günlük ücretin çarpılması yoluyla bulunmuştur.

Borç faiz masraflarının hesaplanmasında ise, araştırmanın gerçekleştirildiği 2005 yılı içinde, T.C. Ziraat Bankası tarafından uygulanan % 16 ve Tarım Kredi Kooperatifi tarafından uygulanan % 14 faiz oranı esas alınmıştır.

Toplam aile geliri, tarımsal gelir ile tarım dışı gelirin toplanması ile hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde tarım dışı gelir olarak, işletme sahibinin ve aile fertlerinin elde ettikleri maaş ve ücretler ile ticari faaliyetlerden sağladıkları gelirlere rastlanmıştır.

Amortisman masrafları; bina, alet ve makine, arazi ıslahı ve hayvan sermayesi üzerinden Çizelge 3.4.'deki oranlar kullanılarak hesaplanmıştır.

Çizelge 3.4. Araştırmada kullanılan amortisman oranları (Paksoy, 1998).

DEMİRBAŞIN CİNSİ	AMORTİSMAN ORANLARI
Binalar	2,00
-Taş, Beton, Tuğla	2,00
-Kerpiç	4,00
-Ahşap	3,00
Arazi Islahı	5,00
Tarım Alet ve makineleri	
-Traktör, Pulluk, Zirai Mücadele Aletleri	10,00
-Römork, Diskaro, Harman Makinesi v.s.	6,67
-Motopomp, Kültüvator v.s.	10,00

İncelenen işletmelerde, mali ve ekonomik rantabilite oranları aşağıdaki formüller yardımıyla hesaplanmıştır (Erkuş ve diğ., 1995).

$$\text{Mali Rantabilite} = \frac{\text{Saf Hasıla} - (\text{Borç Faizleri} + \text{Kira ve Ortakçılık Payları})}{\text{Özsermaye}} \times 100$$

$$\text{Ekonomik Rantabilite} = \frac{\text{Saf Hasıla}}{\text{Aktif Sermaye}} \times 100$$

BÖLÜM 4

ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİ

Zeytin ağacı ağır ve zahmetli büyümesine karşılık oldukça uzun ömürlü bir ağaçtır. Ortalama ömrü 300 – 400 yıl olan zeytin ağacı 6 – 10 yaşlarında ekonomik olarak ürün vermekte, 40 – 50 yaş arasında olgunluğa girmekte ve daha çok diğer ürünlerin yetişmediği alanlarda yetişmektedir. Ortalama boyu 4–10 metre olan zeytin ağacı bir yıl bol, bir yıl az ürün vermektedir. Çiçek verme mevsimi kuzey yarım kürede Nisan-Haziran ayları arasındadır. Yeşil zeytinler, Ağustos ayının sonundan Kasım ayının başına kadar olan süre içinde olgunlaşmaktadır. Hasat işlemi ise Kasım ile Mart ayları arasında yapılmaktadır. Zeytin dünyada gerek kuzey gerekse güney yarım kürede 30° – 45° enlem dereceleri arasında yetişmektedir. Bu kuşaklar içinde yer alan Akdeniz ve buna bağlı denizler zeytin için özel bir iklim yaratmaktadırlar (Tunalıoğlu, 1998).

4. 1. Zeytin Ağacının İklim ve Toprak İstekleri

Zeytin kışları ılık ve yağışlı, yazları ise sıcak ve kurak geçen iklim koşullarında yetişebilen tipik Akdeniz bitkisidir. Zeytin ağacı ışığı, güneşi ve 15°C üstündeki sıcaklığı sever ve maksimum 40°C'ye kadar yüksek sıcaklığa iyi sulanmak şartı ile dayanabilmektedir. Dayanabildiği minimum sıcaklık -7°C olup bu derecenin altında don zararı artmaktadır. Zeytinin ilk yağış isteği 700 – 800 mm.dir. Toprakta depo edilen ilkbahar ve kış yağmurları, kusursuz çiçek açımını sağlamakta ve çiçeklerin dane tutum oranını arttırıp, haziran dökümünü azaltmaktadır. Zeytin ağacı genellikle rakımı düşük coğrafyalarda yetişmekte ve Akdeniz çevresinde 800 metreden yüksek yerlerde iyi ürün verdiği nadir görülmektedir (Akas, 1988).

Toprak yönünden fazla seçici olmayan zeytin, diğer bitkilerin yetişmediği kır, çakıllı, meyilli topraklarda yetişebilirse de en iyi yetişme ortamını kalkerli, derin, kumlu, killi, havalı ve nemli topraklarda bulmaktadır. Ağır, killi, taban suyu yüksek ve kışın su biriken topraklar zeytin için uygun olmamaktadır. Ağır ve nemli topraklarda kökler yüzlek olacağından toprak işleme sırasında zarar görmektedirler.

Yeterli nemin bulunması halinde 75 cm. derinlikteki topraklara tesis yapılabilmektedir (Akas, 1988).

4.2. Zeytin Bahçesinde Uygulanan Kültürel İşlemler

4.2.1. Toprak İşleme

Toprak işlemenin amacı, toprağı kabartmak, su tutma kapasitesini arttırmak, gerekli olan havayı temin etmek, homojen bir yapı oluşturmak, ayrıca verilen kireç, çiftlik gübresi, yeşil ve mineral gübrenin toprakla gerektiğı gibi karışmasını sağlamak ve yabancı otları yok etmektir. Böylece toprak fiziksel, kimyasal ve biyolojik olaylar için gerekli ortamı kazanmış olur (Akas, 1988).

Hasat sonu kış yağmurlarının toprağı daha iyi işlemesi için sıra araları 5 soklu pullukla 20-25 cm. derinlikte işlenebilir. Ağır topraklar kumlu topraklara göre daha derin işlenmelidir.

İlkbaharda kazayağı, diskaro, kombine tırmık gibi aletlerle yüzeysel sürüm yapılır. Bu dönemdeki toprak işlemenin çiçek tutumu başlangıcından birkaç hafta önce bitirilmiş olması gerekir. Yüzeysel toprak işlemenin amacı, sulamadan sonra yüzeysel toprağın yapısını iyileştirmek ve yabancı ot kontrolünü sağlamaktır. Meyilli arazilerde toprak erozyonunu önlemek ve su tutumunu sağlamak için toprak işleme meyile dik yönde yapılmalıdır (Akas, 1988).

4.2.2. Gübreleme

Gübreleme, ağaçlarda düzenli bir gelişme ve büyüme ile daha bol ve kaliteli ürün elde etmek için vazgeçilmez bir bakım tedbiridir.

Dengeli beslenmeyen ağaçlarda ürün miktarı azalır, yağ miktarı ve kalitesi düşer, daneler küçülür, hastalık ve zararlılara mukavemetleri ve soğuga dayanma güçleri azalır. Bir ağaca verilecek gübre miktarlarını belirlemek için yaprak-toprak

analizleri yapılmalıdır. Pratikte verilecek gübre miktarları ağaç yaşı ve ürün miktarlarına göre ayarlanır. Zeytin ağacı gelişme başlangıcı ve çiçeklenme dönemi olan Mart-Mayıs ayları ile çekirdek sertleşmesi dönemi olan Temmuz aylarında daha fazla bitki besin maddesine ihtiyaç duyar. Zeytinliklerin Şubat-Mart aylarında ilkbahar yağmurlarından önce gübrenmesi gerekmektedir.

Gübre uygulamalarında azot, fosfor ve potasın hepsi birden verileceği gibi, fosfor ve potasın tümü ile, azotun ise 2/3'ü Şubat-Mart'ta 1/3'ü de meyve gelişme döneminde uygulanabilir.

4.2.3. Sulama

Yıllık su ihtiyacı 650-700 mm. olan zeytinde verimi etkileyen önemli hususlardan birisi de topraktaki mevcut rutubetin muhafazasıdır. Bunun için alınacak tedbirler şunlardır :

1. Meyilli arazilerde toprağın daha fazla su tutmasını sağlamak ve erozyonu önlemek için uygun tipte teraslar yapmak,
2. Sulama imkanı olmayan zeytinliklerde toprakta daha fazla su depolanmasını sağlamak ve toprak rutubetini muhafaza etmek üzere toprak işleme ve yabancı ot mücadelesine önem vermek,
3. Mümkün olan yerlerde zeytinleri sulamak,

Sulamaya en çok ihtiyaç duyulan dönem çiçeklenme sonu ile meyvede renk dönüşümü aşamaları arasındaki dönemdir. Özellikle de çekirdek sertleşme döneminde zeytinin su ihtiyacı karşılanmalıdır. Bu dönemde sulama yapılırsa ürün miktarı ağırlıkça artarken, ürünün sofralık değeri de yükselir.

4.2.4. Budama

Zeytin ağacının gençlik, olgunluk ve yaşlılık dönemlerine ait çeşitli safhalarında farklı budama sistemleri uygulanır. Bunlar şekil, mahsul ve gençleştirme budamaları olarak tanımlanabilirler.

Şekil budaması, fidanın mümkün olduğu kadar kısa sürede şekillenip geliştirilerek meyveye yatmasını sağlamak için yapılır. Ağacın ilerideki tacı bu safhada oluşturulur. Zeytinlere genellikle tek gövde ve 3-4 ana dallı olacak biçimde şekil verilir.

Verimlilik devresindeki budamaya mahsul budaması denilmektedir. Amaç, tacın yaprak odun oranı açısından dengede tutulması suretiyle yeşil aksamın daha iyi havalanmasını, güneşlenmesini temin etmek ve bunun sonucunda verimliliğin devamını sağlamaktır. Mahsul budaması her yıl yapılabildiği gibi iki yılda bir, verim yılı öncesinde de uygulanabilir. Budama ilkbaharda ve de soğuk tehlikesi yüksek olan yerlerde şiddetli soğuklar geçtikten sonra yapılmalıdır.

Yaşlanmış ağaçlarda odun aksamı artar. Yeşil görünüm kaybolur. Sürgün faaliyetleri azalır. Gençleştirme budaması, ağaçların yaşlanmış ve odun kısmı çoğalmış dallarının kesilerek yerine yenilerinin oluşturulması şeklinde uygulanır. 3-4 yılda bir kez bir yada iki yan dal kesilerek kuvvetli sürgünlerden yenileri oluşturulur.

4.2.5. Hasat

Hasat üretim masrafları içerisinde % 50-60'lık bir pay ile en önemli maliyet unsuru durumundadır. Zeytin sofralık veya yağlık olarak değerlendirildiği için hasadı da farklı periyotlarda yapılmaktadır. Yeşil zeytin hasadı meyvelerin rengi sarımsı-yeşile döndüğünde yapılır. Dokusu sertliğini biraz yitirmiş ve meyve normal iriliğini almıştır. Hasat zamanı; iklim, çevre ve çeşide göre Eylül-Ekim aylarıdır.

Zeytinler siyah olarak hasat edilecekse çeşide has olgunluk rengini alması beklenir. Fazla gecikme danede yumuşamaya neden olur. Hasat genellikle Kasım-Aralık aylarında yapılır. Yağlık zeytinler ağaçta yeşil meyve kalmadığında, yağ oranının en yüksek seviyeye çıktığı zaman toplanır. Kabuğun etten kolay ayrılması, parmak arasında sıkıldığında meyvenin çekirdeğinin kolayca ayrılması ve sap çukurundan meyve suyunun çıkması hasat zamanının pratikteki göstergeleridir. Mevsim durumuna göre yağış, fırtına, soğuk ve don zararı söz konusu ise ve ayrıca zeytin sineği zararı varsa erken hasat yapılabilir. Meyvemsi bir tat isteniyor ise yine erken hasat söz konusudur (Akas, 1988).

Hasat yöntemleri; ağaçtan düşürme-yerden toplama ve doğrudan ağaç üzerinden elle veya bazı yardımcı aletlerle toplama şeklindedir.

Kaliteli yağ üretimi için; hasadın çeşitlere göre ve erken yapılması, zeytinin çuvallar yerine 15-20 kg.lık plastik kasalara toplanıp taşınması ve zeytinlerin en kısa sürede işlenmesinin sağlanması gerekmektedir. Ürün kalitesi yönünden en iyi hasat şekli ürünün sıyırılmasıdır. Deneyimli personel de olursa randıman yükselir. Zeytinler sepete, torbaya veya sergi üzerine yere sıyırılabilir. Sırıkla yapılan hasatta dalların ve filizlerin kırılması, kanserli bölgelerde bulaşma ve müteakip yılın ürünün zarar görmesi gibi olumsuzluklar söz konusudur. Eğer zorunlu olarak sırik kullanılacaksa sırik üzerine bez veya benzeri malzeme sarılmalıdır. Vuruş şekli içten dışa doğru olmalıdır.

Son yıllarda kayıpların önlenmesi ve randımanın artırılması için mekanik hasada geçilmiştir. Elle kullanılan basit taraklarla randıman % 20 artmıştır. Küçük bahçelere ve büyük makinelerin giremeyeceği plantasyonlara düşük maliyetli basınçlı hava ile çalışan taraklar, sarsıcılar ve çırpıcılar sokarak hasat yapılabilir.

BÖLÜM 5

ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

5.1. İlçenin Tarihçesi

Şehrin tarihçesi bugünkü iskele yakınlarında kurulan Anahor (Pidasus) adıyla büyük bir şehir olarak başlar. Burhaniye ve körfez bölgesinin bilinen ilk insan yerleşim yeri olan şehir MÖ 1443 yılında Mysia halkı tarafından kurulmuş ve antik çağda Adramyteion'a bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. Şehir sırasıyla Lidyalılar, Büyük İskender ve Romalıların eline geçer ve Selçuklu Devletinin yükselme zamanına kadar Bizans İmparatorluğunun idaresi altında kalmıştır. Selçuklu İmparatoru Kılıç Arslan bölgeyi Bizanslılardan geri almış ve 1483 yılında bölgenin dağlık ve gelişmeye uygun olmamasından dolayı halkı düzlüğe taşımış ve buraya Kemer denilmiştir. İlçe 1866 yılına kadar Edremit'e bağlı belde iken 1867 yılında bağımsız ilçe olmuştur. 19. yy.da Sultan Abdülhamit'in oğlu Burhanettin adına Kemer adı Burhaniye olarak değiştirilmiştir (Anonim, 2005b).

5.2. İlçenin Doğal Durumu

5.2.1. İlçenin Coğrafi Yapısı

Araştırmanın yapıldığı Burhaniye ilçesi Anadolu yarımadasının kuzeybatısında bulunmaktadır. İlçe Marda dağının eteklerinde Havran ve Karınca çaylarının arasında kalan düz ve verimli ovada kurulmuştur. Kuzeyinde Edremit, kuzeydoğusunda Havran, doğusunda İvrindi, güneyinde Bergama, güneybatısında Gömeç ilçesi ve batısı Ege Denizi ile çevrilidir. (Anonim, 2004e)

İlçenin toplam yüzölçümü 607 km²'dir. Çanakkale-İzmir devlet karayolu üzerinde olan ilçenin kent merkezi denizden 4 km içeridedir. Deniz seviyesinden yüksekliği 19 m.olup denize 12 km'lik bir sahil bandı bulunan ilçede turizm yönünden değerlendirilemeyen bir çok doğal plaj bulunmaktadır (Anonim, 2004e).

5.2.2. Jeolojik Yapısı ve Toprak Durumu

İlçe toprakları genelde dağlıktır. Doğu ve güneydoğusunda Madra Dağları yer alır. Bu dağların arasında geniş akarsu vadileri vardır. Kıyı ile dağlar arasında Burhaniye ovası yer alır. Bu ova Edremit ve Havran ovalarının devamı durumundadır. İlçe topraklarını Havran Çayı sular (Anonim, 2004e).

İlçede kireçsiz kahverengi orman toprakları en geniş yayılım gösteren topraklardır. İlçe topraklarının % 65,87'sini kahverengi orman topraklarıdır. İlçede, I., II. ve III. sınıf topraklarda sulu tarım, III. ve VI. sınıf düz eğimli-derin ve dik eğimli sığ toprak özelliklerine sahip arazilerde de kuru tarım yapılmaktadır (Anonim, 2004e).

5.2.3. İklim ve Bitki Örtüsü

Burhaniye, Kuzey Ege Bölgesi'nin sahil şeridinde bulunması nedeniyle Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Bu nedenle kışları ılık ve yağışlı, yazları kurak ve sıcak geçmektedir. İklimin ılıman olmasından dolayı sıcaklığın sıfırın altına düştüğü günler yılda 2-3 günü geçmez. Kuzeyde Kaz dağları ve güneyde Madra dağlarının oluşturduğu jeolojik konum nedeniyle meltem, imbat ve poyraz rüzgarları hakimdir. Bu durumun yarattığı sürekli hava sirkülasyonu, havasının çok temiz ve sağlıklı olmasını sağlar. İsviçre'deki Alp dağları ile birlikte dünyanın oksijen oranı en yüksek ender yerlerinden birisidir (Anonim, 2005b).

Burhaniye'de altı tür zeytin ağacı yanında en yaygın ağaç çam ve meşe türleridir. Sahil ve fıstık çamı çoğunluktadır. Ören' de Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunun tescil edip korumaya aldığı 1620 adet palamut meşesi vardır. Ayrıca kavak, akasya, çınar, okaliptüs, sedir, mimoza, iğde, akça ağaç ve ıhlamur gibi ağaçlarda bölgeye iyi uyum sağlar. Bahçelerde badem, ceviz, şeftali, kayısı ve narenciye çeşitlerine bolca rastlanır. Zakkum, ılgın, süpürgelik otu, ve hayıt, dere ve yol kenarlarında doğal olarak gelişmiştir. Yörede yabani olarak kereviz, maydanoz, havuç, pazı türleri yanında bademcik, kaşıklık, sığır dili, toklu başı, gelincik, turp

otu, türüt, hardal, balotu, çıtırgı, arapsaçı, ısırgan ve hindibağ gibi zeytinyağlı olarak yemeği de yapılabilen çok çeşitli otları vardır (Anonim, 2005b).

5.3. Nüfus ve Eğitim Durumu

Burhaniye ilçesi 11 mahalle, 1 belde (Pelitköy) ve 25 köyden oluşmaktadır. Hane sayısı 7.806'dır. Belediye teşkilatı sadece ilçe ve Pelitköy beldesinde bulunmaktadır.

İlçe halkının sosyal yaşantısının büyük bir bölümü zeytin yetiştiriciliğine dayanmaktadır. Zeytinciliğin yanında Burhaniye'nin verimli ovasında polikültür tarım yapıldığından tahıl, pamuk, yazlık ve kışlık olarak yetişen sebze meyveleri ilçenin ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte, başta İstanbul olmak üzere diğer il ve ilçelere de pazarlanmaktadır. Özellikle de mandalina, incir ve üzüm başlıca yetiştirilen meyvelerdir. Ormancılık ve modern yöntemlerle yapılan arıcılıkta oldukça önemlidir (Anonim, 2005b).

2000 yılı itibariyle Burhaniye'nin toplam nüfusu 43.211 kişi olup, bunun 31.336 kişisi ilçe merkezinde, 11.875 kişisi de köylerde yaşamaktadır (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1.Burhaniye İlçesinde 1990-2000 yılları itibariyle şehir ve köy nüfusu (Anonim, 2004e).

Yıllar	Şehir ve Köy Nüfusları			Şehir ve Köy Nüfusları %		
	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam
1990	21.805	11.901	33.706	64,69	35,31	100
2000	31.336	11.875	43.211	72,52	27,48	100

İlçe nüfusu 1990 ile 2000 yılları arasındaki 10 yıllık süreçte %28,20 oranında artmıştır. İlçe merkezi nüfusu 1990 yılında toplam ilçe nüfusunun %64,69'unu oluştururken, 2000 yılında bu oran %72,52'ye yükselmiştir. Köy nüfusu ise, 1999 yılında toplam ilçe nüfusunun %35,31'ini oluştururken, 2000 yılında bu oran %27,48'e düşmüştür. Yani bu yıllar arasında ilçe merkezi nüfusu % 12 artarken, köy nüfusu % 7 oranında azalmaktadır (Çizelge 5.1.).

2000 yılı sayım sonuçlarına göre ilçedeki toplam nüfus içinde okuma yazma bilenlerin oranı %92,15 iken okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise %7,85'dir. Okuma yazma bilenlerin %58'i ilkokul, %11'i ortaokul, %19'u lise ve %12'si yüksek öğretim mezunudur (Anonim, 2005b).

5.4. Altyapı, Ulaşım ve Pazar durumu

Burhaniye'nin Balıkesir iline uzaklığı 93 km.dir ve asfalt yolla bağlıdır. Köy yolları toplam olarak 309 km. olup, bunun 279 km.si asfalt, 30 km.si stabilize yoldur. (Anonim 2004e). İlçenin yöre ile ve komşu illerle ulaşımı karayolu ile sağlanmaktadır. Ayrıca Burhaniye'ye 10 km. mesafede Çanakkale-Balıkesir ana kara yolu üzerinde Körfez Havaalanından haftanın belirli günlerinde karşılıklı olarak Burhaniye-İstanbul seferleri düzenlenmektedir (Anonim, 2005b).

İlçe merkezi ile ilçeye bağlı bütün köylerde elektrik bulunmakta ve içme ve kullanma suyu şebekesi yeterlidir (Anonim, 2005b).

İlçede üreticiler yetiştirdikleri sebze ve meyveleri pazara götürerek kendileri pazarlamaktadırlar. Üretilen zeytin ve zeytinyağı ilçe merkezindeki ve yol kenarlarındaki zeytin satış bayilerinde ve pazarlarda satılmaktadır. Yetiştirilen yağlık zeytinler yöredeki zeytinyağı fabrikalarına para karşılığı yada belli bir yüzdeyle işletilerek çoğunlukla TARIŞ veya tüccara satılmaktadır.Yörede özellikle zeytin ve zeytinyağı pazarlamasında kullanılan pazarlama kanalı üreticiden fabrikaya, fabrikadan toptancıya, toptancıdan tüketiciye şeklindedir.

5.5. Sanayi ve Ticaret

Burhaniye'nin ekonomisi çoğunlukla tarıma dayalı olduğu için tarıma dayalı sanayi gelişmiştir. İlçe sınırları içinde 20 tanesi faal olmak üzere toplam 22 adet zeytinyağı (sıkma) fabrikası, 1 adet salça fabrikası, 1 adet salça ve konserve fabrikası ve 5 adet faal durumda mandıra bulunmaktadır. Zeytinyağı fabrikaları zeytin toplama mevsiminde çalışmakta olup yılda 2 veya 3 ay faaliyet göstermektedirler. Konserve

fabrikasında bamyaya, bezelye, türlü, taze fasulye, biber turşusu, meyve konservesi ve hazır yemek yapılmaktadır. Mandıralar hem sütü işleyerek peynir, yoğurt, tereyağı, ayran ve yöresel tatlı olan hoşmerim yapmaktadırlar (Anonim, 2004e).

5.6. Tarımsal Yapı

5.6.1. Arazi Varlığı ve kullanım şekli

İlçe arazisinin büyük bir kısmı zeytinlik ve ormanla kaplıdır. İlçede 45.263 hektarlık toplam arazinin % 39,77'sini zeytin arazisi, %27,72'si orman arazisi oluşturmaktadır. Toplam tarım arazisinin %74,66'sı gibi önemli bir kısmını zeytin arazisi meydana getirmektedir (Çizelge 5.2).

Çizelge 5.2. Burhaniye ilçesinde arazi varlığı ve nevelerine göre dağılımı
(Anonim, 2004e).

Arazi Nevi	Ekim alanı (ha)	Toplam arazi içindeki payı (%)
Tarım Arazisi	24.108	53,26
a.Tarla arazisi	3.270	7,22
b.Sebze arazisi	1.860	4,11
c.Meyve arazisi	200	0,44
d.Bağ arazisi	100	0,22
e.Zeytinlik	18.000	39,77
f.Nadas	678	1,50
Ormanlık arazi	12.549	27,72
Çayır mera	700	1,55
Tarım dışı (dağlık,taşlık) arazi	7.906	17,47
TOPLAM	45.263	100,00

Çizelge 5.2.'de görüldüğü gibi toplam arazinin 24.108 hektarı yani %53,26'sı tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Toplam arazi içinde en büyük payı 39,77 ile zeytinlik alırken onu sırayla 27,72 ile orman arazisi, %17,47 ile tarım dışı arazi, %7,22 ile tarla arazisi, 4,11 ile sebze arazisi, 1,55 ile çayır mera ve %1,50 ile nadasa

bırakılan arazi izlemektedir. Meyve ve bağ arazisi ise %0,44 ve %0,22 ile son sırada yer almaktadırlar.

İlçe'de arazi kiralama, kiraya verme veya ortağa tutma pek yaygın değildir. Toplam arazinin %95'i mülk %5'i kiralanan arazidir (Anonim, 2004e).

5.6.2. Bitkisel Üretim

İlçede 3.171 ha alanda tarla ürünü yetiştirilmekte olup, bunun %81,99'unu hububat, %9,78'ini baklagiller, 5,36'sını yem bitkileri ve geri kalan %2,87'sini de endüstri bitkileri oluşturmaktadır. Sebze yetiştirilen toplam alan 1.664 hektardır ve bunu %18,03'ünde barbunya, %15,02'sinde havuç, %14,42'sinde bezelye, %12,02'sin de domates ve geri kalan %40,51'inde de patlıcan, biber, lahana, kereviz, marul, kabak, karpuz ve kavun yetiştirilmektedir. Üzüm yetiştirilen 100 hektarlık bağ arazisinin ise %90'ında çekirdekli, %10'ununda çekirdeksiz üzüm yetiştirilmektedir (Çizelge 5.3).

Toplam tarım arazisi içinde tarla arazisinin payı %63,61, sebze arazisinin payı %34,38 ve bağ arazisinin payı da %2'dir. Hububat ekim alanı içinde en yüksek payı %88,46 ile buğday alırken onu %5,77 ile arpa izlemektedir. Baklagiller içinde en büyük ekim alanına %80,64 ile bakla, endüstri bitkilerinde %82,42 ile pamuk ve yem bitkilerinde de %61,58 ile mısır sahiptir (Çizelge 5.3).

Üretim miktarlarına bakıldığında 2003-2004 yılı içinde toplam 16.537 ton tarla bitkisi, 46.930 ton sebze ve 1000 ton üzüm yetiştirildiği görülmektedir (Çizelge 5.3).

Çizelge 5.3. Burhaniye ilçesinde yetiştirilen başlıca tarım ürünlerinin ekim alanı, üretim miktarı ve verimleri (Anonim, 2004e).

Yetiştirilen Ürünler	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)	Verim (kg/ha)	Toplam Ekim Alanı İçindeki Oranı (%)	Ürünün Grubu İçindeki Oranı (%)
TARLA ARAZİSİ	3.171	16.537		63,62	
a.Hububat	2.600	9.875		52,16	100,00
Buğday	2.300	9.200	4.000	-	88,46
Arpa	150	450	3.000	-	5,77
Çavdar	50	75	1.500	-	1,92
Yulaf	100	150	1.500	-	3,85
b.Baklagiller	310	745		6,22	100,00
Bakla	250	625	2.500	-	80,64
Nohut	30	45	1.500	-	9,68
Fasulye	30	75	2.500	-	9,68
c.Endüstri Bitkileri	91	1.159		1,83	100,00
Şeker pancarı	16	972	60.000	-	17,58
Pamuk	75	187	2.500	-	82,42
d.Yem Bitkileri	170	4.758		3,41	100,00
Hayvan pancarı	40	2.000	5.000	-	23,53
Korunga	25	58	2.333	-	14,71
Mısır (hasıl)	75	1.200	4.000	-	44,12
Mısır (dane)	30	1.500	20.000	-	17,64
SEBZE ARAZİSİ	1.664	46.930		34,38	100,00
Domates	200	10.000	50.000	-	12,02
Patlıcan	100	250	2.500	-	6,01
Biber (çarliston)	100	2.000	20.000	-	6,01
Biber (dolmalık)	50	5.000	10.000	-	3,00
Lahana (beyaz)	100	4.000	40.000	-	6,01
Lahana (kırmızı)	50	1.250	2.500	-	3,00
Kereviz	9	180	20.000	-	0,54
Marul	30	300	10.000	-	1,81
Kabak	60	100	2.000	-	3,61
Bezelye (taze)	240	1.600	6.600	-	14,42
Barbunya (taze)	300	15.000	5.000	-	18,03
Havuç	250	2.000	8.000	-	15,02
Karpuz	100	3.000	30.000	-	6,01
Kavun	75	2.250	30.000	-	4,51
BAĞ ARAZİSİ	100	1000		2,00	100,00
Çekirdekli Üzüm	90	900	10.000	-	90,00
Çekirdeksiz Üzüm	10	100	10.000	-	10,00
TOPLAM	4.985	-	-		-

Burhaniye ilçesinde çoğunlukla yetiştirilen meyve ağaçlarının cinsi, ağaç sayısı ve üretim miktarları da Çizelge 5.4.'de verilmiştir.

Çizelge 5.4. Burhaniye ilçesinde meyve ağaç sayısı, üretim miktarı ve verimleri (Anonim, 2004e).

Meyve Cinsi	Kapladığı Alan (ha)	Toplu Meyvelik		Dağınık Meyvelik		Verim (kg)	Üretim (ton)
		Meyve Veren	Meyve Vermeyen	Meyve Veren	Meyve Vermeyen		
Armut	-	-	-	30.000	200	8	240,00
Ayva	-	-	-	8.000	600	20	160,00
Elma	15	1500	100	2.000	250	35,5	124,00
Erik	42	4500	100	6.900	500	11,5	132,00
Kayısı	14	-	-	15.000	2.000	23	350,00
Şeftali	25	10.000	-	7.000	100	20	340,00
Antep fıstığı	-	-	-	2.200	-	2	4,40
Kiraz	-	-	-	2.400	600	10	30,00
Ceviz	10	500	550	4.600	500	12	70,00
İncir	14	3.800	500	-	-	8	30,00
Nar	20	7.000	-	16.000	500	11	240,00
Mandalina	22,7	8.750	750	-	-	18	157,50
Zeytin (sofra)	8	850	-	-	-	12	10,20
Zeytin (yağlık)	17.992	2.049.150	25.000	-	-	18,55	38.000,00

Çizelge 5.4.'de görüldüğü gibi kapladığı alan ve meyve ağacı sayısı bakımından ilk sırayı zeytin ağacı almaktadır. Toplam 18.000 ha alanda 2.049.150 adet meyve veren ve 25.000 adet meyve vermeyen olmak üzere toplam 2.075.000 adet zeytin ağacı bulunmaktadır. Dekara ortalama 11-12 ağaç düşmekte olup ağaç başına verim ortalama 18,55 kg'dır. Ağaç başına zeytin verimi yok yılında yaklaşık 10 kg. iken var yılında 30 kg.'a hatta bazı verimli ağaçlarda 50 kg.'a kadar çıkmaktadır.

Ağaç sayısı itibariyle zeytin ağacından sonra ağaç sayısı bakımından ikinci sırada 32.000 adet ile armut almakta olup bunu 23.500 adet ile nar, 17.100 ile şeftali, 17.000 ile kayısı ve 12.000 ile erik izlemektedir. Çizelgeden de görüldüğü gibi armut, ayva, kayısı, şeftali, kiraz, ceviz ve nar ağaçlarının çoğunlukla dağınk meyvelikler halinde bulunmaktadır.

Üretim miktarları bakımından karşılaştırıldığında ise, yine ilk sırayı 48.000 ton ile zeytin almakta olup bunu 350 ton ile kayısı, 340 ton ile şeftali, 240'ar tonla armut ve nar izlemektedir (Çizelge 5.4).

İlçede ayrıca bu bitkisel ürünlerin yanında örtü altı bitkisel üretim ile salatalık ve karanfil yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Toplam 10 dekar alanda yapılan salatalık yetiştiriciliğinde 80 ton ürün, 5 dekarlık alanda da ortalama 150 bin adet karanfil elde edilmektedir (Anonim, 2004e).

5.6.3. Hayvansal Üretim

Hayvan ürünlerinin satışından elde edilen gelir, tarım işletmelerinin sürekli gelir kaynağıdır. Burhaniye ilçesinde de bitkisel üretimle birlikte hem yan gelir sağlaması hem de üreticinin kendi ihtiyaçlarını sağlaması amacıyla hayvansal üretimde yapılmaktadır.

İlçedeki toplam büyükbaş hayvanın yaklaşık %90'ı kültür melezi ve %10'u da saf ırktan oluşmaktadır. Küçükbaş hayvan varlığının ise %65,34'ünü koyun ve %34,66'sını da keçi oluşturmaktadır. Bölgedeki başlıca kanatlı hayvanlar tavuk, ördek, hindi ve kazdır. Kanatlı hayvanların % 99,87'sini tavuk oluşturmakta olup toplam tavukların %80'ini broiler (etçil tavuklar), %20'sinide yumurtacı tavuklar oluşturmaktadır. Yöredeki tavukçuluk çoğunlukla aile tavukçuluğu şeklinde ilkel kümeslerde aile ihtiyacını karşılamak için yapılmaktadır.

Ayrıca yörede arıcılıkta son yıllarda gelişmekte olup toplam 7.359 adet fenni kovan bulunmaktadır. İlçede toplam 13 köyde arıcılık faaliyeti yapılmaktadır ancak araştırma kapsamına giren işletmelerde arıcılığa rastlanmamıştır.

Çizelge 5.5.'de 2003 yılı itibariyle ilçedeki hayvan varlığı gösterilmiştir.

Çizelge 5.5. Burhaniye ilçesinin hayvan varlığı (Anonim, 2004e).

Hayvan Cinsi	Baş (Adet)	%
Büyükbaş hayvan cinsi		
İnek	3.030	69,65
Boğa	9	0,21
Buzağı + dana	1.311	30,14
TOPLAM	4.350	100,00
Küçükbaş hayvan cinsi		
Koyun	21.400	65,34
Keçi	11.350	34,66
TOPLAM	32.750	100,00
Kanatlı hayvan cinsi		
Tavuk	688.050	99,87
Hindi	300	0,04
Kaz	300	0,04
Ördek	350	0,05
TOPLAM	689.000	100,00
Arıcılık		
Kovan Sayısı (fenni)	7.359	100,00
TOPLAM	7.359	100,00

Çizelge 5.6.'de Burhaniye ilçesinde üretilen hayvansal ürünler ve üretim miktarları verilmiştir.

Çizelge 5.6. Burhaniye ilçesinin 2004 yılı hayvansal üretimi (ton) (Anonim, 2004e)

Hayvansal Ürün	İnek (kültür)	İnek (melez)	İnek (yerli)	Koyun	Keçi	Toplam Üretim
Süt	2.680,00	-	152,00	1.200,00	781,00	4.813
Et	13,56	86,78	74,13	25,25	1,60	201,32
Yağ	16,08	-	0,91	7,20	4,68	28,87
Peynir	321,60	-	18,24	144,00	93,72	577,56
Yün ve yapağı	-	-	-	12,50	-	12,50
Keçi kılı	-	-	-	-	4,00	4,00

Burhaniye'de 2004 yılı itibariyle ortalama üretilen 4.813 ton sütün yaklaşık %56'sı kültür ırk ineklerinden sağlanırken %25'i koyunlardan, %17'si keçilerden ve geri kalan %3'lük kısımda yerli ineklerden sağlanmaktadır. Yılda ortalama 174,47 ton sığır eti, 25,25 ton koyun ve 1,6 ton keçi eti üretilmektedir. Hayvansal yağ üretimi 28,87 ton ve peynir üretimi de 577,56 tondur (Çizelge 5.6).

Ayrıca yumurta tavukçuluğu ile yılda yaklaşık 34 milyon tavuk yumurtası ve arıcılık faaliyeti ile de 150 ton bal ile 6,5 ton balmumu üretimi gerçekleştirilmektedir (Anonim, 2004e).

5.6.4. Tarım Tekniği ve Girdi Kullanımı

İlçe'de 2004 yılı itibariyle toplam 423 adet traktör, 976 adet pulluk, 495 adet pülverizatör, 311 adet motopomp bulunmaktadır (Anonim, 2004e).

Çizelge 5.7.de ilçede kullanılan gübreler ve miktarları verilmiştir. En çok kullanılan gübre çeşidi 15.15.15 kompoze gübredir.

Çizelge5.7. Burhaniye İlçesinde kimyevi gübre kullanımı (Anonim, 2004e)

Gübre Adı	Miktarı (kg)
15.15.15	254.050
Amonyum Nitrat %26	196.000
Amonyum Nitrat %33	184.100
Üre	137.350
Amonyum Sülfat	136.300
20.20.0	111.200
D.A.P. 18-46	42.600

BÖLÜM 6

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI ÜRETİM TÜKETİM VE DIŞ TİCARETİ

Dünya zeytinciliğindeki büyük üretici ülkeler AB çatısı altında toplanmaktadır. AB'nde ortak tarım politikası çerçevesinde 1966 yılından bu yana uygulanan zeytinyağı piyasa organizasyonu, İtalya ile başlayan oluşumuna 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in tam üyeliğe geçmesi ile daha da güçlenmiş ve kendi kendine yeterli duruma gelmiştir.

6.1. Dünyada Zeytin ve Zeytinyağı Üretim Tüketim ve Dış Ticareti

Dünyada toplam 35 ülkede zeytin tarımı yapılmakta olup yaklaşık 10 milyon hektar arazi üzerinde 900 milyondan fazla zeytin ağacı bulunmaktadır. Bu ağaç varlığının % 98'i Akdeniz'e kıyılı olan ülkelerde yer almaktadır. Akdeniz ülkeleri içinde zeytin üretiminde lider olan ülkeler sırasıyla İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye, Tunus ve Suriye'dir. İspanya'da yaklaşık 2,5 milyon hektar ekili alanda ortalama 250 milyon, İtalya'da 190 milyon, Yunanistan'da 125 milyon, Türkiye'de 99 milyon ve Tunus'ta 55 milyon adet zeytin ağacı mevcuttur (Anonim, 2003).

Çizelge 6.1. Ülkeler itibariyle zeytin üretim alanları (2000–2004 ort.)
(Anonim, 2004b)

Ülkeler	Zeytin Üretim Alanı	
	ha	%
Dünya	8.506.646	100,00
İspanya	2.386.116	28,05
İtalya	1.150.471	13,52
Yunanistan	768.628	9,04
AB	4.710.564	55,38
Türkiye	603.115	7,09
Tunus	1.468.528	17,26
Fas	513.460	6,04
Diğer	1.031.732	14,24

Çizelge 6.1.'de dünya zeytin üretim alanlarının 2000–2004 yılları ortalaması verilmiştir. Buna göre dünya zeytin üretim alanlarında ilk sırayı % 28,05 ile İspanya alırken bunu İtalya, Yunanistan, Tunus, Türkiye ve Fas izlemektedir. Avrupa Birliği ülkeleri dünyadaki toplam zeytin üretim alanlarının %55,38 gibi önemli bir kısmını oluşturmaktadırlar. Türkiye ise bu sıralamada %7,09 ile Tunus'tan sonra 5. sırada yer almaktadır.

Çizelge 6.2. Yıllara göre çeşitli ülkeler itibariyle zeytin üretimi (bin ton)(FAO, 2005)

Ülke	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Ort
İspanya	4.517	5.879	4.279	3.460	4.943	6.780	4.303	7.291	4.556	5.112
İtalya	2.147	3.591	2.548	3.765	2.821	2.894	2.732	3.150	3.150	2.977
Yunanistan	2.131	2.087	2.068	2.196	2.273	2.249	2.000	2.050	2.300	2.150
Türkiye	1.800	510	1.650	581	1.800	600	1.500	900	1.800	1.237
Tunus	1.550	500	950	1.125	1.125	550	150	500	350	700
Suriye	648	403	785	401	866	497	999	580	950	681
Diğer	2.666	2.168	2.264	2.325	2.215	2.100	2.292	2.166	2.234	2.270
Dünya	15.459	15.138	14.544	13.853	16.043	15.670	13.976	16.637	15.340	15.127

Çizelge 6.2.de Üretici ülkelerin 1996-2004 yıllarına ait zeytin üretim miktarları görülmektedir. Bu yılların ortalaması alındığında İspanya % 33,79 ile birinci, İtalya %19,68 ile ikinci, Yunanistan % 14,21 ile üçüncü, Türkiye % 8,18 ile dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'yi Tunus ve Suriye izlemektedir. Avrupa Birliği ülkelerine nazaran Türkiye, Tunus ve Suriye'de yıllara göre periyodisitenin daha yoğun olduğu da çizelgeden görülmektedir.

Çizelge 6.3. 2003/2004-2004/2005 üretim sezonları dünya zeytinyağı üretim, tüketim ve dış ticareti (1000 ton) (Tunalıoğlu ve Karahocagil, 2005).

Ülkeler	2003/2004				2004/2005			
	Üretim	Tüketim	İthalat	İhracat	Üretim	Tüketim	İthalat	İhracat
AB	2.448,0	1982,0	209,5	348	2.154,5	1.984,5	208,0	372,0
Suriye	110,0	120,0	0,0	35,0	177,0	140,0	0,0	40,0
Türkiye	79,0	50,0	0,0	46,0	145,0	60,0	0,0	70,0
Tunus	280,0	55,0	0,0	210,0	110,0	40,0	0,0	82,0
Fas	100,0	70,0	0,0	25,0	50,0	50,0	0,0	3,0
Cezayir	69,5	60,0	0,0	0,0	40,0	49,5	0,0	0,0
Ürdün	20,0	24,0	0,0	1,0	26,0	24,5	0,0	1,0
Filistin	5,0	12,0	0,0	0,0	10,0	13,0	0,0	0,0
Arjantin	13,5	5,0	0,0	6,0	7,0	5,0	2,0	5,5
ABD	1,0	213,0	221,0	7,5	0,5	217,5	230,5	8,0
Diğerleri	38,5	240,5	205,0	3,5	46,0	252,5	202,5	2,0
Toplam	3.164,5	2.831,5	635,5	682,0	2.766,0	2.836,5	643,0	583,5

Çizelge 6.3.'de görüldüğü gibi 2003/2004 üretim sezonunda 3.164.500 tonluk dünya zeytinyağı üretiminin % 77,36'sını İspanya, İtalya, Yunanistan, Portekiz ve Fransa'dan oluşan Avrupa Birliği ülkeleri gerçekleştirmiştir. Geri kalan % 22,64'lük kısmın % 8,85'ini Tunus, %3,48'ini Suriye, % 3,16'sını Fas, %2,50'sini Türkiye, % 2,20'sini Cezayir, %0,63'ünü Ürdün, %0,43'ünü Arjantin, % 0,16'sını Filistin, % 0,03'ünü ABD oluşturmaktadır. Tüketim rakamlarına bakıldığında, toplam tüketimin % 70'ini yine AB ülkelerinin gerçekleştirdiği ve onu % 7,52 ile ABD'nin izlediği görülmektedir. Türkiye ise % 1,77'lik tüketimle son sıralarda yer almaktadır.

2003/2004 döneminde dış ticaret rakamlarında ABD'nin % 34,78 ile ithalatta ilk sırada olduğu ve onu %32,97 ile AB ülkelerinin izlediği görülmektedir. Toplam ihracatın ise % 51 AB ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca dünya ihracatının % 6,74'ünü Türkiye gerçekleştirmekte olup hiç ithalat yapmamıştır (Çizelge 6.3.).

2004/2005 üretim sezonunda ise dünya zeytinyağı üretimi 2.766.000 ton olmuş ve bu rakamın %77,89'u İspanya, İtalya, Yunanistan ve Portekiz gibi AB ülkelerince gerçekleştirilmiştir. Bu ülkeleri % 6,40 ile Suriye, %5,24 ile Türkiye, %3,98 ile Tunus, % 1,81 ile Fas, % 1,45 ile Cezayir, % 0,94 ile Ürdün, % 0,36 ile Filistin, % 0,25 ile Arjantin, ve %0,02 ile ABD izlemiştir . 2004/2005 üretim sezonu tüketiminde ise yine AB birinci, ABD ikinci sırada gelmektedir. Türkiye'nin tüketimi 2003/2004 sezonuna göre çok az artış gösterip % 2,12'ye ulaşmıştır (Çizelge 6.3).

2004/2005 üretim sezonu İthalat ve ihracat rakamlarında ise % 35,85'lik payla ABD yine ithalatta ilk sırada ve AB de % 63,75 ile ihracatta ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'nin bu sezonda üretimi ile birlikte ihracatının da % 12'ye yükseldiği görülmektedir (Çizelge 6.3).

6.2. Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi, Tüketim ve Dış Ticareti

Türkiye bulunduğu coğrafi konum ve sahip olduğu Akdeniz iklimi özellikleriyle İtalya, İspanya, Yunanistan ve Tunus gibi Akdeniz ülkeleriyle birlikte dünyanın önde gelen zeytin ve zeytinyağı üreticilerindedir. Ege, Marmara, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde toplam 36 ilimizde zeytin yetiştiriciliği yapılmaktadır. İşletmelerin ortalama büyüklüğü 12,5 da olup % 75'i 50 dekadardan küçüktür. Toplam ağaç varlığımızın % 75'i Ege, % 14'ü Akdeniz, % 9,3'ü Marmara ve % 1,7'si Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak zeytin üretiminin yapıldığı iller Aydın, İzmir, Muğla, Balıkesir, Manisa ve Çanakkale'dir. Türkiye zeytin alanları 595.000 ha'dır. Ülkemizde üretilen zeytinin yaklaşık % 65-70'i yağlığa, % 30-35'i sofralığa işlenir. Toplam tarım alanlarının % 2'sini ve bağ bahçe alanlarının ise % 18,1'ini zeytin alanları oluşturmaktadır. Türkiye'de zeytincilik yaklaşık 400.000 ailenin geçim kaynağını oluşturmakta ve 8 – 10 bin kişinin gelirine dolaylı katkıda bulunmaktadır. Zeytinliklerin yaklaşık % 75'i dağlık kır arazilerde olup ancak %8'i sulanmaktadır. Sulanan zeytinliklerin çoğunda sofralık üretim hakim durumdadır (Tunalıoğlu ve Karahocagil, 2005).

Zeytin ağacının özelliğinden kaynaklanan periyodisiteden dolayı zeytin üretimi yıllara göre inişli çıkışlı bir grafik izlemekte ve üretime bağlı olarak bir yıl düşük (yok yılı) bir yıl yüksek (var yılı) ürün alınmaktadır. Zeytindeki bu periyodisiteden doğal olarak zeytinyağı üretimi de etkilenmektedir. Bu periyodisiteye rağmen zeytinyağı üretiminde var-yok yılları ayrı ayrı incelendiğinde üretimde artan bir seyir görülmektedir. Son yıllarda zeytin sıkma tesislerinin modernleşmesi ve kapasitelerinin artması da zeytinyağı üretiminin artmasında önemli bir etkidir.

Çizelge 6.4.'de 1994-2004 yılları arası Türkiye'de zeytin ağaç sayısı, zeytin ve zeytinyağı üretimi verilmiştir.

Çizelge 6.4. Türkiye'de zeytin ağaç sayısı, zeytin ve zeytinyağı üretimi

Yıllar	Ağaç sayısı (Bin adet)		Üretim (Bin ton)			
	Meyve veren	Meyve vermeyen	Zeytin	Yemekliğe ayrılan	Yağlığa ayrılan	Zeytinyağı
1994	82.192	5.995	1.400	350	1.050	160
1995	81.437	6.144	515	206	309	40
1996	83.200	6.540	1.800	435	1.365	224
1997	85.700	10.000	520	200	320	40
1998	85.850	7.600	1.650	430	1.220	200
1999	87.130	8.370	600	240	360	54
2000	89.200	8.570	1.800	490	1.310	190
2001	90.000	9.000	600	240	360	60
2002	91.700	9.900	1.800	430	1.370	160
2003	92.250	10.500	850	350	500	60
2004	94.950	12.150	1.899	460	1439	180
Ort.	87.600	8.615	1.221,3	348,3	873	124,4

2004 yılında toplam 102.750.000 zeytin ağacının 94.950.000'si meyve veren ve 12.150.000'si meyve vermeyendir. Bu 11 yıllık dönemde ortalama 1.221.300 ton zeytin üretimi gerçekleşmiş olup, yine ortalama olarak bu miktarın 348.300 tonu yemekliğe ve 873.000 tonu yağlığa ayrılmıştır. Yağlığa ayrılan zeytinlerden ortalama

7 kg. zeytinden 1 kg. zeytinyağı elde edilerek 124.400 ton zeytinyağı üretilmiştir. Türkiye bu üretimi ile dünyanın 5. büyük zeytinyağı üreticisidir (Çizelge 6.4.).

Sektörde, büyük çoğunluğu klasik sistemle üretim yapan küçük ölçekli ve dağınık olarak yaklaşık 810 adet yağhane bulunmaktadır. Son yıllarda yağhaneler arttırdıkları kapasiteleri ve yürüttükleri modernleşme çalışmaları ile önemli bir adım atmaktadırlar. 1982'de kesintisiz üretimle çalışan bir tane yağhane mevcut iken 1996 yılında bu sayı 154, günümüzde ise 400'e ulaşmış durumdadır. Yalnızca İzmir ve Balıkesir'de, toplam 1.030 ton/gün kapasiteye sahip 12 zeytinyağı fabrikası faaliyet göstermektedir (Tüzün, 2003).

Ülkemiz de zeytinyağı ihracatı Kasım 1994 tarihine kadar sadece ambalajlı olarak yapılmakta iken, Kasım 1994 tarihinden sonra rafine dökme ve Ocak 1995 tarihinden itibaren ise natürel dökme (sızma) zeytinyağının ihracatı serbest bırakılmıştır (Anonim, 2004a).

Türkiye'nin zeytinyağı ihracatı da yine yıldan yıla zeytin ve buna bağlı zeytinyağı üretiminde meydana gelen dalgalanmalar sebebiyle keskin artış ve düşüşler göstermektedir. İşleme teknolojisi, pazarlama politikaları ve diğer zeytinyağı üreticisi rakiplerimizin zeytinyağı üretimindeki artış ve düşüşler de ihracatımızı etkileyen önemli etkenler arasında bulunmaktadır.

Ülkemiz net zeytinyağı ihracatçısı ülkeler arasında bulunmaktadır. Bu gün Türk zeytinyağı başta İspanya, İtalya, ABD olmak üzere Japonya, Kanada, Avustralya, BDT, Orta Doğu ve Güney Amerika Ülkeleri ile birlikte yaklaşık 70 kadar ülkeye ihraç edilmektedir. Üretici-ihracatçı konumdaki İspanya ve İtalya son yıllarda toplam % 50'ye varan payları ile ihracatımızdaki en önemli yere sahip pazarlardır. 1988-1994 sezonları arasında ortalama zeytinyağı ihracatımız 8.000 ton iken, son yıllarda ihraç pazarlarımızın genişlemesi, üretimdeki artışlar ve dökme zeytinyağı ihracatı nedeniyle son 10 yılda ortalama zeytinyağı ihracatımız 33.900 ton olarak gerçekleşmiştir (Tunalıoğlu ve Göksu, 2003).

Çizelge 6.5’de görüldüğü gibi 1995/1996 ile 1999/2000 üretim sezonlarındaki ihraç fiyatlarının yüksek olması, o dönemlerde üretimin az olmasıyla ilgilidir. Ayrıca, ihracatın daha çok katma değeri düşük olan dökme şekilde gerçekleşmesi de ihraç fiyatlarının ve gelirlerin düşmesine neden olmaktadır (Anaç, 2005). Üretimin fazla gerçekleştiği 1998/1999 sezonunda zeytinyağı ihracatımız bu güne kadarki en yüksek miktar ve değere ulaşmıştır. Bu yıllarda İspanya ve İtalya’da ürün rekoltelerinin düşük gerçekleşmesinden ve bu ülke tüccarlarının yüksek fiyatlar nedeniyle iç piyasadan sağlayamadıkları ürünü ülkemizden temin etme yoluna gitmelerinden dolayı zeytinyağı ihracatımız yüksek seviyelere ulaşmaktadır. Aynı zamanda zeytinyağında KDV'nin % 8'den % 1'e düşürülmesi, 1998 yılında zeytinyağında prim uygulamasına başlanması, zeytinyağı ihracatında prelevmanın kaldırılması ve kutulu zeytinyağı ihracatında iadenin 96 \$/ton'dan 200 \$/ton'a yükseltilmesi, gerek iç piyasanın canlanması gerekse ihracatımız açısından olumlu etki yaratmıştır (Anonim, 2004a).

Çizelge 6.5. Türkiye'nin üretim sezonları itibariyle zeytinyağı ihracatı
(Tunalıoğlu ve Karahocagil, 2005)

Sezon	Miktar (kg)	Değer (\$)	Fiyat (\$/kg)
1992 / 1993	7.261.376	12.569.713	1,73
1993 / 1994	10.673.892	15.025.567	1,41
1994 / 1995	58.142.640	112.763.760	1,94
1995 / 1996	22.313.709	70.403.261	3,16
1996 / 1997	48.677.391	97.127.941	1,99
1997 / 1998	43.346.976	70.180.993	1,62
1998 / 1999	103.407.960	172.161.448	1,67
1999 / 2000	14.685.498	31.432.316	2,14
2000 / 2001	91.150.368	127.620.410	1,40
2001 / 2002	25.351.075	45.222.480	1,78
2002 / 2003	74.255.506	157.327.020	2,12
2003 / 2004	46.034.412	125.647.829	2,73

Son yıllarda zeytinyağı ihracatımızın % 60'ı rafine, % 20'si riviera, % 20'si de sızma ve natürel olarak gerçekleşmektedir. Zeytinyağı ihracatımız, ağırlıklı olarak katma değeri düşük olan dökme formda yapıldığından, değer olarak da düşük gerçekleşmektedir. Kısa vadede üreticinin lehine gibi görünen bu dökme ihracat orta ve uzun vadede üretici aleyhine olmaktadır. Kutulu zeytinyağına teşvik Türkiye zeytinyağı sektörünün geleceğine yatırım olacaktır. Türk sanayicisi ve ihracatçısı kutulu üretime teşvik primi verilmesi halinde, üretimdeki istikrarsızlığa ve kutulu ihracat için yüksek bir yatırım maliyeti gerektirmesine karşın kutulu ihracat yapmayı tercih edecektir (Tunalıoğlu ve Göksu, 2003).

6.3. Türkiye’de Zeytinyağı Üretim Teknolojisi

Zeytinyağı, zeytin meyvesinin normal iriliğini aldığı ve yağ teşekkülünün en yüksek seviyeye ulaştığı dönemde hasat edilerek fiziksel metotlarla yağının çıkarılmasıyla elde edilmektedir. Zeytin meyvesi yaklaşık ağırlığının % 20 – 30’u kadar yağ içermektedir. Zeytinin yağa işlenmesi en basit şekliyle şöyle gerçekleşmektedir: Zeytin parçalanmak suretiyle macun haline getirilir, sıcak su yardımıyla yumuşatılan hücre duvarları bir pres ile parçalanır ve meyve suyu yani yağ + su olmak üzere posasından ayrılır. Suyun yağdan uzaklaştırılması ile de natürel yağ elde edilmektedir. Asitlik derecesine göre bunlar farklı isimlerde gruplandırılmaktadır. Dünyada ezme, parçalama ve presleme gibi fiziksel işlemler dışında başka hiçbir işleme tabi tutulmadan doğal olarak elde edilebilen tek yağ zeytinyağıdır. Kaliteli zeytinyağı elde etmek için: Zeytinlerin, hasattan sonra mümkün olan en kısa süre içinde işlenmesi gerekmektedir. Çünkü zeytin bekletilirse fermente olur, bu da zeytinyağının kalitesinin düşmesine yol açmaktadır. Ancak, zeytinin “bol” olduğu dönemlerde, bekletilme mecburiyeti de doğabilmektedir. Bu durumda işlemeden bekletilen zeytinler, genellikle 20–30 cm yüksekliğindeki yığınlar şeklinde, iyi havalandırılmış ve serin depolarda saklanmaktadır (Anonim, 2004d).

Zeytinyağı, ham danenin yapısı ve kalitesi ile işleme tekniği sonrası elde edilen ürünün oleik asit içeriğine bağlı olarak farklı gruplara ayrılmaktadır.

Natürel zeytinyağı: En yüksek biyolojik değere sahip yağdır. Tadı, hafif keskin olup, oleik asit cinsinden serbest asitlik derecesi % 3,3'ten az olduğundan tüketim için uygun kabul edilmektedir.

Rafine Zeytinyağı: Oleik asit cinsinden serbest asitlik derecesi % 0 – 0,3 arasında değişen ve aroması olmayan bir zeytinyağıdır. Rafine zeytinyağı elde edebilmek için yağlar; asiditenin giderilmesi (nötralizasyon), renginin açılması (ağartma) ve kokusunun giderilmesi (deodorizasyon) üç değişik aşamada işleme tabi tutulmaktadır.

Riviera tipi Zeytinyağı: Rafine ve natürel zeytinyağlarının belirli oranlarda (% 10 – 20 natürel, % 80 – 90 rafine) karışımından elde edilmektedir. Kullanılan yağların türü ve karışım oranlarına bağlı olarak bu yağların asitlik dereceleri, renkleri, tadı ve aromaları farklılık göstermektedir.

Natürel zeytinyağı üretimi aşamasından arta kalan zeytin posasının işlenmesi sonucunda elde edilen prina yağı da tüketime sunulan bir yağdır. Prina, zeytinyağı fabrikalarında zeytinin sıkılmasından sonra kalan zeytin küspesine denir. Prina yağı rafinasyon sonrası yemeklik olarak kullanılmaktadır (Anonim, 2004d).

6.4. Türkiye’de Zeytin Üretiminde Yapısal Durum ve Kurumsal Yapı

6.4.1. Zeytin Üretiminde Yapısal Durum

Türkiye’deki zeytinliklerin çoğu, diğer tarla bitkilerinin yetiştirilmesi için elverişli olmayan fakir topraklarda ve dağlık eğimli arazilerde bulunan delicelerin aşılması sonucu oluşturulmuştur. Genel itibariyle %75’i meyilli, %25’i az meyilli ve düz arazilerde bulunmaktadır. Ortalama zeytin ağacı yoğunluğu hektar başına 100–110 ağaçtır (Göksu, 2003a). Tepelik bölgelerde zeytin ağacı tek başına, düz arazilerde ise diğer tarla bitkileri veya meyve ağaçları ile birlikte yetiştirilmektedir.

6.4.2. Zeytinciliğin Kurumsal Yapısı

Zeytincilik T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları, Tarım Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı, Tarım Satış Kooperatifleri gibi üretici birliklerinin (Tariş, Marmara Birlik ve Güneydoğu Anadolu Birlik) yanı sıra özel sektörün ve üniversitelerin de yer aldığı kurumsal yapının içerisinde geliştirilmeye çalışılmaktadır (Tunalıoğlu ve Göksu, 2003).

Ege Bölgesinde Tariş, Marmara Bölgesinde Marmarabirlik ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Güneydoğu Birlik sektörde en yaygın üretici, işleyici, pazarlayıcı ve ihracatçı kooperatif kuruluşlardır.

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Manisa ve Muğla il ve ilçelerinde yayılmış, 33 kooperatif, 27.000 üretici ortak, 28 adet modern sürekli sistem zeytin sıkma tesisi, 14 salamura işletmesi, İzmir' de kurulu Zeytin ve Zeytinyağı Kombinasyonu ve Gömeç'te kurulu Pirina Entegre Tesisi, AR-GE Bölümü, ISO9000 ve ISO9002 Kalite Sistem Belgeleri ile sektörde, yetiştiricilikten yan ürünlerin değerlendirilmesine kadar her kademedeki örgütlenmiş olan en büyük kuruluş olarak faaliyetini sürdürmektedir (Anonim, 2004e). Türkiye zeytinyağı üretiminin ve ihracatının %20'si Tariş tarafından gerçekleştirilmektedir.

BÖLÜM 7

İNCELENEN İŞLETMELERİN EKONOMİK ANALİZİ VE YILLIK FAALİYET SONUÇLARI

7.1. İncelenen İşletmelerin Ekonomik Analizi

İncelenen köylerde örneğe giren tarım işletmeleri, zeytin arazi genişlikleri dikkate alınarak 5-50 dekar arası, 50-100 dekar arası ve 100 dekardan büyük olanlar olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır. Bu bölümde her grupta örneğe giren işletmelerin arazi mülkiyeti, arazi neveleri ve parçalılık durumları, nüfus ve işgücü özellikleri, sermaye yapıları ve yıllık faaliyet sonuçları incelenecektir.

7.1.1. Arazi Varlığı ve Çeşitleri

7.1.1.1. Arazi Mülkiyet ve Tasarruf Şekli

Tarımda arazi, sınırları belli geniş toprak parçası anlamına gelmektedir. İşletme arazisi ise, mülkiyet bağları, arazi neveleri ve diğer faydalanma şekilleri dikkate alınmaksızın bir ekonomik ünitenin işlettiği toplam alan olarak tanımlanmaktadır (Demirci, 1978).

İncelenen işletmelerde işletme arazisi büyüklüğü, mülk araziye kiraya tutulan arazinin eklenmesiyle bulunmuştur. Araştırma kapsamındaki işletmelerde ortağa veya kiraya verilen arazi ile ortağa tutulan araziye rastlanmamış ve arazi kiralama, sadece zeytin arazisi için geçerlidir. Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan arazilerin kiraya verilmesi yetkisi Maliye Bakanlığına aittir. İncelenen işletmelerde arazi kiralama bedeli; orman arazisi vafını kaybetmiş ve üzerindeki zeytin ağaçlarının mülkiyetinin şahıslara, arazinin mülkiyetinin devlete ait olduğu ve yıllık olarak dekar başına arazinin yeri ve durumuna göre değişen miktarlarda “icr’i misil” adı verilen devlet arazisinin kullanılmasına karşılık ödenen bir ceza suretiyle olmaktadır.

Zeytin yetiştiriciliği yapan işletmeler, zeytin ağacı dikim alanları itibariyle, 5 ile 50 dekar arası, 50 ile 100 dekar arası ve 100 dekar üstü olarak üç gruba ayrılmıştır. Çizelge 7.1’de incelenen işletmelerde işletme büyüklük gruplarına göre mülkiyet ve tasarruf durumu verilmiştir.

İncelenen işletmelerde toplam işletme arazisi büyüklüğü 5.039,50 dekadır. İşletmeler ortalamasında, işletme başına düşen ortalama işletme arazisi büyüklüğü ise 57,26 dekar olup, bunun % 99,27’si mülk arazi, % 0,73’ünü de kiraya tutulan arazi oluşturmaktadır. 5 ile 50 dekar arası zeytin yetiştiren işletmelerin ortalama işletme arazisi 37,79 dekar olup, bunun 37,24 dekarını mülk arazi, 0,54 dekarını kiraya tutulan arazi oluşturmaktadır. 50 ile 100 dekar arası işletmelerin ortalama işletme arazisi 76,58 dekar olup tamamı mülk arazisidir. 100 dekardan büyük işletmelerde de ortalama işletme arazisi 193,88 dekar olup tamamı mülk arazisidir. Görüldüğü gibi sadece birinci grupta yer alan 5 ile 50 dekar arası büyüklükteki işletmelerde zeytin arazisi kiraya tutulmuştur (Çizelge 7.1).

Çizelge 7.1. İşletmelerde arazi mülkiyet ve tasarruf durumu

Arazi mülkiyet ve Tasarruf durumu	İşletme büyüklük grupları (da)									İşletmeler ortalaması		
	5-50			50-100			≥100			Toplam Arazi (da)	İşletme Başına Düşen Arazi (da)	%
	Toplam Arazi (da)	İşletme Başına Düşen Arazi (da)	%	Toplam Arazi (da)	İşletme Başına Düşen Arazi (da)	%	Toplam Arazi (da)	İşletme Başına Düşen Arazi (da)	%			
Mülk Arazi	2532,50	37,25	98,56	919,00	76,58	100,00	1.551,00	193,88	100,00	5002,50	56,84	99,27
Kiraya tutulan arazi	37,00	0,54	1,44	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	37,00	0,42	0,73
Toplam işletme arazisi	2569,50	37,79	100,00	919,00	76,58	100,00	1.551,00	193,88	100,00	5039,50	57,26	100,00

7.1.1.2. Arazi Nevi'leri Dağılımı Ve Parçalılık Durumu

İncelenen işletmelerde, toplam işletme arazisinin büyük bir kısmını zeytin arazisi oluşturmakta, bununla birlikte tarla arazisi ile sebzelik ve meyvelik araziye de rastlanmaktadır. İncelenen işletmelerde arazi nevelerinin dağılımı Çizelge 7.2.'de verilmiştir.

Çizelge 7.2. İşletmelerde arazi nevelerinin dağılımı

Arazi Nevi	İşletme büyüklük grupları (da)						İşletmeler Ortalaması	
	5 - 50		50 - 100		≥ 100		da	%
	da	%	da	%	da	%		
Zeytin arazisi toplam	28,93	76,56	69,91	91,29	180,75	93,23	48,31	84,37
-kuru	28,26	74,78	69,91	91,29	180,75	93,23	47,80	83,48
-sulu	0,67	1,77	0,00	0,00	0,00	0,00	0,51	0,89
Tarla arazisi	8,02	21,22	6,67	8,71	13,13	6,77	8,29	14,48
Meyvelik arazi	0,56	1,48	0,00	0,00	0,00	0,00	0,43	0,75
Sebzelik arazi	0,28	0,74	0,00	0,00	0,00	0,00	0,23	0,40
Toplam işlt. arazisi	37,79	100,00	76,58	100,00	193,88	100,00	57,26	100,00

Çizelge 7.2. incelendiğinde işletmeler ortalamasına göre 57,26 dekar olan ortalama işletme arazisinin 48,31 dekarı yani %84,37'si zeytin arazisinden oluşmaktadır. Sulu zeytin arazisi ise sadece 5 ile 50 dekar arası büyüklükteki zeytinliklerde mevcut olup toplam zeytin arazisinin %0,89'u kadardır. İşletmeler ortalamasına bakıldığında zeytin arazisini %14,48 ile tarla arazisi, %0,75 ile meyvelik arazi ve % 0,40 ile sebzelik arazi izlemektedir.

5 ile 50 dekar arası büyüklükteki işletmelerde ortalama işletme arazisi büyüklüğü 37,79 dekar olup, bunun %76,53'ünü zeytin arazisi, %21,21'ini tarla arazisi, %1,48'ini meyvelik arazi ve %0,78'inide sebzelik arazi oluşturmaktadır. 50 ile 100 dekar arası işletmelerde ortalama işletme arazisi 76,58 dekar olup, %91,29'u zeytin arazisi ve geri kalan % 8,71'i de tarla arazisinden meydana gelmektedir. 100 dekardan büyük işletmelerde ise ortalama işletme arazisi 193,88 dekar olup,

%93,23'ünü zeytin arazisi ve %6,77'sini tarla arazisi oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi 50 dekarın büyük zeytin arazisi olan işletmelerde meyvelik ve sebzelik araziye rastlanmamıştır (Çizelge 7.2.).

7.1.2. Nüfus, eğitim ve işgücü durumu

7.1.2.1. Nüfus ve eğitim durumu

Üretimde bulunabilmek için gerekli üretim vasıtalarından birisi işgücüdür. Söz konusu üretim vasıtaları direk olarak insan varlığı ile ilgilidir. Bu bakımdan nüfus, sosyal ve ekonomik yönü olan bir varlıktır (Erkuş, 1979).

Çizelge 7.3.'de araştırma kapsamında incelenen tarım işletmelerinde mevcut nüfusun işletme grupları itibarıyla yaş ve cinsiyetlere göre dağılımı gösterilmektedir.

Araştırma alanında incelenen işletmelerde toplam nüfus 307 kişidir. İşletmeler ortalaması dikkate alındığında bir çiftçi ailesine düşen ortalama nüfus ise 3,49 kişidir. Toplam aile nüfusunun %52,72'sini erkek nüfus, %47,28'ini kadın nüfus oluşturmaktadır. Yine işletmeler ortalamasında bir çiftçi ailesinde 1,84 erkek, 1,65 kadın bulunmaktadır. Gruplar itibarıyla en fazla nüfus 3,51 kişi ile birinci grupta yer alırken ikinci grupta 3,42 kişi ve üçüncü grupta 3,38 kişi mevcuttur. İncelenen işletmelerde erkek nüfus, kadın nüfustan daha fazladır (Çizelge 7.3.).

İşgücünün esas kaynağını oluşturan 15-49 yaş grubu, incelenen işletmeler genel ortalaması itibarıyla toplam nüfus içinde % 56,68'lik oranı ile birinci sırada yer almakta, 50 ve daha yukarı yaşta nüfus % 26,38 ile ikinci sırada, 7-14 yaş grubu %11,73 ile üçüncü sırada, 0-6 yaş grubu % 5,21 ile son sırada yer almaktadır (Çizelge 7.3.).

Çizelge 7.3. İşletme büyüklük grupları itibariyle nüfusun yaş ve cinsiyetlere göre dağılımı.

Yaş Grupları	Cinsiyet	İşletme Büyüklük Grupları (Da)			
		5 - 50	50 - 100	≥ 100	İşletmeler Ortalaması
0 - 6	Erkek	0,09	0	0	0,07
	Kadın	0,13	0,08	0	0,11
	Toplam	0,22	0,08	0	0,18
	%	6,28	2,44	0	5,21
7 - 14	Erkek	0,16	0,17	0,25	0,17
	Kadın	0,25	0,25	0,13	0,24
	Toplam	0,41	0,42	0,38	0,41
	%	11,72	12,20	11,11	11,73
15 - 49	Erkek	1,09	1,00	1,25	1,09
	Kadın	0,93	0,75	0,75	0,89
	Toplam	2,02	1,75	2,00	1,98
	%	57,32	51,22	59,26	56,68
50 - +	Erkek	0,49	0,58	0,63	0,51
	Kadın	0,38	0,58	0,37	0,41
	Toplam	0,87	1,17	1,00	0,92
	%	43,07	34,15	29,63	26,38
Toplam	Erkek	1,82	1,75	2,13	1,84
	Kadın	1,69	1,67	1,25	1,65
	Toplam	3,51	3,42	3,38	3,49
	%	100	100	100	100

İncelenen işletmelerde nüfusun eğitim durumu, o işletmenin ekonomik seviyesinin gelişmesini sağlayan ve dolayısıyla bireylerin yaşam kalitesinin yükseltilmesinde rol oynayan önemli bir faktördür.

Çizelge 7.4. İşletmelerde 7 yaş ve üstü grubun eğitim durumu

Eğitim Durumu	İşletme Büyüklük Grupları (da)								Toplam	Genel Toplam İçindeki Payı %
	5 - 50		50 - 100		100 - +		İşletmeler ortalaması			
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın		
Okur-Yazar Değil	0,03	0,03	0	0	0,00	0	0,02	0,02	0,04	1,21
Okur-Yazar	0,07	0,15	0,17	0,17	0,13	0	0,09	0,14	0,23	6,95
İlkokul	0,66	0,82	0,42	0,83	0,38	0,5	0,60	0,80	1,40	42,29
Ortaokul	0,35	0,19	0,17	0,08	0,25	0,25	0,32	0,18	0,50	15,11
Lise	0,40	0,32	0,5	0,33	0,75	0,13	0,44	0,31	0,75	22,66
Üniversite	0,22	0,04	0,58	0,17	0,5	0,38	0,30	0,09	0,39	11,78
TOPLAM	1,74	1,56	1,83	1,58	2,00	1,25	1,77	1,54	3,31	100,00

Çizelge 7.4.'te 7 yaş ve üzeri nüfusun eğitim durumu verilmiştir. İşletmeler ortalamasına göre nüfusun %98,79'u okuma yazma bilmekte olup, bunun % 52,87'si erkek, % 47,13'ü kadındır. Okuma yazma bilmeyen % 1,37'lik oranın ise yarısı erkek yarısı kadındır.

İncelenen işletmelerde okur-yazar nüfusun büyük bir bölümünü ilkökul mezunları oluşturmaktadır. İşletmeler ortalamasında 7 yaş ve üstü nüfusun % 42,29'u ilkökul mezunu olup bu oran birinci grupta %44,85, ikinci grupta % 36,66, üçüncü grubun ise % 27,08'dir. İkinci sırayı lise mezunu nüfus (% 22,66) oluşturmaktadır. Lise mezunu nüfus birinci gruptaki işletmelerde % 21,82 pay alırken, ikinci gruptaki işletmelerde % 24,34, üçüncü grup işletmelerde ise % 27,08'dir. Okur-yazar nüfus içinde üçüncü sırayı % 15,11 ile ortaokul mezunları oluşturmaktadır. Ortaokul mezunları birinci gruptaki işletmelerde % 16,36 pay alırken, ikinci grupta % 7,33 ve üçüncü grupta da % 15,38'dir. Son sırayı üniversite mezunları (% 11,78) almaktadır. Üniversite mezunu nüfus birinci grupta % 7,88 iken, ikinci grupta % 21,99, üçüncü grupta ise % 27,08'dir. Görüldüğü gibi işletme arazisi büyüdükçe üniversite mezunu sayısı da artmaktadır. İşletmeler ortalamasında 7 yaş ve üstü nüfusta sadece okur-yazar olanların oranı ise % 6,95'dir (Çizelge 7.4).

7.1.2.2. İşgücü Durumu

Üretim faaliyetlerinin temel unsurlarından biri olan işgücü varlığı ve kullanımı, işletme sonuçlarını önemli ölçüde etkilemektedir. İşgücünün esas kaynağını aile işgücü varlığı oluşturmaktadır. Yaş ve cinsiyet gruplarına göre, aile işgücü varlığı erkek işgücü birimi (E.İ.B.) cinsinden hesaplanmıştır.Çiftçi ailesi başına düşen ortalama E.İ.B. hesaplanırken hastalık, eğitim, askerlik gibi sebeplerle işletmede çalışmayan aile bireyleri bu hesaplamada işgücüne dahil edilmemiştir.

İncelenen işletmelerde çiftçi ailesi başına ortalama 1,52 erkek işgücü mevcut olup, bunun % 70,86'sını erkekler, %29,14'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Erkek işgücü birimi (E.İ.B.) 5-50 dekar arazisi olan işletmelerde 1,59 kişi, 50-100 dekar arazisi olanlarda 1,42 kişi ve 100 dekardan daha fazla arazisi olan işletmelerde 1,10 kişidir (Çizelge 7.5).

Çizelge 7.5. İşletmelerde aile işgücü durumu (E.İ.B.)

Yaş Grupları	İşletme Büyüklük Grupları (da)				Genel Toplam İçindeki Payı%
	5 - 50	50 - 100	≥100	İşletmeler Ortalaması	
	EİB	EİB	EİB	EİB	
7 - 14	0,02	0,08	0,00	0,03	1,97
15 - 49	1,19	0,77	0,82	1,10	72,37
≥ 50	0,38	0,57	0,28	0,39	25,66
Toplam	1,59	1,42	1,10	1,52	100,00

Araştırma alanında genellikle zeytinin hasat döneminde olmak üzere toprak sürümü ve budama gibi işlerde aile işgücünün yetersiz kalması nedeniyle işletme dışından yabancı işgücü sağlanmaktadır. Ancak daimi yabancı işgücü bulunmamaktadır.

İşletmeler ortalamasında bitkisel üretim için ödenen yabancı işgücü ücret karşılığı işletme başına 2.870,55 YTL, hayvansal üretimde ise 51,14 YTL'dir. 2.870,55 YTL değerindeki yabancı işgücü ücretinin de 2.804,40 YTL'si zeytincilik,

diğer 66,15 YTL'si ise diğer bitkisel üretimlere aittir. Zeytincilikte yabancı işgücü ücret karşılığı hesaplanırken var ve yok yıllarının ortalaması alınmıştır.

7.1.3. İncelenen İşletmelerin Sermaye Yapıları

Sermaye, tüketim malları ve diğer mal ve hizmetlerin üretiminde verimli girdiler olarak kullanılmak üzere ekonomik sistemce üretilmekte olan varlıklardır. Tarım işletmelerinde üretime ayrılan bütün servet unsurları tarımsal sermayeyi meydana getirmektedir. Üretim faktörleri arasında sermayenin önemi, tarımsal teknolojideki hızlı gelişmeler sonucunda daha da artmıştır. İncelenen işletmelerin ekonomik analizini yapmak için, sermaye yapılarını incelemek büyük önem taşımaktadır (Açıl ve Demirci, 1984).

Bu araştırmada sermaye, fonksiyonlarına göre sınıflandırılmış ve işletmelerdeki sermaye aktif ve pasif sermaye olmak üzere iki grupta incelenmiştir.

7.1.3.1. Aktif Sermaye

Aktif sermaye, üretimde kullanılan bütün sermaye unsurlarını kapsamakta olup çiftlik ve işletme sermayesinin toplamından oluşmaktadır. Çiftlik sermayesi; toprak, bina, bitki ve arazi ıslahı sermayelerinin toplamından oluşmaktadır. İşletme sermayesi ise; hayvan, malzeme mühimmat, alet-makine ve para sermayesinden oluşmaktadır.

Bir tarım işletmesinde aktif sermayenin dağılımı, toprak sermayesi % 25, bina sermayesi % 25, hayvan sermayesi % 25, alet-makine sermayesi % 10, malzeme mühimmat sermayesi % 10 ve para sermayesi % 5 şeklinde olmalıdır (Erkuş ve diğ., 1995). Görüldüğü gibi rasyonel çalışan işletmelerde aktif sermayenin yarısını çiftlik sermayesi, diğer yarısını da işletme sermayesinin oluşturması istenir.

Çizelge 7.6. İşletmelerde aktif sermayenin unsurları itibariyle dağılımı

Aktif Sermaye Unsurları	İşletme Büyüklük Grupları (da)			
	5 - 50 %	50 - 100 %	≥ 100 %	İşletmeler Ortalaması %
Çiftlik Sermayesi	92,49	95,51	97,73	94,79
Toprak sermayesi	50,17	46,27	40,16	45,67
Bitki Sermayesi	30,58	38,41	48,25	38,46
Bina Sermayesi	11,51	10,71	8,97	10,40
Arazi ıslah sermayesi	0,23	0,12	0,32	0,26
İşletme Sermayesi	7,51	4,49	2,27	5,21
Hayvan sermayesi	1,93	0,48	0,13	1,01
Alet-makine sermayesi	4,02	2,34	1,51	2,98
Malzeme ve mühimmat sermayesi	0,25	0,29	0,09	0,20
Para sermayesi	1,31	1,38	0,54	1,03
TOPLAM	100,00	100,00	100,00	100,00

İncelenen işletme gruplarında ve işletmeler ortalamasında; çiftlik sermayesi ve işletme sermayesi arasında büyük farklar görülmektedir. İşletmeler ortalamasına bakıldığında çiftlik sermayesinin % 94,79; işletme sermayesinin de % 5,21 olduğu görülmektedir. 5 ile 50 dekar arası işletmelerde alet makine sermayesi oranını daha fazla olması bitki sermayesinin aktif sermaye içindeki payının diğer işletmelere göre daha az olmasından kaynaklanmaktadır (Çizelge 7.6). Çiftlik sermayesi ile, bu sermayenin verimli kullanılmasını sağlayan işletme sermayesi arasındaki büyük dengesizlik, işletmelerin rasyonel çalışmasını engellemektedir. Aktif sermaye içinde çiftlik sermayesinin oranının bu kadar yüksek olmasının sebebi bitki sermayesi oranının çok yüksek olması, bunun yanında işletme sermaye unsurlarının oranının da yetersiz olmasıdır.

Çiftlik sermayesinin aktif sermaye içindeki oranı işletme büyüklüğü arttıkça azalmaktadır. Bunun sebeplerinden biri sermaye unsurlarının aktif sermaye içinde

dağılımında büyük işletmelerde bitki sermayeleri oranlarının küçük işletmelere göre daha yüksek olması, bir diğeri ise 5 ile 50 dekar arası işletmelerin işletme sermayesi unsurlarından biri olan alet makine sermayesi oranının büyük işletmelere göre daha yüksek olmasıdır.

Ülkemizin değişik bölgelerinde yapılan araştırmalarda da araştırma alanındaki işletmelerde olduğu gibi aktif sermaye unsurlarını rasyonel dağılımı söz konusu değildir (Demirci (1978), Bülbül (1979), Eraktan (1995), Güneş (1999), Özer (2001), Özercan (2004), Zan (2004), Anaç (2005)). Anaç'ın Edremit ilçesindeki zeytin üreten işletmelerle yaptığı ekonomik analiz çalışmasında işletmeler ortalamasında aktif sermayenin %97,23'ünü çiftlik sermayesi, % 2,77'sini işletme sermayesi oluşturmaktadır.

7.1.3.1.1.Çiftlik Sermayesi

Çiftlik sermayesi, toprak sermayesi ile toprağa bağlı olan arazi ıslahı sermayesi, bina ve bitki sermayesinden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde işletme başına düşen ortalama çiftlik sermayesi toplam 266.465,93 YTL. olup, aktif sermaye içindeki payı % 94,79'dur. (Çizelge7.7.)

Araştırma alanındaki işletmelerde, çiftlik sermayesi içinde en büyük pay gerek işletme büyüklük grupları itibariyle gerekse işletmeler ortalamasında toprak sermayesine aittir. İşletmeler ortalamasında çiftlik sermayesi içinde toprak sermayesinin payı % 48,18, bitki sermayesinin payı % 40,57, bina sermayesinin payı % 10,98 ve arazi ıslah sermayesinin payı da % 0,27'dir.

Çizelge 7.7. İşletmelerde çiftlik sermayesinin unsurları itibariyle dağılımı

Çiftlik Sermayesi	İşletme Büyüklük Grupları (da)						İşletmeler Ortalaması	
	5 - 50		50 - 100		≥ 100		İşletme Başına Değer (YTL)	%
	İşletme Başına Değer (YTL)	%	İşletme Başına Değer (YTL)	%	İşletme Başına Değer (YTL)	%		
Toprak Sermayesi	82.675,74	54,25	163.970,83	48,45	463.562,50	41,10	128.387,50	48,18
Bina Sermayesi	18.968,41	12,45	37.958,33	11,22	103.562,50	9,18	29.248,32	10,98
Bitki Sermayesi	50.377,35	33,05	136.099,17	40,21	556.875,00	49,37	108.111,93	40,57
Arazi Islah Sermayesi	385,29	0,25	416,67	0,12	4.000,00	0,35	718,18	0,27
TOPLAM	152.406,79	100,00	338.445,00	100,00	1.128.000,00	100,00	266.465,93	100,00

7.1.3.1.1.1. Toprak Sermayesi

Toprak sermayesi, çiftlik sermayesinin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Dolayısıyla çiftlik sermayesi içinde miktar ve oran itibari ile en önemli unsuru toprak sermayesi oluşturur. İncelenen işlemlerde toprak sermayesi; büyük oranda zeytin arazisinin yanında, sebze meyve arazisi ve tarla arazisinin çıplak toprak kıymetlerinden oluşmaktadır.

Çizelge 7.8.'de işletmelerde toprak sermayesinin dağılımı verilmiştir. Toprak sermayesi, işletmeler ortalamasında aktif sermaye içerisinde % 45,67'lik oranla en büyük payı almaktadır. İşletme başına düşen ortalama toprak sermayesi 128.387,50 YTL'dir.

Araştırma bölgesinde zeytin arazisinin bir dekarının ortalama değeri, arazinin çeşidine ve coğrafi konumuna göre 1.000 YTL ile 5.000 YTL arasında değişmektedir. Çizelge 7.8.'de görüldüğü gibi bir dekar zeytin arazisinin değeri işletmeler ortalamasında 2.065,83 YTL'dir. İşletmelerin büyüklüğü arttıkça değeri de artmaktadır.

İncelenen işletmelerde ortalama toprak sermayesinin % 92,13'ü zeytin arazisi, % 7,08'i tarla arazisi, % 0,72'si meyvelik arazi ve % 0,07'si de sebzelik araziden oluşmaktadır. Bütün işletme gruplarında tarla arazisi mevcutken meyvelik ve sebzelik arazi sadece 5 ile 50 dekar arası büyüklükteki işletmelerde mevcuttur (Çizelge 7.8).

Çizelge 7.8. İşletmelerde toprak sermayesinin dağılımı (YTL)

Arazi Nevi	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 - 50		50 - 100		≥ 100		İşletmeler Ortalaması	
	İşletme Başına Düşen Değer YTL	%	İşletme Başına Düşen Değer YTL	%	İşletme Başına Düşen Değer YTL	%	İşletme Başına Düşen Değer YTL	%
Zeytin Arazisi	71.749,26	86,78	159.129,16	97,05	452.625,00	97,64	118.289,78	92,13
Tarla Arazisi	9.617,65	11,63	4.841,67	2,95	10.937,50	2,36	9.086,36	7,08
Meyvelik Arazi	1.191,18	1,44	0,00	0,00	0,00	0,00	920,45	0,72
Sebzelik Arazi	117,65	0,15	0,00	0,00	0,00	0,00	90,91	0,07
TOPLAM	82.675,74	100,00	163.970,83	100,00	463.562,50	100,00	128.387,50	100,00

7.1.3.1.1.2. Arazi ıslahı sermayesi

Arazi ıslahı sermayesi, toprağın verim kabiliyetini artırmak, doğal şeklini korumak veya hali hazırdaki kullanım şeklini değiştirmek ve verim gücünü artırmak amacıyla yapılan çalışma ve yatırımlardan oluşmaktadır (Açıl ve Demirci, 1984).

Çizelge 7.9. İşletmelerde Arazi Islah Sermayesinin Dağılımı

Arazi Islahı Nevi	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 - 50		50 - 100		≥ 100		İşletmeler ort.	
Sulama Tesisleri	İş.baş düş değer YTL	%	İş.baş düş değer YTL	%	İş.baş. düş değer YTL	%	İş.baş düş değer YTL	%
-Su Kuyusu	133,82	34,73	0,00	0,00	625,00	15,63	160,23	22,31
-Su Borusu	0,00	0,00	0,00	0,00	187,50	4,69	17,04	2,37
TOPLAM	133,82	34,73	0,00	0,00	812,5	35,94	177,27	24,68
Bent	0,00	0,00	0,00	0,00	625,00	15,63	56,82	7,91
Muhafaza Tesisleri								
Çit	170,59	44,27	83,34	20,00	625,00	15,62	200,00	22,85
Duvar	22,06	5,73	0	0,00	750,00	18,75	85,23	11,87
Hendek	58,82	15,27	333,33	80,00	437,50	10,94	130,68	18,20
Teraslama	0,00	0,00	0,00	0,00	750,00	18,75	68,18	9,49
TOPLAM	251,47	65,27	416,67	100,00	2.562,5	64,06	484,09	67,41
Genel Toplam	385,29	100,00	416,67	100,00	4.000,00	100,00	718,18	100,00

Araştırma alanındaki işletmelerde, sulama ve muhafaza tesisi kıymetlerinden meydana gelen arazi ıslahı sermayesi, çiftlik sermayesinde son sırada, aktif sermayede ise malzeme mühimmat sermayesinden sonra sondan ikinci sırada yer almaktadır. Mevcut arazi ıslahı sermayesinin % 67,41'ini muhafaza tesisi ve %32,59'unu sulama tesisi oluşturmaktadır. İşletme başına ortalama arazi ıslah sermayesi

değeri 718,18 YTL olup, bunun 484,09 YTL'si muhafaza tesisine, 234,09 YTL'si de sulama tesisine aittir. İşletme başına düşen arazi ıslah sermayesi işletme büyüklüğüne paralel olarak artış göstermektedir (Çizelge 7.9.).

7.1.3.1.1.3. Bina Sermayesi

İncelenen işletmelerde bina sermayesini, işletmeci ve ailesinin ikamet ettiği konutlar, ahır-ağıl, işçi lojmanı, ambar, samanlık ve diğerleri oluşturmaktadır. Araştırma alanında örneğe çıkan işletmelerdeki binalar yapı malzemeleri yönünden incelendiğinde büyük bir çoğunluğunun betonarme olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra tuğla, kerpiç, taş, taş+kerpiç, ahşap binalar da bulunmaktadır. İncelenen işletmelerde çiftlik sermayesi içinde % 10,98 payla üçüncü sırayı bina sermayesi almaktadır.

Çizelge 7.10.'da görüldüğü gibi, zeytin yetiştiren işletmeler ortalamasına göre işletme başına düşen toplam bina sermayesi 29.248,324 YTL olup, bunun % 80,94'ünü konut, % 14,28'ini işçi lojmanı, % 1,83'ünü ağıl, % 1,63'ünü ambar, % 1,18'ini ahır ve % 0,14'ünü samanlık değeri oluşturmaktadır. Birinci gruptaki işletmelerde işletme başına bina sermayesi 18.968,42 YTL, ikinci grup işletmelerde 37.958,33 YTL ve üçüncü gruptaki işletmelerde de 103.562,50 YTL. dir. 50 ile 100 dekar arası işletmelerde küçükbaş hayvancılık olmadığından ağıl ve ambara, 100 dekardan büyük işletmelerde de büyükbaş hayvancılık olmadığından ahır ve samanlığa rastlanmamıştır. Görüldüğü gibi 100 dekardan büyük işletmelerde bina sermayesi diğerlerine göre oldukça fazladır.

Çizelge 7.10. İşletmelerde bina sermayesinin dağılımı (YTL)

Bina Cinsi	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 - 50		50 - 100		≥ 100		İşletmeler Ortalaması	
	İşletme Başına Düşen Değer (YTL)	%	İşletme Başına Düşen Değer (YTL)	%	İşletme Başına Düşen Değer (YTL)	%	İşletme Başına Düşen Değer (YTL)	%
Konut	16.740,47	88,24	32.083,33	84,52	70.000,00	67,59	23.674,45	80,94
İşçi Lojmanları	794,12	4,19	5.708,33	15,04	30.625,00	29,57	4.176,15	14,28
Ambar	566,18	2,98	0,00	0,00	437,50	0,43	477,27	1,63
Ağıl	397,06	2,09	0,00	0,00	2500,00	2,41	534,09	1,83
Ahır	419,12	2,21	166,67	0,44	0,00	0,00	346,59	1,18
Samanlık	51,46	0,27	0,00	0,00	0,00	0,00	39,77	0,14
Toplam	18.968,41	100,00	37.958,33	100,00	103.562,50	100,00	29.248,32	100,00

7.1.3.1.1.4. Bitki Sermayesi

İşletmelerdeki bitki sermayesini, zeytin, şeftali ve mandalina gibi meyveli ağaç değerleri, meyve vermeyen çam ve kavak ağaçları değerleri ile tarla demirbaşı değeri oluşturmaktadır. Bitki sermayesi işletmeler ortalamasında çiftlik sermayesi içinde % 40,57 ile üçüncü sırada, aktif sermayede ise % 38,46 ile ikinci sırada yer almaktadır.

Çizelge 7.11.'de işletmelerde bitki sermayesinin dağılımı verilmiştir. Buna göre toplam bitki sermayesinin % 98,20'sini zeytin ağaçları oluşturmakta, zeytini % 1,03 ile meyvesiz ağaçları ve % 0,77 ile diğer meyve ağaçları izlemektedir. İşletmeler ortalamasında bir işletmeye düşen bitki sermayesi 108.111,94 YTL değerinde olup, işletme büyüklükleri arttıkça bitki sermayesi değerleri arasındaki farkta giderek artmaktadır.

Çizelge 7.11. İşletmelerdeki bitki sermayesinin dağılımı (YTL)

Bitki Sermaye Çeşitleri	İşletme Büyüklük Grupları (Da)							
	5 - 50		50 - 100		≥ 100		İşletmeler ortalaması	
	İşletme Başına Düşen Değer (YTL)	%	İşletme Başına Düşen Değer (YTL)	%	İşletme Başına Düşen Değer (YTL)	%	İşletme Başına Düşen Değer (YTL)	%
Zeytin	48.191,76	95,66	134.240,83	98,63	556.875,00	100,00	106.169,67	98,20
Meyve	1.070,59	2,13	0,00	0,00	0,00	0,00	827,26	0,77
Meyvesiz	1.115,00	2,21	1.858,33	1,37	0,00	0,00	1.115,00	1,03
Toplam	50.377,35	100,00	136.099,17	100,00	556.875,00	100,00	108.111,93	100,00

7.1.3.1.2. İşletme Sermayesi

Çiftlik sermayesinin aktif hale getirilebilmesi için gerekli olan işletme sermayesi; hayvan sermayesi, alet-makine sermayesi, malzeme ve mühimmat sermayesi ile para sermayesinden oluşmaktadır.

İncelenen işletmelerde işletme başına düşen ortalama işletme sermayesi toplam 14.119,13 YTL. olup, aktif sermaye içindeki payı % 5,21'dir. İşletme sermayesi içinde en büyük pay gerek işletme büyüklük grupları itibariyle gerekse işletmeler ortalamasında alet-makine sermayesine aittir. İşletmeler ortalamasında işletme sermayesi içinde alet-makine sermayesinin payı % 55,49, para sermayesinin payı % 20,52 , hayvan sermayesinin payı % 20,04 ve malzeme mühimmat sermayesinin payı da % 3,95'dir (Çizelge 7.12).

İşletme sermayesi, sabit ve döner işletme sermayesi olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Sabit işletme sermayesi hayvan ve alet-makine sermayelerinden, döner işletme sermayesi ise malzeme ve mühimmat sermayesi ile para sermayesi ve alacaklardan meydana gelmektedir.

Çizelge 7.12. İşletmelerde işletme sermayesinin unsurları itibariyle dağılımı

İşletme Sermayesi	İşletme Büyüklük Grupları (da)						İşletmeler Ortalaması	
	5 - 50		50 - 100		≥ 100		İşletme başına değer (YTL)	%
	İşletme başına değer (YTL)	%	İşletme başına değer (YTL)	%	İşletme başına değer (YTL)	%		
Alet makine Sermayesi	6.632,35	53,58	8.291,13	52,12	17.425,00	66,44	7.833,82	55,49
Para Sermayesi	2.154,41	17,40	4.875,00	30,64	6.250,00	23,83	2.897,73	20,52
Hayvan Sermayesi	3.185,22	25,73	1.699,71	10,68	1.500,00	5,72	2.829,38	20,04
Malz. Müh. Sermayesi	406,64	3,29	1.043,54	6,56	1.053,13	4,01	558,20	3,95
TOPLAM	12.378,62	100,00	15.909,38	100,00	26.228,13	100,00	14.119,13	100,00

7.1.3.1.2.1. Alet Makine Sermayesi

İşletmelerde cansız demirbaş olarak da adlandırılan alet-makine sermayesini, işletmelerde kullanılan traktör, römork, pulluk, kazayağı, ilaç makinesi v.b. her türlü alet-makinelerin değeri oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerde alet-makine sermayesi işletme sermayesinin % 55,49'unu, aktif sermayenin ise % 2,98'ini oluşturmaktadır.

İncelenen işletmelerde alet-makine varlığı incelendiğinde, 88 zeytin işletmesinden sadece 4 tanesinde makine ile hasat yapılmaktadır.

Çizelge 7.13. İncelenen işletmelerde alet-makine varlığı

Alet Makine Varlığı	İşletme Büyüklük Grupları (da)			TOPLAM
	5 – 50	50 – 100	≥100	
Traktör	26	4	9	39
Pulluk	24	4	6	34
Römork	17	3	6	26
Kazayağı	7	2	4	13
Zeytin toplama makinesi	2	1	1	4
İlaç makinesi	1	0	3	4
Gübre kovası	2	0	1	3
Diskaro	0	1	1	2
Diğer (tırmık,mibzer)	2	0	1	3

Araştırma alanında işletme başına düşen ortalama alet makine sermayesi 7.833,82 YTL olup, işletme büyüklüğü arttıkça yükselmektedir. Bu sermayenin % 86,77'si traktör, % 4,58'i römork, % 3,94'ü pulluk, % 1,26'sı kazayağı, %1,52'si ilaç makinesi %0,92'si zeytin toplama makinesi ve geriye kalan %1,01'i de diğer alet ve makinelerin sermayelerinden meydana gelmektedir (Çizelge 7.14.).

Çizelge 7.14. İşletmelerde alet-makine sermayesinin dağılımı (YTL)

Alet-Makine Cinsi	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 - 50		50 - 100		≥ 100		İşletmeler Ortalaması	
	İş.baş.düş değer YTL	%	İş.baş.düş değer YTL	%	İş.baş.düş değer YTL	%	İş.baş.düş değer YTL	%
Traktör	5.951,45	89,73	7.333,33	88,44	13.250,00	76,04	6.797,46	86,77
Pulluk	261,03	3,94	291,67	3,52	743,75	4,27	309,09	3,94
Römork	280,15	4,22	291,67	3,52	1.125,00	6,46	358,52	4,58
Kazayağı	64,71	0,98	116,67	1,41	362,50	2,08	98,86	1,26
Zeytin Toplama Makinesi	29,41	0,44	208,33	2,51	225,00	1,29	71,59	0,92
İlaç makinesi	14,71	0,22	0,00	0,00	1.187,50	6,81	119,32	1,52
Gübre kovası	13,24	0,20	0,00	0,00	93,75	0,54	18,75	0,24
Diskaro	0,00	0,00	50,00	0,60	250,00	1,43	29,55	0,38
Diğer (tırmık,mibzer)	17,65	0,27	0,00	0,00	187,50	1,08	30,68	0,39
TOPLAM	6.632,35	100,00	8.291,67	100,00	17.425,00	100,00	7.833,82	100,00

7.1.3.1.2.2. Hayvan Sermayesi

İncelenen işletmelerdeki hayvan varlığını çoğunlukla büyükbaş hayvanlarda inek, küçükbaş hayvanlarda ise koyun ve keçi oluşturmaktadır.

İşletmeler ortalamasında hayvan sermayesinin aktif sermaye içindeki payı %1,01, işletme sermayesindeki payı ise %20,04'tür. Hayvan sermayesinin aktif sermaye içindeki payının oldukça düşük olmasının sebebi bitkisel üretime daha fazla ağırlık verilmesidir. Çizelge 7.15'de görüldüğü gibi işletme başına düşen ortalama 2.829,38 YTL değerindeki hayvan sermayesinin %60,62'sini küçükbaş, %36,63'ünü büyükbaş ve %2,75'ini de iş hayvanlarının sermayesi oluşturmaktadır.

İşletmelerin büyüklüğü arttıkça işletme başına düşen hayvan sermayesi değeri azalmaktadır. Bunun sebebi küçük işletmelerde zeytincilikten sağlanan gelirin yetersiz gelmesinden dolayı ek gelir olarak hayvancılıkla ilgilenmeleridir.

Çizelge 7.15. İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi (YTL)

Hayvan Cinsi	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 – 50		50 – 100		≥ 100		İşletmeler Ortalaması	
	İş.baş. düş değer YTL	%	İş.baş. düş değer YTL	%	İş.baş. düşen değer YTL	%	İş.baş. düşen değer YTL	%
Büyükbaş	1.341,18	42,11	0,00	0,00	0,00	0,00	1.036,36	36,63
Küçükbaş	1.743,31	54,73	1.699,17	100,00	1.500	100,00	1.715,17	60,62
İş hayvanı	100,74	3,16	0,00	0,00	0,00	0,00	77,84	2,75
TOPLAM	3.185,22	100,00	1.699,17	100,00	1.500	100,00	2829,38	100,00

7.1.3.1.2.3. Malzeme ve Mühimmat Sermayesi

Malzeme ve mühimmat sermayesi, işletme ambarında bulunan tohumluk, gübre, yem, mücadele ilacı ile gıda, yakacak, aydınlatma, temizlik maddeleri ve satılmak üzere ayrılan ürünlerin değerleri toplamından oluşmaktadır

İşletmeler ortalamasında malzeme ve mühimmat sermayesi aktif sermaye içindeki % 0,20 oran ve işletme sermayesinde deki % 3,95 oran ile her ikisinde de en son sırada yer almaktadır. Çizelge 7.16'de görüldüğü gibi malzeme ve mühimmat sermayesinin işletmeler ortalamasındaki değeri 558,20 YTL olup, bunun içinde en büyük değeri % 34,72 ile işletme sahibinin zeytin ağaçlarını budamadan sağladıkları odun değeri oluşturmaktadır. Yiyecek maddelerini sırayla % 30,60 ile çiftçi ve ailesi için ayrılan yiyecek maddeleri (sofralık zeytin, zeytinyağı), % 19,23 ile satılacak çiftlik ürünleri (ham dane zeytin, sofralık zeytin ve zeytinyağı), % 8,46 ile hayvan yemi izlemektedir. Malzeme ve mühimmat sermayesindeki en küçük değeri ise % 0,41 ile mücadele ilacı oluşturmaktadır (Çizelge 7.16).

İncelenen işletmelerden birinci gruptakilerde malzeme ve mühimmat sermayesi işletme başına 406,64 YTL, ikinci gruptakilerde 1.043,54 YTL ve üçüncü gruptakilerde de 1.053,13 YTL değerindedir. (Çizelge 7.16).

Araştırma alanındaki işletmelerde hayvansal ve bitkisel üretimde gerekli olan, yem, tohumluk, gübre ve ilaç gibi girdiler genellikle kullanılacakları dönemde yetecek kadar satın alınmaktadır. Bu nedenle ambarda bulunan malzeme ve mühimmat sermayesinin işletme sermayesi içindeki payı çok düşüktür.

Çizelge 7.16. İncelenen işletmelerde malzeme ve mühimmat sermayesi (YTL)

Malzeme Mühimmat Cinsi	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 – 50		50 – 100		≥ 100		İşletmeler Ortalaması	
	İş.baş.düş değer YTL	%	İş.baş.düş değer YTL	%	İş.baş.düş değer YTL	%	İş.baş.düş değer YTL	%
Yakacak	124,35	30,58	320,00	30,66	595,00	56,50	193,82	34,72
Yiyecek	115,15	28,32	379,15	36,33	331,25	31,45	170,80	30,60
Satılacak	101,36	24,93	176,67	16,93	54,38	5,16	107,36	19,23
Hayvan yemi	31,74	7,80	150,00	14,37	25,00	2,37	47,25	8,47
Tohumluk	30,66	7,54	6,88	0,67	22,50	2,14	32,61	5,84
Gübre	1,62	0,40	4,17	0,40	25,00	2,38	4,09	0,73
İlaç	1,76	0,43	6,67	0,64	0,00	0,00	2,27	0,41
TOPLAM	406,64	100,00	1.043,54	100,00	1.053,13	100,00	558,20	100,00

7.1.3.1.2.4. Para Sermayesi

İşletme sermayesinin en hareketli unsuru olan para sermayesi, para mevcudu ile işletmenin alacaklarının toplamından ibarettir. Diğer bir ifade ile likiditesi en yüksek olandır. İşletme faaliyetlerinin devamı üzerinde oldukça etkili olan bu sermayenin, gereği kadar bulunması işletmenin başarılı bir şekilde çalışabilmesi için şarttır (Erkuş 1979). Para sermayesinin düşük olması, işletmeleri elverişli olmayan koşullarda üretim girdileri satın almaya veya yüksek faizli kredi temin etmeye zorlamaktadır.

İncelenen işletmeler ortalamasında para sermayesi aktif sermaye içinde % 1,03 pay alırken, işletme sermayesi içinde ise % 20,52 ile alet makine sermayesinden sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Çizelge 7.17'den izlenebileceği gibi, işletme büyüklükleri arttıkça işletme başına düşen ortalama para sermayesi de artmaktadır. İşletmeler ortalamasında para sermayesi 2.897,73 YTL olarak bulunmuştur. Bu değer % 96,57'si nakit para mevcudundan % 3,43'ü de alacaklardan oluşmaktadır. Toplam para mevcudundaki nakit para ve alacak oranı birinci ve ikinci grup işletmelerde yaklaşık aynıken, üçüncü grup işletmelerde para mevcudunun tamamını nakit para oluşturmaktadır.

İncelenen işletmelerde dekara düşen para sermayesi ise birinci grupta 57,01 YTL, ikinci grupta 59,69 YTL, üçüncü grupta 32,24 YTL ve işletmeler ortalamasında 50,00 YTL'dir (Çizelge 7.17).

Çizelge 7.17. İncelenen işletmelerde para sermayesi (YTL)

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 – 50		50 – 100		≥ 100		İşletmeler Ortalaması	
	İşletme başına düşen değer YTL	%	İşletme başına düşen değer YTL	%	İşletme başına düşen değer YTL	%	İşletme başına düşen değer YTL	%
Nakit para	2.047,79	95,05	4.750,00	97,44	6.250,00	100,00	2.798,30	96,57
Alacak	106,62	4,95	125,00	2,56	0,00	0,00	99,43	3,43
Toplam para	2.154,41	100,00	4.875,00	100,00	6.250,00	100,00	2.897,73	100,00

7.1.3.2. Pasif Sermaye

İşletmede, üretim amacıyla bulundurulmuş varlıkların temininde kullanılan kaynaklar, işletmenin pasif sermayesini oluşturmaktadır. Tarım işletmelerinde aktif sermayenin kaynaklarını pasif sermaye göstermektedir. Pasif sermaye, temin edildikleri kaynaklar itibarıyla öz sermaye ve yabancı sermaye olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Aktif sermaye, bizzat işletmeci tarafından sağlanmış ise, işletmedeki mal varlığının kaynağı “öz sermaye” dir. Aktiflerin tamamı öz sermaye ile temin edilmeyip dış kaynaklara başvurulmuş ise “yabancı sermaye” kullanımı söz konusudur. Özsermaye, aktif sermaye toplamından yabancı kaynakların çıkarılmasıyla sağlanır (Erkuş ve diğ., 1995).

İncelenen işletmelerin aktif sermayesi içinde, kiraya tutulan arazinin değeri de gösterildiğinden, kiracılık ve ortakçılık yapan işletmeler bu arazi değeri üzerinden borçlandırılmışlardır. Bu nedenle yabancı sermaye, işletmelerin borçları ile kiraya tuttıkları arazi değeri toplamından meydana gelmektedir. İncelenen işletmelerde yabancı sermayenin pasif sermaye içindeki payının düşük olmasının sebebi işletmelerin borçlanma ve kiraya arazi tutma eğilimlerinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

7.1.3.2.1. Borçlar

İncelenen işletmelerde borçlar, T.C. Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifi ve şahıslardan alınan kredilerden oluşmaktadır. Borçların % 53,23'ü bankadan, %41,52'si kişilerden alınan ve geri kalan % 5,26'sı kooperatiften alınan kredilerden oluşmaktadır. Toplam borçların pasif sermayeye oranı ise % 0,18'dir.

İşletmeler ortalamasında işletme başına düşen borç miktarı, 540,57 YTL dir. Borç miktarı en az olan işletmeler 100 dekarın büyük araziye sahip olanlarken, en fazla borcu olanlar ise 50 ile 100 dekar araziye sahip olan işletmelerdir. Bu

işletmelerde borçların % 57'si şahıslardan %43'ü de bankadan alınan kredilerden oluşmaktadır. 5 ile 50 dekar arası işletmelerde borçların %64'ü Ziraat Bankasından, %27'si şahıslardan ve %8'i kooperatiften alınan kredilerden oluşmaktadır.

İncelenen işletmelerde kiraya tutulan arazilerin hepsi 5 ile 50 dekar arası araziye sahiptir. Kiraya tutulan arazi değeri işletmeler ortalamasında 823,86 YTL'dir. Pasif sermaye içindeki payı ise % 0,29'dur. Kiraya tutulan arazilerin yarısı zeytinlik yarısı da meyvelikten oluşmaktadır.

7.1.3.2.2 Öz Sermaye

Aktif sermayeden yabancı sermayenin çıkarılması ile öz sermaye bulunmaktadır. Araştırma bölgesinde yer alan işletmelerin faaliyetleri büyük ölçüde öz sermayelerine dayanmaktadır. Birinci gruptaki işletmelerde ortalama öz sermaye 163.260,42 YTL, ikinci grup işletmelerde 353.098,55 YTL, üçüncü grup işletmelerde 1.154.065,63 YTL ve işletmeler ortalamasında 229.220,63 YTL değerindedir. Görüldüğü gibi incelenen işletmelerde işletme başına öz sermaye miktarı işletme büyüklüğüne paralel olarak artmaktadır. Bunun en önemli sebebi toprak ve bitki sermayesinin 100 dekardan büyük işletmelerde 100 dekardan küçük olanlara göre oldukça fazla olmasıdır.

Öz sermayenin pasif sermaye içindeki payının % 99,52 olması, araştırma alanındaki işletmelerin büyük ölçüde öz sermayeye dayalı bir üretim faaliyeti sürdürmelerinden kaynaklanmaktadır (Çizelge 7.18).

Çizelge 7.18'de işletme büyüklük gruplarına ve işletmeler ortalamasına göre sermaye çeşitlerinin dağılımı ile aktif sermayeye oranı gösterilmiştir. İşletmeler ortalamasına bakıldığında, aktif sermayenin % 94,97'si çiftlik sermayesi, % 5,03'ü

ise işletme sermayesine aittir. Pasif sermayenin de % 99,52'si öz sermaye, % 0,48'i yabancı sermayedir.

Çiftlik sermayesinin aktif sermayedeki oranı işletme büyüklüğü arttıkça artmaktadır. Çiftlik sermayesinde en büyük payı 5 ile 50 dekar arası işletmelerde toprak sermayesi , 50 ile 100 dekar arası ve 100 dekardan büyük işletmelerde bitki sermayesi almaktadır. İşletme sermayesinde ise en büyük payı bütün işletme gruplarında alet makine sermayesi almaktadır. Ancak alet makine sermayesinin gruplar içindeki oranı işletme büyüklüğü arttıkça azalmaktadır. Bu durum ülke tarımında rastlanan bir sonuçtur. Kastamonu ili Tosya İlçe'sindeki çiftlik üreten işletmecilerle yapılan bir ekonomik analiz çalışmasında da küçük işletmelerdeki alet makine sermayesinin aktif sermaye içindeki oranı daha yüksek çıkmıştır. Yine aynı çalışmada çiftlik sermayesinin aktif sermaye içindeki oranının işletme büyüklüğü arttıkça yükseldiği görülmüştür.

Çizelge 7.18. İşletme büyüklük grupları itibariyle sermaye çeşitleri ve aktif sermayeye oranları

Sermaye Çeşidi	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 – 50		50 – 100		≥ 100		İşletmeler ortalaması	
	İş.baş.düş değer (YTL)	%	İş.baş.düş değer (YTL)	%	İş.baş.düş değer (YTL)	%	İş.baş.düş değer (YTL)	%
Çiftlik Sermayesi	152.406,79	92,49	338.445,00	95,51	1.128.000,00	97,73	266.465,93	94,97
Toprak Sermayesi	82.675,74	50,17	163.970,83	46,27	463.562,50	40,16	128.387,50	45,76
Bitki Sermayesi	50.377,35	30,57	136.099,17	38,41	556.875,00	48,25	108.111,93	38,53
Bina Sermayesi	18.968,41	11,52	37.958,33	10,71	103.562,50	8,97	29.248,32	10,42
Arazi Islah Sermayesi	385,29	0,23	416,67	0,12	4.000,00	0,35	718,18	0,26
İşletme Sermayesi	12.378,62	7,51	15.909,38	4,49	26.228,13	2,27	14.119,13	5,03
Alet makine Sermayesi	6.632,35	4,02	8.291,67	2,34	17.425,00	1,51	7.833,82	2,79
Para Sermayesi	2.154,41	1,31	4.875,00	1,38	6.250,00	0,54	2.897,73	1,03
Hayvan Sermayesi	3.185,22	1,93	1.699,17	0,48	1.500,00	0,13	2.829,38	1,01
Malzeme Mühimmat Sermayesi	406,64	0,25	1.043,54	0,29	1.053,13	0,09	558,20	0,20
AKTİF SERMAYE	164.785,41	100,00	354.354,38	100,00	1.154.228,13	100,00	280.585,06	100,00
1. Yabancı Sermaye	1.524,99	0,87	1.255,83	0,35	162,50	0,01	1.364,43	0,48
-Borçlar	458,82	0,26	1.255,83	0,35	162,50	0,01	540,57	0,19
-Kiraya tutulan arazi değeri	1.066,17	0,61	0,00	0,00	0,00	0,00	823,86	0,29
2. Öz Sermaye	163.260,42	99,13	353.098,55	99,65	1.154.065,63	99,99	229.220,63	99,52
PASİF SERMAYE	164.785,41	100,00	354.354,38	100,00	1.154.228,13	100,00	280.585,06	100,00

7.2. İncelenen İşletmelerin Yıllık Faaliyet Sonuçları

7.2.1. Gayri safi üretim değeri

Gayri safi üretim değeri (GSÜD), incelenen işletmelerde işletmelerin tarımsal faaliyetleri sonucunda elde ettikleri bitkisel ve hayvansal ürünlerin değeri ile yıl içinde hayvan sermayesinde meydana gelen prodüktif demirbaş kıymet artışlarının (PDKA) toplanması sonucu elde edilmiştir.

Her bir ürünün üretim değeri; o ürünün üretim miktarının, çiftlik avlusu fiyatlarıyla çarpılması ile elde edilmiştir. İncelenen işletmelerde, gayri safi üretim değerinin büyük bir kısmını oluşturan bitkisel üretim değerinin en önemli bölümünü zeytin yetiştiriciliği oluşturmaktadır. Zeytin için gayri safi üretim değeri periyodisitenin ortadan kaldırılması amacıyla, üretim sonrası değerlendirme şekline göre gerek ham dane, gerek sofralık, gerekse yağlık olarak çiftlik avlusu fiyatları dikkate alınarak var ve yok yılları ortalamasına göre hesaplanmıştır. Bu nedenle, zeytinin gayri safi üretim değerini belirlerken, çalışmanın yapıldığı dönem olan var yılı ile bir önceki dönem olan yok yılı üretimlerinin ortalaması alınmıştır.

İncelenen işletmelerde, zeytin, meyve ve orman ağaçlarının sayısında yıl içerisinde önemli değişiklikler olmaması ve zeytin ve diğer meyve ağaçlarının ekonomik ömürlerinin çok yüksek olması nedeniyle bitki sermayesi için prodüktif demirbaş kıymet artışı hesaplanmamıştır. Hayvansal üretim demirbaş artışı ise, hayvanlarda normal olarak büyüme sonucu ortaya çıkan kıymet artışına göre belirlenmiştir.

Çizelge 7.19'da görüldüğü gibi işletmeler ortalamasında , işletme başına düşen ortalama gayri safi üretim değeri 16.027,05 YTL. olup, bunun % 84,20'si bitkisel üretim değeri, %15,80'i ise hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır. İşletme büyüklüğü arttıkça gayri safi üretim değeri de artmaktadır. Gayri safi üretim değeri

içinde bitkisel üretim oranının en fazla olduğu işletmeler 100 dekardan büyük olanlar iken , en az olduğu işletmeler ise 5 ile 50 dekar arası işletmelerdir.

İşletmeler ortalamasındaki gayri safi üretim değeri içinde bitkisel üretimde ilk sırayı %73,64 ile zeytin almakta ve onu %6,17 ile hububat, %3,79 ile sebze ve bostan, %0,60 ile meyve üretim değeri izlemektedir. Zeytinciliğin toplam bitkisel üretim içindeki payı ise % 87,83'dür (Çizelge 7.19).

Hayvansal üretim değeri ise, işletmeler ortalaması olarak 2.531,48 YTL dir. Toplam gayri safi üretim değeri içerisinde % 15,39 paya sahip olan hayvansal üretim değeri içinde en büyük payı % 4,43 ile sığır yetiştiriciliği almakta ve bunu % 4,23 ile keçi yetiştiriciliği, % 1,93 ile koyun yetiştiriciliği izlemektedir. Hayvansal üretimde prodüktif demirbaş kıymet artışının oranı ise % 4,80'dır. İşletme başına düşen en fazla hayvansal üretim değeri 5 ile 50 dekar arası işletmelerden elde edilirken, en az hayvansal üretim değeri ise 50 ile 100 dekar arası işletmelerden elde edilmektedir. Birinci grup işletmelerde sığır, keçi ve koyun yetiştiriciliğine, ikinci grup işletmelerde sadece keçi yetiştiriciliğine, üçüncü grup işletmelerde ise keçi ve koyun yetiştiriciliğine rastlanmıştır (Çizelge 7.19).

Çizelge 7.19. İşletmelerde gayri safi üretim değeri (GSÜD)

Üretim Çeşidi	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 – 50		50 – 100		≥ 100		İşletmeler Ortalaması	
	İşletme Başına Düşen Değer (YTL)	%	İşletme Başına Düşen Değer (YTL)	%	İşletme Başına Düşen Değer (YTL)	%	İşletme Başına Düşen Değer (YTL)	%
1. BİTKİSEL ÜRETİM	7.249,67	71,94	20.428,05	94,13	56.188,61	96,73	13.495,57	84,20
- Zeytin (var-yok yılları ortalaması)	5.343,84	53,03	19.767,43	91,08	54.758,93	94,27	11.802,82	73,64
-Hububat	995,54	9,88	660,63	3,05	1.429,69	2,46	989,34	6,17
-Sebze + bostan	786,76	7,81	0,00	0,00	0,00	0,00	607,95	3,79
-Meyve	123,53	1,23	0,00	0,00	0,00	0,00	95,46	0,60
2. HAYVANSAL ÜRETİM	2.827,29	28,06	1.274,96	5,87	1.901,69	3,27	2.531,48	15,80
-Sığır	943,18	9,36	0,00	0,00	0,00	0,00	728,82	4,55
-Keçi	555,40	5,51	1.008,29	4,64	1.419,38	2,44	695,71	4,34
-Koyun	399,15	3,96	0,00	0,00	94,81	0,16	317,06	1,98
-PDKA	929,56	9,22	266,67	1,23	387,50	0,67	789,89	4,93
GSÜD (I + II)	10.076,96	100,00	21.703,01	100,00	58.090,31	100,00	16.027,05	100,00

Zeytincilik üretim faaliyeti zeytinyağı ve sofralık zeytin üretimine yönelik gerçekleştirilmektedir. 1 kg. zeytinyağı ortalama 5 kg. ham dane zeytinden elde edilmektedir.

Çizelge 7.20.'de işletmeler toplamı olarak zeytinyağı ve sofralık zeytin üretim miktarları ve değerleri verilmiştir. Her bir üretim grubunda yağlık zeytin ve buna bağlı olarak zeytinyağı üretimi var yılında yok yılının yaklaşık iki katı kadar gerçekleşmektedir. İncelenen işletmelerde sofralık zeytin üretimi ise var yılında yok yılındaki üretimin yaklaşık 7 katı kadar üretilmiştir. Zeytinde işletme başına düşen gayri safi üretim değerleri ve toplam gayri safi üretimdeki oranları Çizelge 7.19'da verilmiştir.

Çizelge 7.20. Zeytinyağı ve sofralık zeytin üretim miktarları ve değerleri

İşletme Grupları	Üretim Sezonları	Toplam zeytin üretim miktarı (kg)			Zeytinyağı Miktarı (kg)	Fiyatları (kg/YTL)		Üretim değerleri (YTL)		
		Ham dane	Yağlık	Sofralık		Zeytinyağı	Sofralık	Zeytinyağı	Sofralık	Toplam
5-50	2003/2004	408.813	402.287	6526	67.047,83	3,52	1,62	236.008,37	10.572,12	246.580,49
	2004/2005	658.803	625.053	33.750	104.175,50	4,01	1,85	417.743,76	62.437,50	480.121,26
	Ortalama	533.808	513.670	20.138	85.611,67	3,77	1,74	326.876,06	36.504,81	363.380,77
50-100	2003/2004	203.445	202.445	1.000	38.931,73	3,53	2	137.429,01	2.000,00	139.429,01
	2004/2005	406.580	399.580	7.000	76.842,31	4,19	1,86	321.969,27	13.020,00	334.989,27
	Ortalama	305.012,50	301.012,50	4.000	57.887,02	3,86	1,93	229.699,14	7.510,00	237.209,14
≥ 100	2003/2004	385.800	379.800	6.000	79.125,00	3,55	1,27	280.893,75	7.620,00	288.513,75
	2004/2005	592.065	535.065	57.000	111.471,88	4,30	1,90	479.329,06	108.300,00	587.629,06
	Ortalama	488.932,50	475.432,50	315.000	95.298,44	3,93	1,59	380.111,41	57.960,00	438.071,41
TOPLAM	2003/2004	998.058	984.532	13.526	185.104,56	3,52	1,49	654.331,13	20.153,74	674.484,87
	2004/2005	1.657.448	1.559.698	97.750	292.489,68	4,06	1,88	1.219.042,09	183.770,00	1.402.812,09
	Ortalama	1.327.753	1.277.115	55.638	238.797,12	3,79	1,69	973.558,82	101.961,87	10.38.648,48

İşletmeler ortalamasında toplam GSÜD içinde zeytincilikten elde edilen GSÜD'nin oranı %73,64'tür. Bu oran 5 ile 50 dekar arası işletmelerde %53,03, 50 ile 100 dekar arası işletmelerde %91,08 ve 100 dekardan büyük işletmelerde %94,27'dir.

Üretimin az olduğu 2003/2004 sezonunda incelenen işletmelerde, 998.058 kg'lık toplam ham dane zeytin üretiminden 185.104,56 kg zeytinyağı ve 13.526 kg. sofralık zeytin elde edilmiştir. Bu sezonda ortalama zeytinyağı fiyatı 3,52 YTL, sofralık zeytinin fiyatı 1,49 YTL. olup, zeytincilik faaliyetinden işletmecilerin eline geçen toplam üretim değeri 674.484,87 YTL.dir (Çizelge 7.20.).

Üretimin fazla olduğu 2004/2005 sezonunda ise, toplam ham dane zeytin üretimi 2003/2004 sezonuna göre 2 kat artış göstererek 1.657.448 kg.a ulaşmıştır. Bu zeytin üretimden 292.489,68 kg. zeytinyağı ve 97.750 kg. sofralık zeytin elde edilmiştir. Zeytinyağının kilogram fiyatı bu sezonda ortalama 4,06 YTL' ye , sofralık zeytinin de 1,88 YTL' ye yükselmiştir. İncelemeye alınan işletmelerde, üretim miktarı ve birim fiyatların artışına paralel olarak sofralık zeytin ve zeytinyağının toplam üretim değeri 1.402.812,09 YTL' ye yükselmiştir (Çizelge 7.20.).

2003/2004 ve 2004/2005 üretim sezonları ortalaması olarak; 1.327.753 kg. dane zeytin, 292.489,68 kg. zeytinyağı ve 55.638 kg. sofralık zeytin elde edilmiştir. Ortalama olarak 1 kg. zeytinyağının fiyatı 3,79 YTL/kg ve 1 kg sofralık zeytinin fiyatı ise 1,69 YTL/kg.dır. Elde edilen 1.038.648,48 YTL üretim değerinin %90,18'si zeytinyağı % 9,82'si sofralık zeytinden sağlanmıştır (Çizelge 7.20).

Çizelge 7.21.'de zeytin dışındaki bitkisel üretim değerini oluşturan üretim değerleri ve miktarları verilmiştir. İncelenen işletmelerde toplam 148.961,50 YTL değerindeki bitkisel üretim içinde en büyük payı buğday almaktadır. Buğdayı yonca, fasulye, arpa ve bakla izlemektedir. Meyve üretiminde ise en yüksek değeri karpuz almaktadır. Çizelgede görüldüğü gibi 50 dekardan büyük işletmelerde buğday

dışındaki diğer bitkisel üretim faaliyetlerine rastlanmamıştır. 50 dekarın küçük zeytinliğe sahip olan işletmeler ise zeytinciliğin yanında diğer bitkisel üretim faaliyetlerine de yer vermektedirler.

Çizelge 7.21.İşletmelerde bitkisel üretim miktarı ve değer

Cinsi	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 – 50		50 – 100		≥100		Toplam	
	Miktar (kg)	Değer (YTL)	Miktar (kg)	Değer (YTL)	Miktar (kg)	Değer (YTL)	Miktar (kg)	Değer (YTL)
Tahıllar	-	67.696,50	-	7.927,50	-	11.437,50	-	87.061,50
Buğday	187.650	43.531,50	33.650	7.927,50	49.750	11.437,50	271.050	62.896,50
Yonca	4.000	8.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4.000	8.000,00
Fasulye	4.600	6.900,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4.600	6.900,00
Arpa	17.100	6.640,00	0,00	0,00	0,00	0,00	17.100	6.640,00
Bakla	5.250	2.625,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5.250	2.625,00
Meyve	-	8.400,00	-	0,00	-	0,00	-	8.400,00
Şeftali	10.800	5.400,00	0,00	0,00	0,00	0,00	10.800	5.400,00
Mandalina	4.000	3.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4.000	3.000,00
Sebze	-	53.500,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-	53.500,00
Domates	165.000	28.500,00	0,00	0,00	0,00	0,00	165.000	28.500,00
Karpuz	100.000	25.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100.000	25.000,00
TOPLAM	-	129.596,50	-	7.925,50	-	11.437,50	-	148.961,50

Çizelge 7.22’de de incelenen işletmelerde işletme arazisinin dekarına düşen gayri safi üretim değeri gösterilmiştir. İşletmeler ortalaması olarak işletme arazisinin dekarına düşen gayri safi üretim değeri 279,90 YTL olup bunun %84,20’sini bitkisel üretim, %15,80’ini de hayvansal üretim oluşturmaktadır. Dekara düşen gayri safi üretim değerinin işletme büyüklüğü arttıkça yükseldiği görülmektedir. Büyük işletmelerde hayvancılıkla uğraşan işletmeye pek rastlanmadığından hayvansal üretim değeri işletme büyüklüğü arttıkça azalmaktadır.

Çizelge 7.22. İşletmelerde dekara düşen GSÜD (YTL)

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 – 50		50 – 100		≥ 100		Toplam	
	GSÜD	%	GSÜD	%	GSÜD	%	GSÜD	%
I. Bitkisel Üretim Değeri	191,84	71,94	266,75	94,13	289,81	96,73	235,69	84,20
II. Hayvansal Üretim Değeri	74,82	28,06	16,65	5,87	9,81	3,37	44,21	15,80
Toplam GSÜD (I+II)	266,66	100,00	283,40	100,00	299,62	100,00	279,90	100,00

7.2.2. Gayri Saf Hasıla

İncelenen işletmelerde gayri safi hasıla, gayri safi üretim değerine işletme dışı tarımsal gelir ve konut kira bedelinin ilave edilmesiyle bulunmuştur. İşletme dışı tarımsal gelir, işletmelerin insan ve makine güçlerinin işletme dışındaki tarımsal işlerde değerlendirilmesi sonucu elde edilen geliri ifade etmektedir (Kılıç ve Ulusoy, 1997).

İncelenen işletmelerde işletme başına düşen gayri saf hasıla 17.690,00 YTL olup, gayri saf hasıla içinde en büyük payı %90,60 ile gayri safi üretim değeri almaktadır. Gayri saf hasıla içinde konut kira bedeli %7,77 ve işletme dışı tarımsal gelir de %1,63 pay almaktadır (Çizelge 7.23.).

İşletme başına düşen en fazla gayri saf hasıla değeri 100 dekardan büyük işletmelerde görülmektedir. İşletme dışı tarımsal gelire 50 ile 100 dekar arası işletmelerde rastlanmamıştır. 100 dekardan büyük işletmelerde işletme dışı tarımsal gelir tarım alet ve makinelerini kiralamaları sonucu elde edilmektedir.

Çizelge 7.23. İşletmelerde gayri saf hasılanın oluşumu

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 – 50		50 – 100		≥ 100		Toplam	
	YTL	%	YTL	%	YTL	%	YTL	%
GSÜD (I)	10.076,96	87,83	21.703,01	93,12	58.090,31	93,52	16.027,05	90,60
İşletme dışı tarımsal gelir (II)	349,41	3,05	0,00	0,00	210,00	0,34	289,09	1,63
Konut kira bedeli (III)	1.046,32	9,12	1.604,17	6,88	3.812,50	6,14	1.373,86	7,77
Gayri Safi Hasıla (I+II+III)	11.472,70	100,00	23.307,18	100,00	62.112,81	100,00	17.690,00	100,00

İşletmeler ortalamasında, işletme arazisinin dekarına düşen gayri saf hasıla 316,26 YTL, gayri saf hasılanın aktif sermayeye oranı ise %6,45 olmaktadır. 5 ile 50 dekar arası işletmelerde dekara düşen gayri safi hasıla 303,59 YTL, 50 ile 100 dekar arası işletmelerde 304,35 YTL, 100 dekardan büyük işletmelerde de 320,37 YTL'dir. Birinci ve ikinci grup işletmelerde dekara düşen gayri safi hasılanın birbirine yakın çıkması birinci grup işletmelerde işletme dışı tarımsal gelirin olmasından kaynaklanmaktadır. Çizelgede de görüldüğü gibi işletme büyüklüğü arttıkça gayri safi hasılanın aktif sermayeye oranı azalmaktadır. Bunun sebebi de aktif sermaye değerinin işletme büyüklüğü arttıkça artmasıdır (Çizelge 7.24).

Çizelge 7.24. İşletmelerde gayri safi hasılanın dağılımı

	İşletme Büyüklük Grupları (da)			İşletmeler Ortalaması
	5-50	50-100	≥ 100	
İşletme Başına Düşen Gayri Safi Hasıla (YTL)	11.472,70	23.307,18	62.112,81	17.690,00
Dekara Düşen Gayri Safi Hasıla (YTL)	303,59	304,35	320,37	316,26
Gayri Saf Hasılanın Aktif Sermayeye Oranı (%)	6,96	6,58	5,38	6,30

7.2.3. İşletme Masrafları

İşletme masrafları, gayri safi hasılayı elde etmek için işletmeye yatırılan aktif sermayenin faizi hariç yapılan masrafların toplamıdır. İşletme masrafları; değişen işletme masrafları ve sabit işletme masrafları olarak ikiye ayrılır. Üretim miktarına bağlı olarak artan ve azalan masraflara değişen masraflar, üretim miktarına bağlı olmayan masraflara ise sabit masraflar denilmektedir (Erkuş ve diğ., 1995).

7.2.3.1. Değişen masraflar

İncelenen işletmelerde değişen masraflar, bitkisel ve hayvansal üretimde değişen masraflar olarak incelenmiştir. Bitkisel üretimdeki değişen masraflar; tohum, gübre, mücadele ilacı, değişen makine (akaryakıt, yağ, tamir), geçici işçilik, nakliye, su masrafı ve zeytin sıkırma gibi para ile yaptırılan işlerdir. Hayvansal üretimde değişen masraflar ise; yem, veteriner ve ilaç, geçici çoban ve tuz, aydınlatma gibi diğer masraflardır.

İncelenen işletmelerde, işletme gruplarına göre bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerinin değişen masraf unsurları ile toplam değişen masraflar içindeki payları Çizelge 7.25'te verilmiştir.

Çizelge 7.25. İşletmelerde değişen masrafların unsurlarına göre dağılımı

Masraf Çeşitleri	İşletme Büyüklük Grupları (da)						İşletmeler Ortalaması	
	5-50		50-100		≥ 100			
	YTL	%	YTL	%	YTL	%	YTL	%
Bitkisel Üretimde Değişen Masraflar	3.131,66	82,94	6.922,46	91,72	18.155,92	95,35	5.014,41	88,31
Tohum-fide-omca masrafı	91,18	2,41	77,88	1,03	135,00	0,71	93,35	1,64
Gübre masrafı	330,76	8,76	880,14	11,66	1.752,10	9,20	534,89	9,42
Mücadele ilacı masrafı	116,63	3,09	412,97	5,47	921,94	4,84	230,25	4,06
Değişen makine masrafı	103,46	2,74	102,83	1,36	470,00	2,47	291,23	5,13
Geçici işçilik masrafı	1.750,21	46,35	4.012,33	53,16	12.380,75	62,02	2.870,55	50,56
Su masrafı	6,32	0,17	20,00	0,26	37,50	0,20	11,02	0,19
Taşıma masrafı	305,44	8,09	480,25	6,36	714,38	3,75	366,45	6,45
Para ile yaptırılan işler	427,66	11,33	936,06	12,40	1.744,25	9,16	616,67	10,86
Hayvansal Üretimde Değişen Masraflar	644,26	17,06	625,17	8,28	884,75	4,65	663,53	11,69
Yem masrafı	574,22	15,21	566,83	7,51	253,50	1,33	544,06	9,58
Veteriner, ilaç masrafı	40,26	1,07	41,67	0,55	56,25	0,30	41,91	0,74
Geçici çoban masrafı	0,00	0,00	0,00	0,00	562,50	2,95	51,14	0,90
Diğer masraflar	29,78	0,79	16,67	0,22	12,5	0,07	26,42	0,47
Toplam Değişen Masraflar	3.775,92	100,00	7.547,62	100,00	19.040,67	100,00	5.677,94	100,00

İşletmeler ortalamasında işletme başına düşen toplam değişen masraflar 5.677,94 YTL olup, bunun %88,31'ini bitkisel üretim, %11,69'unu de hayvansal üretim masrafları oluşturmaktadır. Toplam değişen masraflar içinde %50,56 gibi yüksek bir oran ile ilk sırayı geçici işçilik masrafları almakta ve bunu sırayla %10,86 ile para ile yaptırılan işler, %9,58 yem, %9,42 ile gübre, %6,45 ile taşıma, %5,13 ile değişen makine, %4,06 ile mücadele ilacı, %1,64 ile tohum ve fide masrafı, %0,90 ile geçici çoban masrafı, %0,74 ile veteriner, ilaç ve %0,19 ile de su masrafı takip etmektedir. Toplam değişen masraflar içinde bitkisel üretimde en büyük payı geçici işçilik, hayvansal üretimde ise yem masrafları almaktadır (Çizelge 7.25).

Değişen masraflar işletme grupları itibariyle incelendiğinde, işletme büyüklüğü arttıkça ona paralel olarak değişen masrafların da arttığı görülmektedir. Birinci grup işletmelerde 3.775,92 YTL değerindeki toplam değişen masrafların %82,94'ünü bitkisel üretim, %17,06'sını hayvansal üretim masrafları oluşturmaktadır. İkinci gruptaki işletmelerde toplam değişen masraflar 7.547,62 YTL olup, bunun %91,72'i bitkisel üretim, %8,28'i hayvansal üretim masraflarıdır. Üçüncü grup işletmelerde ise toplam değişen masraflar 19.040,67 YTL olup, bunun %95,35'sini bitkisel üretim, %4,65'ünü hayvansal üretim masrafları oluşturmaktadır(Çizelge 7.25).

Çizelge 7.26.'da cinslerine göre hayvansal üretimde değişen masrafların dağılımı gösterilmektedir. İşletmeler ortalamasına bakıldığında işletme başına düşen hayvansal üretim masrafları 663,53 YTL.dir ve bu masrafların %60,20'si küçükbaş, %37,84'ü büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine aittir. Geri kalan %1,96'lık kısım ise iş hayvanlarının yem masraflarıdır. Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği sadece 5 ile 50 dekar arası işletmelerde görülmektedir.Masraf çeşitlerine göre dağılıma bakıldığında ise, yem masrafları %81,99 gibi büyük bir payla ilk sırada gelirken onu %7,71 ile geçici işçilik, % 6,32 ile veteriner ve ilaç masrafları, %3,98 ile de aydınlatma, su ve tuz gibi diğer masraflar izlemektedir.

Çizelge 7.26. Hayvansal üretimde değişen masrafların türler itibariyle dağılımı (YTL)

İşletme Grupları	Hayvan Cinsi	Masraf Çeşitleri (YTL)				
		Yem	Geçici İşçilik	Veteriner	Diğer	Toplam
5-50	Büyükbaş	301,79	0,00	12,35	10,74	324,88
	Küçükbaş	255,59	0,00	27,91	19,04	302,54
	İş hayvanı	16,84	0,00	0,00	0,00	13,01
	Toplam	574,22	0,00	40,26	29,78	644,26
50-100	Küçükbaş	566,83	0,00	41,67	16,67	625,17
100.-+	Küçükbaş	253,50	562,50	56,25	12,50	884,75
İşletmeler ortalaması	Büyükbaş	233,20	0,00	9,55	8,30	251,05
	Küçükbaş	297,84	51,14	32,36	18,13	399,47
	İş hayvanı	13,01	0,00	0,00	0,00	13,01
	Toplam	544,06	51,14	41,91	26,42	663,53

Çizelge 7.27.'de ürünler itibariyle bitkisel üretimdeki değişen masrafların dağılımı verilmiştir. İncelenen işletmelerde işletme başına düşen toplam bitkisel üretim masrafı 5.014,41 YTL'dir. Bu masrafın 4.745,37 YTL gibi önemli bir kısmını, yani bitkisel üretim masraflarının %94,63'ü zeytincilik üretim faaliyeti için yapılan masraflardan oluşmaktadır. Zeytinciliği sırayla %4,31 ile tahıllar, %0,75 ile sebze ve bostan ve %0,30 ile de meyvecilik masrafları izlemektedir. İşletmeler büyüklük gruplarına göre incelendiğinde 50 dekardan büyük işletmelerde zeytincilik ve tahıl üretimi dışında başka tarımsal faaliyet olmadığından başka masrafta yoktur. Her üç grupta da bitkisel üretimde en fazla yapılan masraflar sırayla geçici işçilik, yağ sıkırma ve gübre masraflarıdır.

Toplam bitkisel üretim masrafları içinde gübre masrafının %86,94'ü, ilaç masrafının %95,00'i, değişen makine masrafının %96,60'ı, sulama masrafının %45,37'si ve geçici işçiliğin de %97,70'i zeytin üretim faaliyetine aittir (Çizelge 7.27.).

Çizelge 7.27. Bitkisel üretimde değişen masrafların ürünler itibariyle dağılımı (YTL)

Masraf Çeşitleri	İşletme Büyüklük Grupları (da)								İşletmeler Ortalaması				Toplam Masraflar
	5-50				50-100		≥ 100		Zeytin	Tahıl	Sebze	Meyve	
	Zeytin	Tahıl	Sebze	Meyve	Zeytin	Tahıl	Zeytin	Tahıl					
Tohum-fide	0,00	62,79	28,39	0,00	0,00	77,88	0,00	135,00	0,00	75,96	17,39	0,00	93,35
Gübre	280,81	43,38	3,22	3,35	741,81	138,33	1.656,60	95,50	465,02	61,07	3,26	4,91	534,89
Yağ sıkırma	427,66	0,00	0,00	0,00	936,06	0,00	1.744,25	0,00	616,67	0,00	0,00	0,00	616,67
Mücadele ilacı	103,19	7,15	3,31	2,98	396,30	16,67	909,44	12,50	218,76	8,93	2,56	0,00	230,25
Değişen makine	92,94	6,21	2,65	1,66	94,16	8,67	470,00	0,00	281,35	6,55	2,05	1,28	291,23
Sulama	2,06	0,00	1,02	3,24	0,00	20,00	37,50	0,00	5,00	2,72	0,80	2,50	11,02
Geçici işçilik	1.687,85	45,59	10,62	6,15	3.937,16	75,17	12.295,75	85,00	2.804,40	53,20	8,20	4,75	2.870,55
Taşıma	293,53	6,03	4,04	1,84	466,08	14,17	701,93	12,50	354,17	7,73	3,13	1,42	366,45
TOPLAM	2.888,04	171,15	53,25	19,22	6.571,57	350,89	16.394,07	317,88	4.745,37	216,16	37,39	14,86	5.014,41

Çizelge 7.28.'de görüldüğü gibi toplam bitkisel üretim masraflarının %57,25'ini geçici işçilik, %12,30'unu yağ sıktırma, %10,67'sini gübre, %7,30'unu taşıma, %5,81'ini değişen makine %4,59'unu mücadele ilacı, %1,86'sını tohum-fide ve geri kalan %0,22'sini de sulama masrafları oluşturmaktadır.

İşletmeler gruplar itibariyle incelendiğinde, birinci grup işletmelerde işletme başına düşen toplam bitkisel üretim masrafı 3.131,66 YTL, ikinci grup işletmelerde 6.922,46 YTL ve üçüncü grup işletmelerde 18.155,92 YTL olarak işletme büyüklüğüne paralel olarak artmaktadır (Çizelge 7.28).

Çizelge 7.28. Bitkisel üretimde toplam değişen masraflar ve oransal dağılımı

MASRAF ÇEŞİTLERİ	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 – 50		50 – 100		≥ 100		Toplam	
	YTL	%	YTL	%	YTL	%	YTL	%
Tohum-Fide	91,18	2,91	77,88	1,13	135,00	0,74	93,35	1,86
Gübre	330,76	10,56	880,14	12,71	1.752,10	9,65	534,89	10,67
Yağ Sıktırma	427,66	13,66	936,06	13,52	1.744,25	9,61	616,67	12,30
Mücadele İlacı	116,63	3,72	412,97	5,97	921,94	5,08	230,25	4,59
Değişen Makine	103,46	3,30	102,83	1,49	470,00	2,59	291,23	5,81
Sulama	6,32	0,20	20,00	0,29	37,50	0,21	11,02	0,22
Geçici İşçilik	1.750,21	55,89	4.012,33	57,96	12.380,75	68,19	2.870,55	57,25
Taşıma	305,44	9,76	480,25	6,93	714,38	3,93	366,45	7,30
Toplam	3.131,66	100,00	6.922,46	100,00	18.155,92	100,00	5.014,41	100,00

7.2.3.2. Sabit Masraflar

Sabit işletme masrafları; bina, arazi ıslahı, alet-makine ve hayvanlar için hesaplanan amortismanlar, bina ve arazi ıslahı yapılarının tamir bakım masrafları, çiftçi ve ailesinin işgücü ücret karşılığı, kiracılık ve ortaklık payları, borç faizleri ve vergi-sigorta masraflarından oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde vergi ve sigorta masraflarına rastlanmadığı için hesaba katılmamıştır.

Çizelge 7.29. İşletmelerde sabit masrafların dağılımı

MASRAF ÇEŞİTLERİ	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 – 50		50 – 100		≥ 100		Toplam	
	YTL	%	YTL	%	YTL	%	YTL	%
Çiftçi ve Ailesinin Ücret Karşılığı	2.732,02	62,58	1.952,17	40,34	1.511,12	23,42	2.514,69	54,41
Amortismanlar	1.492,97	34,00	1.953,01	41,36	4.167,96	64,58	1.798,88	38,92
Tamir Bakım	54,71	1,25	754,17	15,58	750,00	11,62	213,30	4,62
Borç Faizleri	64,60	1,48	179,98	3,72	24,38	0,38	78,26	1,69
Kiracılık Payları	21,49	0,49	0,00	0,00	0,00	0,00	16,60	0,36
TOPLAM	4.365,77	100,00	4.839,33	100,00	6.453,46	100,00	4.621,73	100,00

İncelenen işletmelerin ortalamasına göre, işletme başına düşen sabit masraf miktarı 4.621,73 YTL.dir. Bu değer %54,41'i çiftçi ve ailesinin ücret karşılığı, %38,92'si bina,alet-makine ve hayvanlar için hesaplanan amortismanlar, %4,62'si tamir bakım masrafları, %1,69'u işletmecinin aldığı kredilerin faizi ve %0,36'sı da kiracılık paylarından oluşmaktadır. İşletme gruplarına bakıldığında ise 5 ile 50 dekar arası işletmelerde çiftçi ve ailesinin işgücü ücret karşılığı sabit masraflarda en büyük payı alırken, 50-100 dekar arası ve 100 dekardan büyük işletmelerde amortismanlar en büyük payı almaktadırlar (Çizelge 7.29). Bunun nedeni de, 5-50 dekar arası işletmelerde çiftçi ailesi başına düşen erkek işgücü biriminin (EİB) diğer gruplara

göre daha fazla olması ve 50 dekindan büyük işletmelerde arazi ıslah ve bina değerinin ve dolayısıyla amortismanlarının yüksek olmasıdır.

7.2.3.3. Toplam İşletme Masrafları

Çizelge 7.30’da incelenen işletmelerde,değişen ve sabit işletme masraflarından oluşan toplam işletme masrafları gösterilmiştir.

İşletme başına düşen toplam işletme masrafları 10.299,67 YTL olup, bu değer %55,13’ü değişen masraflar, % 44,87’si sabit masraflardan oluşmaktadır. Toplam işletme masrafları işletme büyüklüğü arttıkça artmaktadır. 50 ile 100 dekar arası ve 100 dekindan büyük işletmelerde, üretim miktarına bağlı olarak değişen masraflar üretim miktarına bağlı olmayan sabit masraflardan fazla iken, 5 ile 50 dekar arası işletmelerde değişen masraflar daha azdır (Çizelge 7.30).

Çizelge 7.30. İşletmelerde toplam işletme masrafları

Masraf Çeşitleri	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 – 50		50 – 100		≥ 100		Toplam	
	YTL	%	YTL	%	YTL	%	YTL	%
Değişen Masraflar	3.775,92	46,38	7.547,62	60,93	19.040,67	74,67	5.677,94	55,13
Sabit Masraflar	4.365,77	53,62	4.839,33	39,07	6.453,46	25,33	4.621,73	44,87
Toplam Masraflar	8.141,69	100,00	12.386,95	100,00	25.494,12	100,00	10.299,67	100,00

İşletme arazisinin dekarına düşen toplam işletme masrafları 5 ile 50 dekar arası işletmelerde 215,45 YTL, 50-100 dekar arası işletmelerde 161,75 YTL, 100 dekindan büyük işletmelerde 131,49 YTL ve işletmeler ortalamasında da 179,88 YTL.’dir. Toplam işletme masraflarının aktif sermayeye oranı ise %3,67 gibi düşük bir orandır. Bunun sebebi, işletmelerde fazla aktif sermayeye karşın daha az masraf yapılmasıdır.

7.2.4. Brüt Kar

Bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerinden elde edilen gayri safi üretim değerinden, değişen masrafların çıkarılması ile elde edilen brüt kar, üretim faaliyetlerinin rekabet güçlerini belirleyen ve işletme organizasyonunun başarısını gösteren önemli bir kriterdir. Bir işletmede net gelir elde etmek için toplam brüt karın, değişen masraflar dışında kalan diğer masraflardan büyük olması zorunludur. Bu nedenle işletmelerde gelir sağlamak için brüt karın maksimuma çıkarılması en büyük amaç olmaktadır (Erkuş ve diğ., 1995).

Çizelge 7.31'da incelenen işletmelerde gruplar ve işletmeler ortalaması itibariyle işletme başına ve dekarına düşen brüt kar gösterilmiştir.

Çizelge 7.31. İşletmelerde işletme başına düşen brüt kar (YTL)

	İşletme Büyüklük Grupları (da)			İşletmeler Ortalaması
	5-50	50-100	≥ 100	
Gayri Safi Üretim Değeri (I)	10.076,96	21.703,01	58.090,31	16.027,18
Değişen Masraflar (II)	3.775,92	7.547,62	19.040,67	5.677,94
Brüt Kar (I-II)	6.301,04	14.155,39	39.049,64	10.349,24
İşletme Arazisinin Dekarına Düşen Brüt Kar	166,74	184,84	201,41	180,74

İncelenen işletmelerde; işletmeler ortalamasında gayri safi üretim değeri 16.027,05 YTL olarak elde edilmiş ve buna karşılık ta 5.677,94 YTL değerinde masraf yapılarak 10.349,24 YTL değerinde brüt kar elde edilmiştir. İşletme arazisinin dekarına düşen brüt kar ise 180,74 YTL.dir. İşletme başına ve işletme

dekarına düşen en fazla brüt kar 100 dekardan büyük işletmelerde görülürken, en az brüt karda 5 ile 50 dekar arası işletmelerdedir. (Çizelge 7.31).

Brüt karın üretim faaliyetlerine göre dağılımı da çizelge 7.30'da gösterilmektedir. İşletmeler ortalamasında, bitkisel üretim faaliyetlerinden zeytin üretim faaliyeti 7.057,45 YTL değerindeki brüt karı ile ilk sırada gelirken onu 773,18 YTL ile tahıllar, 570,56 YTL ile sebze ve bostan, 80,60 YTL ile de meyve üretim faaliyeti izlemektedir. Hayvancılıkta ise işletme başına düşen 1.867,95 YTL değerindeki brüt karın 1.053,19 YTL' sini küçükbaş hayvancılık, 827,77 YTL sini büyükbaş hayvancılık faaliyeti oluşturmaktadır.

İşletmeler büyüklük gruplarına göre incelendiğinde, zeytincilikte brüt karın işletme büyüklüğü arttıkça arttığı görülmektedir. Tahıl üretiminde ise en fazla brüt kar sağlayan işletmeler 100 dekardan büyük olanlar iken, en az brüt kar sağlayanlar 50 ile 100 dekar arası işletmelerdir. Hayvansal üretimin en fazla olduğu 5 ile 50 dekar arası işletmeler hayvancılıkta brüt karı en fazla olan işletmelerdir (Çizelge 7.32)

Çizelge 7.32. Brüt karın üretim faaliyetleri itibariyle dağılımı (YTL)

	İşletme Büyüklük Grupları (Da)									İşletmeler Ortalaması		
	5-50			50-100			≥ 100					
	GSÜD YTL	D.M YTL	Brüt Kar YTL	GSÜD YTL	D.M YTL	Brüt Kar YTL	GSÜD YTL	D.M YTL	Brüt Kar YTL	GSÜD YTL	D.M YTL	Brüt Kar YTL
Bitkisel Üretim	7.249,67	3131,66	4118,01	20428,05	6922,46	13505,59	56188,61	18155,92	38032,69	13.495,57	5014,41	8.481,16
Zeytin	5.343,84	2888,04	2.455,80	19767,43	6571,57	13195,86	54758,93	16394,07	38364,86	11.802,82	4745,37	7.057,45
Hububat	995,54	171,15	824,39	660,63	350,89	309,74	1429,69	317,88	1111,81	989,34	216,16	773,18
Sebze+bostan	786,76	53,25	733,51	0	0	00	0	0	0	607,95	37,39	570,56
Meyve	123,53	19,22	104,31	0	0	0	0	0	0	95,46	14,86	80,6
Hayvansal Üretim	2.827,29	644,26	2183,03	1274,96	625,17	649,79	1901,69	884,75	1016,94	2531,48	663,53	1867,95
Büyükbaş	1.341,18	324,88	1016,30	0	0	0	0	0	0	1078,82	251,05	827,77
Küçükbaş	1.485,11	302,54	1182,57	1274,96	625,17	649,79	1901,69	884,75	1016,94	1452,66	399,47	1053,19

(GSÜD):Gayri safi üretim değeri

(D.M) :Değişen işletme masrafları

7.2.5. Saf Hasıla

Saf hasıla tarım işletmelerinin başarısını tespit ve takdir etmeye ve işletmenin gerçek sonucunu ölçmeye olanak tanıyan objektif bir ölçüttür. Gayri saf hasıla değerinden toplam işletme masrafları çıkarılarak saf hasıla bulunur. Saf hasıla bir anlamda borçsuz ve kira ile arazi tutmadan çalışan bir işletmede aktif sermayenin getirdiği faizdir. Bu sebeple yıl sonunda saf hasılanın en azından işletmeye yatırılan sermayenin getireceği faize eşit olması arzu edilir (Erkuş ve diğ., 1995).

İncelenen işletmelerde saf hasılanın oluşumu ve dekara düşen miktarı Çizelge 7.33'te verilmiştir.

Çizelge 7.33.İşletmelerde saf hasılanın oluşumu (YTL)

	İşletme Büyüklük Grupları (da)			İşletmeler Ortalaması
	5-50	50-100	≥ 100	
Gayri Safi Hasıla (I)	11.472,70	23.307,18	62.112,81	17.690,00
Toplam İşletme Masrafları (II)	8.141,69	12.386,95	25.494,12	10.299,67
Saf Hasıla (I-II)	3.331,01	10.920,23	36.618,69	7.390,33
Dekara Düşen Saf Hasıla	88,15	142,60	188,87	129,07

Saf hasıla, inceleme alanındaki işletmelerde ortalama 7.390,33 YTL'dir. 5-50 dekar arazisi olan işletmelerde 3.331,01 YTL, 50-100 dekar arası işletmelerde 10.920,23 YTL ve 100 dekardan büyük işletmelerde de 36.618,69 YTL olarak hesaplanmıştır. Görüldüğü işletme büyüklüğü arttıkça işletme başına ve dekara düşen gayri saf hasılda ona paralel olarak artmaktadır. Dekara düşen gayri safi hasıla işletmeler ortalamasında 129,07 YTL dir (Çizelge 7.33).

7.2.6. Tarımsal Gelir

Tarımsal gelir, işletmede ücret almadan çalışan müteşebbis ve ailesinin el emeği ücret karşılığı, öz sermaye rantı ve müteşebbislik rantının karşılığı olarak kabul edilmektedir. Saf hasıladan borç faizleri ile kiracılık-ortakçılık paylarının çıkarılması ve geri kalan değere işletmeci ve aile fertlerinin ücret karşılıklarının ilave edilmesi suretiyle tarımsal gelir bulunur (Erkuş ve diğ., 1995).

Tarımsal gelir, müteşebbisin gerçek gelirini ortaya koyması ve onun öz sermaye varlığında bir eksilme meydana gelmeksizin, harcayabileceği miktarı göstermesi bakımından önemlidir. Saf hasıla, işletmelerin başarılarını tespitite objektif bir kriter olmakla beraber, çiftçi ailesinin gelirini tam olarak göstermemektedir. Çünkü, saf hasılanın hesaplanmasında işletmelerin yalnız kendi mülk arazilerini işledikleri ve borçsuz oldukları varsayıldığından, razi kirası karşılıkları ve işletmede kullanılan yabancı sermayenin faiz giderleri saf hasıla içinde bulunmaktadır. Bu durumda, saf hasılaya göre başarılı görünen bir çiftçi, saf hasılanın büyük bir bölümünü kiracılık masrafları ve borç faizleri olarak ödemiş olabilir. Bu nedenle, tarımsal gelir işletmenin başarısını tespit etmek için kullanılan iyi bir ölçü olarak kabul edilmektedir (Bülbül, 1979).

Tarımsal gelir, işletme içi ve işletme dışı iki kaynaktan sağlanabilmektedir. İşletme içi tarımsal gelir, işletme içindeki faaliyetlerden, işletme dışı tarımsal gelir ise işletme sahibinin kendi işletmesi dışındaki diğer çeşitli tarımsal faaliyetlerden sağladığı gelirleri kapsamaktadır. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde işletme dışı tarımsal gelirler, işletme sahiplerinin başkasının arazisinde çalışmalarını karşılığında aldıkları ücretten ve kendi traktörlerini diğer işletme sahiplerine kiralamaları karşılığında elde ettikleri gelirden oluşmaktadır.

Çizelge 7.34'te incelenen işletmelerde tarımsal gelirin oluşumu gösterilmiştir. Tarımsal gelirin işletmeler ortalamasındaki değeri 9.810,17 YTL., işletme arazisinin

dekarına düşen miktarı ise 171,33 YTL.dir. İşletme büyüklüğü arttıkça işletme başına ve dekara düşen tarımsal gelirden artış göstermektedir.

Kendi işletmelerinin dışında başka işletmelerde çalışanlar en fazla 5-50 dekar arası işletmelerde görülmektedir. Bu gruptaki işletmeciler, özellikle zeytinin hasat ve budama zamanında diğer büyük işletmelere ücret karşılığında çalışmaktadırlar (Çizelge 7.34).

Çizelge 7.34. İşletmelerde tarımsal gelirin oluşumu (YTL)

	İşletme Büyüklük Grupları (da)			İşletmeler Ortalaması
	5-50	50-100	≥ 100	
Saf Hasıla (I)	3.331,01	10.920,23	36.618,69	7.390,33
Kiracılık Ve Ortakçılık Payları (II)	21,47	0,00	0,00	16,59
Borç Faizi (III)	64,60	179,98	24,38	78,26
İşletme Sahibi Ve Ailesinin İşgücü Ücret Karşılığı (IV)	2.732,02	1.952,17	1.511,12	2.514,69
Tarımsal Gelir I-(I+II)+IV	5.976,96	12.692,42	38.105,43	9.810,17
Bir Dekara Düşen Tarımsal Gelir	158,16	165,74	196,54	171,33

7.2.7 Toplam aile geliri

Tarımsal gelir ile tarım dışı gelirin toplamı, toplam aile gelirini meydana getirmektedir. Bu gelir, çiftçi ve ailesinin geçimi, işletme masraflarının karşılanması ve yatırımlar için çiftçinin eline geçen para miktarını gösterir (Açıl ve Demirci, 1984).

Araştırma alanında incelenen işletmelerde tarım dışı gelirin sağlandığı kaynaklar, emekli aylıkları ve memur, minibüs şoförü, zeytin ve zeytinyağı tüccarı, öğretmen, pansiyoncu, inşaat mühendisi, marangoz, bakkal, elektrikçi, gıda mühendisi, muhasebeci ve bankacılık mesleklerinde çalışanların ücret karşılığıdır.

Çizelge 7.35.'de toplam aile gelirinin dağılımı gösterilmiştir. İşletmeler ortalamasında 11.912,90 YTL.değerindeki toplam aile gelirinin %82,35'ini tarımsal gelirler ve %17,65'inide tarım dışı gelirler oluşturmaktadır. Toplam aile geliri içinde tarım dışı gelirin bu payını, araştırma alanındaki çiftçilerinin çoğunun emekli maaşı oluşturmaktadır. İşletmeler ortalamasında işletmenin bir dekarına düşen toplam aile geliri 205,54 YTL.dir.

Toplam aile geliri 5-50 dekar arası işletmelerde 7.214,73 YTL, 50-100 dekar arası işletmelerde 17.060,39 YTL ve 100 dekardan büyük işletmelerde de 44.162,43 YTL.dir (Çizelge 7.35).

Çizelge 7.35. İncelenen işletmelerde toplam aile gelirinin dağılımı

	İşletme Büyüklük Grupları (da)							
	5 – 50		50 – 100		≥ 100		İşletmeler Ortalaması	
	YTL	%	YTL	%	YTL	%	YTL	%
Toplam Tarımsal Gelir (I)	5.976,96	82,84	12.692,42	74,40	38.105,43	86,28	9.810,17	82,35
Toplam Tarım Dışı Gelir (II)	1.237,77	17,16	4.367,97	25,60	6.057,00	13,72	2.102,73	17,65
Toplam Aile Geliri (I+II)	7.214,73	100,00	17.060,39	100,00	44.162,43	100,00	11.912,90	100,00
Dekara Düşen Aile Geliri	190,92	-	208,89	-	227,78	-	205,54	-

7.2.8. Rantabilite oranları

Rantabilite, bir işletmenin belli bir zaman zarfında elde ettiği karın, o işletme emrinde çalışan sermayeye oranı olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile rantabilite, genellikle bir zaman süresi içerisinde işletme faaliyetleri sonucunda elde edilen toplam karın aynı zaman süresi içinde kullanıldığı kabul edilen ortalama işletme sermayesine oranlanması şeklinde belirtilmektedir ve daima yüzde olarak ifade edilir. İşletme faaliyetlerinin iyilik derecesini ortaya koymada ve işletmelerin birbirleriyle karşılaştırılmasında kullanılan rantabilite oranları aşağıdaki formüller yardımıyla hesaplanmıştır (Erkuş ve diğ., 1995).

$$\text{Rantabilite Faktörü} = \frac{\text{Saf Hasıla}}{\text{Gayrisafi Hasıla}} \times 100$$

$$\text{Mali Rantabilite} = \frac{\text{Saf Hasıla} - (\text{Borç Faizleri} + \text{Kira ve Ortakçılık Payları})}{\text{Özsermaye}} \times 100$$

$$\text{Ekonomik Rantabilite} = \frac{\text{Saf Hasıla}}{\text{Aktif Sermaye}} \times 100$$

Rantabilite oranlarının değerlendirilmesi, o ülkede cari normal faiz haddi ile rantabilite oranlarının mukayesesi suretiyle yapılır. İşletmede çalışan sermaye miktarı, bankadan alınabilecek normal faiz haddinden veya bir tahvilin getireceği faiz miktarından daha fazla bir rantabilite meydana getirmişse durum iyi, aksi halde müteşebbis boş yere emek ve gayret sarf etmiş demektir (Erkuş vd.,1995).

Çizelge 7.36. İncelenen işletmelerde Rantabilite faktörleri ve oranları (%)

	İşletme Büyüklük Grupları (da)			İşletmeler Ortalaması
	5-50	50-100	≥ 100	
Rantabilite Faktörü	29,03	46,85	58,96	41,78
Mali Rantabilite	1,99	3,04	3,17	2,61
Ekonomik Rantabilite	2,02	3,08	3,17	2,63

İnceleme alanında rantabilite faktörü, işletmeler ortalaması olarak % 41,78'dir. Bu oran 5-50 dekar arası işletmelerde 29,03, 50-100 dekar arası işletmelerde 46,85 ve 100 dekardan büyük işletmelerde 58,96 olarak bulunmuştur (Çizelge 7.36).

Mali rantabilite, karın öz sermayeye oranlanması ile hesaplanmakta olup buna öz sermaye rantabilitesi de denilmektedir (Erkuş ve diğ., 1995). İşletmeler genel ortalaması olarak mali rantabilite % 2,61 olarak bulunmuştur. Bu oran birinci grup işletmelerde % 1,99; ikinci grup işletmelerde % 3,04 ve üçüncü grup işletmelerde de 3,17'dir (Çizelge 7.36).

Ekonomik rantabilite, saf hasılanın aktif sermayeye oranlanmasıyla hesaplanır. Burada, işletme emrinde çalışan sermayenin oluşumuna bakılmayarak, öz ve yabancı sermaye toplamı söz konusudur (Erkuş vd., 1995). Ekonomik rantabilite ise, birinci grupta % 2,02, ikinci grupta % 3,08, üçüncü grup işletmelerde 3,17 ve işletmeler ortalamasında % 2,63'tür (Çizelge 7.36.).

İşletmeler ortalaması ve grupları itibariyle rantabilite oranları araştırmanın yapıldığı yılda geçerli olan %8 faiz oranının altında kalmaktadır. Rantabilite oranlarının düşük olması incelenen işletmelerde sermayenin verimli kullanılmadığını göstermektedir. Ekonomik ve mali rantabilite rakamlarının düşük olması işletmelerdeki aktif sermaye ve öz sermaye varlığının yüksekliği ile ilgilidir.

BÖLÜM 8

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, Balıkesir ili Burhaniye ilçesinde, ilçeyi doğal koşullar ve sosyo-ekonomik açıdan temsil eden ağırlıklı olarak yağlık zeytin yetiştiren köylerdeki tarım işletmelerinin ekonomik analizi yapılarak, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- İncelenen tarım işletmelerinde hane halkı ortalaması 3,49 kişi olup, bunun %52,72'sini erkek, % 47,28'ini kadın nüfus oluşturmaktadır. Bu durum, araştırma kapsamındaki işletmelerde kadın ve erkek nüfusun birbirine yakın olduğunu göstermektedir. İşletmeler genel ortalamasına göre toplam nüfus içerisinde, 15-49 yaşta kişiler % 56,68 oranı ile başta gelirken, bunu % 26,38 oranı ile 50 ve daha yukarı yaşta kişiler takip etmektedir. Bu oran 7-14 yaş grubunda % 11,73, 0-6 yaş grubunda ise % 5,21'dir. Bu durum üretici nüfus denilen 15-49 yaş arasındaki nüfusun, toplam nüfus içerisinde yüksek oranda yer aldığını göstermektedir ki, bu durumda işletmelerin yıllık faaliyetlerini olumlu yönde etkilemektedir.

- İşletmeler genel ortalamasına göre okuma-yazma bilenlerin oranı % 98,79 olup bu oranın, % 42,29'u ilköğretim mezunudur. Bunu % 22,66 ile lise, % 15,11 ile orta ve % 11,78 ile de üniversite ve yüksekokul mezunu nüfus takip etmektedir. İşletmeler genel ortalamasına göre okur-yazar nüfusun % 53,68'ini erkek nüfus, % 46,32'sini kadın nüfus oluşturmaktadır. Bu oranlara göre araştırma alanında incelenen işletmelerdeki okur-yazar oranı Türkiye ortalamasının üstündedir.

- İncelenen işletmelerde çiftçi ailesi başına ortalama 1,52 erkek işgücü mevcut olup, bunun % 72,37'sini erkekler, %25,66'sını kadınlar oluşturmaktadır. İşgücü kaynağının büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. İşletmelerde aile işgücü yaygın durumdadır. Yabancı işgücü kullanımı ise geçici işçi şeklinde olmaktadır, daimi yabancı işçiye rastlanılmamıştır.

- İncelenen işletmelerde işletme başına ortalama 57,26 dekar arazi düşmekte olup, bunun % 99,27'si mülk arazi ve % 0,73'ü de kiraya tutulan araziden oluşmaktadır. Anket yapılan işletmelerde ortağa tutulan, kiraya ve ortağa verilen araziye rastlanmamıştır. Kiraya tutulan arazilerinde tamamı zeytinlik olup orman vasfını yitirmiş nitelikte ve ağaçların mülkiyetinin şahıslara, arazi mülkiyetinin devlete ait olduğu arazilerdir.

- İncelenen işletmelerde arazilerin nevelerine göre dağılımına bakıldığında ise, işletmeler ortalamasında toplam işletme arazisinin % 84,37 gibi büyük bir oranı zeytinlik, % 14,48'i tarla bitkileri, % 0,75'i meyve üretimine ve geri kalan % 0,40'ı da sebze üretimine tahsis edilmektedir. Zeytin arazisinin % 98,94'ü sulanmamakta ve % 1,06 gibi oldukça küçük bir oranı sulanmaktadır. 50 dekardan büyük işletmelerde ise sebzelik ve meyvelik araziye rastlanmamaktadır.

- Anket yapılan işletmelerde işletme başına düşen ortalama aktif sermaye 280.585,06 YTL değerinde olup bunun % 94,97'si çiftlik sermayesi ve % 5,03'ü işletme sermayesine aittir. Toplam aktif sermaye içerisinde; işletme sermayesi oranının, çiftlik sermayesi oranına göre düşük olması işletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarını olumsuz etkilemektedir. Hakan Anaç'ın Edremit ilçesindeki zeytin üreticileriyle yaptığı çalışmasında, işletmelerin aktif sermayesinin %97,22'sinin çiftlik sermayesi ve %2,78'inin işletme sermayesinden oluştuğu saptanmıştır.

- İncelenen işletmelerde kredi kullanımı düşüktür. Kullanılan kredilerin % 53,23'lük kısmı bankadan, %41,52'si kişilerden alınan ve geri kalan % 5,26'sı kooperatiften alınan borçlardan oluşmaktadır. Araştırmanın yapıldığı dönemde Ziraat Bankasının yıllık faiz oranı %16 iken Tarım Kredi Kooperatifinin ise %15'dir.

- İşletmeler ortalamasında gayri safi üretim değerinin % 84,20'sini bitkisel üretim ve % 15,80'ini hayvansal üretim oluşturmaktadır. Bitkisel üretimde en büyük payı %73,64 ile zeytin üretimi alırken onu tarla bitkileri, sebzeçilik ve meyvecilik izlemektedir. Hayvansal üretimde ise en büyük payı % 4,55 ile sığırcılık almaktadır.

- İncelenen alandaki tarım işletmelerinin toplam masraflarının % 55,13'ünü değişen masraflar, % 44,87'sini sabit masraflar oluşturmaktadır. Değişen masraflar içinde en büyük payı geçici işçilik için ödenen ücretler alırken, sabit masraflarda ise en büyük payı çiftçi ve ailesinin ücret karşılığı oluşturmaktadır. 5 ile 50 dekar arası işletmelerde çiftçi ve ailesinin işgücü ücret karşılığının yüksek buna karşın geçici işçilik masrafının düşük olması sabit masraflarının daha fazla çıkmasına sebep olmaktadır. Metin Artukoğlu İzmir İli Kemalpaşa ilçesinde bir grup bağcılık işletmesinde yaptığı bir çalışmada da küçük işletmelerdeki sabit masraf miktarının değişen masraflardan daha yüksek olduğunu saptanmıştır.

- Araştırma kapsamına giren işletmelerde gayri safi hasılanın % 90,60 gibi büyük bir payını gayri safi üretim değeri oluştururken, konut kira bedelleri % 7,77'sini ve işletme dışı tarımsal gelirden % 1,63'ünü oluşturmaktadır. İşletmeler ortalamasına göre saf hasıla 7.390,33 YTL, brüt kar 10.349,24 YTL, tarımsal gelir 9.810,17 YTL ve toplam aile geliri 11.912,90 YTL. olarak hesaplanmıştır. İşletme büyüklüğü arttıkça işletme başına ve dekara düşen değer bu değerlerin artmaktadır.

- İncelenen tarım işletmeleri ortalamasında mali rantabilite %2,61 ve ekonomik rantabilite %2,63 bulunmuştur. İşletme büyüklüğü arttıkça rantabilite oranları da artmaktadır. Ancak araştırmanın yapıldığı yıl itibariyle geçerli olan %8'lik reel faiz oranının altında kalmaktadırlar. Edremit ilçesinde yapılan bir çalışmada da zeytin üreten işletmelerin mali rantabilitesi %0,09, ekonomik rantabilitesi %0,25 olarak bulunmuştur.

İncelenen işletmelerin daha başarılı çalışmasını sağlamak için aşağıdaki hususların göz önünde tutulması gerekmektedir:

- İnceleme alanındaki işletmelerin tamamına yakın kısmı küçük işletmelerdir. Küçük tarım işletmelerinin ülkemiz genelinde olduğu gibi araştırma alanında da bu kadar geniş bir ölçüde yer almasının nedenlerinden biriside veraset sistemimizdir. Ülkemizde uygulamada genellikle rastlanan veraset sistemi, miras bırakanın sağ kalan eşi ile çocukları arasında toprağın eşit şekilde paylaşılmasıdır. Bu da işlenen

arazilerin oldukça parçalı ve dağınık olmasına yol açmaktadır. Arazi dağılımının dengeli olması için işletmelerin küçülmesini önleyici hukuki önlemler alınmalıdır.

- Yapılan anket sonucu işletme sahiplerinin beyanlarına göre işletmecilerin yaklaşık % 35'i toprak tahlili yaptırırken % 65'i yaptırmamaktadır. Toprak tahlili yaptıranların çoğu da 50 dekardan fazla araziye sahip olanlardır. Verim ve kalitede artışı sağlamak için çiftçilerin bu konuda bilgilenmesini sağlayıcı yayım çalışmalarının yapılması gereklidir.

- Bölgede özellikle küçükbaş hayvancılık yaygın olduğundan dolayı, işçilik masrafından kaçınılarak alçaktan taçlandırılan zeytin ağaçları küçük baş hayvanlar tarafından yenmekte ve verim kayıpları meydana gelmektedir. Ayrıca ilçede son yıllarda zeytin fidanı üreticiliğinin artmasıyla birlikte sürgün hırsızlığı da oldukça artmıştır. Bu nedenle çiftçi malları koruma organizasyonları daha etkin hale getirilmeli ve yerel yönetimlerce desteklenmelidir.

- İlçede diğer ürünleri yetiştirmeye elverişli olamayan hazine arazileri ile başka ürünlerin verim düşüklüğü nedeniyle değerlendirilemeyen bozuk orman alanları yörenin topraksız ve az topraklı çiftçilerine gerekli yasal uygulamalar yapılarak verilmelidir.

- Araştırma bölgesinde dekara düşen zeytin ağacı sayısı 10 ile 12 arasında değişmekte olup nadiren dönüme 15-20 ağaç düşen işletmelere rastlanmaktadır. Birim alandan alınan verimin artırılması için toprak ve arazi şartları da dikkate bir dekara düşen ağaç sayısının en az 40'a çıkarılması gerekmektedir .

- Yüksek verim ve kalite için yağa işlenecek olan zeytinin hasat zamanı iyi belirlenmelidir. Hasatta zeytinler çuval yerine plastik kasalara konulmalı ve en kısa zamanda fabrikalara ulaştırılmalıdır. Ayrıca hasat ağaca en az zarar verecek yöntemle yapılmalı ve gelecek yılın sürgünlerine zarar verilmemelidir. İncelenen işletmelerin yaklaşık % 4'ü makineli hasat yapmakta olup geri kalanın büyük bir

bölümü de masraftan kaçınmak için sırkla hasat yapmakta ve kalifiye işçi kullanmamaktadır.

- İşletme arazilerinin büyük çoğunluğunun sulanmaması verim ve kaliteyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle sulamayı teşvik edici desteklemeler yapılmalıdır.

- Türkiye’de olduğu gibi Burhaniye ilçesindeki işletmecilerin en büyük sorunları zeytinyağı alım fiyatı ve destekleme priminin yetersiz olması ve zamanında ödenmemesidir. 1998/1999 yılında kilo başına 400 bin lira ile başlayan prim uygulaması 2004 yılında 250 bin lira iken, Yunanistan’da 2004/2005 yılında üretilen zeytinyağına 1,5 dolar destekleme primi verilmiştir. Zeytin ve zeytinyağına fiyat belirlenirken maliyetler göz önünde tutulmalıdır.

- Diğer önemli bir sorun da örgütlenme eksikliğidir. Zeytin üreticilerinin önemli bir kısmı sektörde yetiştiricilikten, yan ürünlerin değerlendirilmesine kadar her kademedede örgütlenmiş olan Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliğine üyedirler. Tariş bugün ürün alım gücü, tarıma dayalı sanayi alanındaki yatırımları ve ihracatı ile Ege Bölgesi ve Türkiye ekonomisinde büyüyen örnek bir kuruluştur. Tariş ortaklarına teknolojinin kullanımını kolaylaştıran hizmetler sunmakta, pazar sıkıntısını ortadan kaldırmakta ve sorunlarına sahip çıkmaktadır. Özellikle küçük işletmecilerin tek başlarına yapamayacakları işleri Tariş çatısı altında gerçekleştirmeleri mümkündür. Bu nedenle üreticiler ekonomik güçlerini birleştirerek Tariş örneğinde olduğu gibi örgütlenmeli ve güçlerini arttırmalıdır. Ayrıca ilçede merkezi Burhaniye’de bulunan Körfez Zeytin Hastalıkları ve Zararlıları ile Mücadele Birliği bulunmaktadır. İlçede; ilgili birliğin zeytin sineğine karşı uçakla ilaçlama faaliyeti dışında etkin bir mücadele bulunmadığından birlik desteklenmelidir. Birlik üreticilere zamanında ve düşük maliyetle hizmet verebilmek için devletten destek beklemektedir.

- Dünyanın en kaliteli zeytinyağının üretildiği körfez bölgesinin Edremit-Ayvalık- Burhaniye zeytinyağları adı altında coğrafi tescilinin yaptırılması, yörenin ana geçim kaynağı olan zeytinyağının yurtiçi ve yurtdışında satışını ve markalaşmasını kolaylaştırmak, tüketiciye standart körfez yağı lezzetini sunmak, zeytinyağına başka yağların karıştırılmasını önlemek ve ürün kalitesini yükseltmek için gereklidir.

KAYNAKLAR

- Açıl, A.F. 1980. Tarım Ekonomisi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:721, Ders Kitabı:213, Ankara.
- Açıl, A.F. ve Demirci, R. 1984. Tarım Ekonomisi Dersleri. A. Ü. Z. F. Yayınları, Yayın No: 880, Ankara.
- Açıl, A.F. ve Demirci, R. 1984. Tarım Ekonomisi Dersleri. A. Ü. Z. F. Yayınları, Yayın No: 880, Ankara.
- Akas, B., 1988. Zeytin Yetiştiriciliği Kursu. Zeytincilik Araştırma Enstitüsü, Yayın No:61., İzmir
- Anaç, H. 2005. Balıkesir İli Edremit İlçesi Yağlık Zeytin Üreten İşletmelerin ekonomik Analizi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Anonim. 2002. Tarım İstatistikleri Özeti. 1982-2001, DİE, Yayın No:2578., Ankara
- Anonim. 2003. 2003/2004 Sezonu Ege Bölgesi Zeytin ve Zeytinyağı rekolte Tahmin Raporu, İzmir Ticaret Borsası Yayını, İzmir
- Anonim. 2004a. http://www.tarim.gov.tr/uretim/urun_raporlari/zeytin/zeytin.htm
- Anonim. 2004b. <http://faostat.fao.org/faostat/collections?subset=agriculture>
- Anonim. 2004c. <http://www.agri.ankara.edu.tr/bahce/pratikbilgiler/meyve/zeytin.htm>
- Anonim. 2004d. <http://www.zae.gov.tr/ekonomi/1.asp>
- Anonim 2004e. Burhaniye Tarım İlçe Müdürlüğü Brifing Raporu, Yayınlanmamış, Burhaniye
- Anonim. 2005a. 2004 Zeytin ve Zeytinyağı Üretiminde Organik Tarımın Önemi, Panel Sonuç Bildirgeleri, Burhaniye Ticaret Odası
- Anonim. 2005b. www.burhaniye.bel.tr
- Anonim.2005c. www.balikesirtarim.gov.tr
- Aksu, B., Dizdaroğlu D. ve Dönmez Ş. 2003 Sofralık ve Yağlık Zeytinde Üretim Maliyetleri ve Karlılık, Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri, TEAE Yayınları, Yayın No:112, Ankara
- Artukoğlu, M. 2001. Türkiye’de Son Yıllarda Zeytinyağında İzlenen Destekleme Politikalarının Üreticilere Yansıması Üzerine Bir Araştırma: İzmir Örneği, TZOB Yayını, Yayın No:212, Ankara.

- Bülbül, M. 1979. Bafra İlçesi Tütün İşletmelerinin Ekonomik Yapısı, Yatırım ve Cari Harcamaların Dağılımı ve Bunların Gelir Üzerine Etkisi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zirai Ekonomi Bölümü, Doçentlik Tezi, Ankara
- Demirci, R. 1978. Kırşehir Merkez İlçesi Hububat İşletmelerinde Optimal İşletme Organizasyonları ve Yeter Gelirli İşletme Büyüklüklerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Doçentlik Tezi, Ankara
- Erkal, S.1980. Orhangazi İlçesi Sofralık Zeytin İşletmelerinden Seçilen Bir Grubun Yapısal ve Ekonomik Sorunları, T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırma Genel Müdürlüğü, Yalova Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, Yalova.
- Erkal, S. ve Ergun M.E. 1982. Üretimin Yoğun Olduğu 6 ilde Yağlık Zeytin ve Zeytinyağının Üretim Maliyetleri ve Üretim Tekniğinin Ekonomik Yönden Değerlendirilmesi ile Pazarlanması Üzerine Bir Araştırma. Ülkesel Tarım Ekonomisi Araştırmaları ve Eğitim Projesi, Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, Yalova.
- Erkuş, A. 1979. Ankara İli Yenimahalle İlçesindeki Kontrollü Kredi Uygulaması Yapılan Tarım İşletmelerinin Planlanması Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:709, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler:415, Ankara
- Erkuş, A. 1976. Tavşanlı İlçesi Şekerpancarı Yetiştiren Tarım İşletmelerinin Doğrusal (Lineer) Programlama Metodu ile Planlanması. Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği Yayınları. Yayın No:3, Ankara
- Erkuş, A., Bülbül, M., Kıral, T., Açıl, A.F. ve Demirci, R. 1995 Tarım Ekonomisi (Ders Kitabı), Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:5, Ankara
- Göksu, Ç. 2003a. Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Zeytinyağı Sektörünün Durumu ve Üyelik Sürecinde Karşılaşılabilecek Sorunlar ve Çözüm Önerileri. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İGEME, Ankara
- Göksu, Ç. 2003b. Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Zeytinyağı Sektörü. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İGEME, Ankara

- Gündoğmuş, E. 1993. Ankara İli Çubuk İlçesi Sığır Besiciliği İşletmelerinin Ekonomik Analizi. A.Ü.Fen Bilimleri Yüksek Lisans Tezi., Ankara.
- Güneş, T. ve Arıkan, R. 1998. Tarım Ekonomisi İstatistiği, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No:1049, Ders Kitabı:305, Ankara
- Kılıç, O. ve Ulusoy, Ş., 1997. Bahçe Ürünlerinde Muhafaza ve Pazarlama Sempozyumu. Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, Yalova.
- Kıral, T., Kasnakoğlu H., Tatlıdil F.F., Fidan H., ve Gündoğmuş, E., 1999. Tarım Ürünleri İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi, TEAE Yayın No: 37, Ankara.
- Kıral, T. 2001. Tarım Muhasebesi (Ders Notları), Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Yayınlanmamış, Ankara
- Luchetti, F.1999. The World Economic Importance of Olive Oil, OCL- Oleagineux,-Corps-Gras,-Lipides, France.
- Leone, G.F. 1992. Small and Medium Size a Enterprizes in the Italian Olive Oil Sector, Olivae, No:41, Madrid, Spain
- Orhan, F. 1996. Balıkesir İli Merkez İlçesi Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Başlıca Ürünlerde Girdi Kullanım Miktarı ile Verim Arasındaki İlişkilerin Araştırılması, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Panagiotou, S. 1995. The Facts About Grek Olive Farming and Its Produce. Olivae, No:56, Madrid, Spain.
- Tatlıdil, F. F. 1992. Konya İlinde Sulu ve Kuru Şartlarda Çalışan Tarım İşletmelerinin İşgücü, Döner Sermaye ve Çeşitli Büyüklükteki Traktör Beygir Güçlerine Göre Optimal İşletme Büyüklüklerinin Belirlenmesi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi., Yayınlanmamış, Ankara
- Tunalıoğlu, R. 1995. Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Zeytinciliği ile Türkiye Zeytinciliğinin Bazı Yönlerden Karşılaştırılması, Ege İhracatçı Birlikleri Yayını, Yayın No:1, İzmir.
- Tunalıoğlu, R. 1998. Zeytin Yetiştiriciliği Kursu. Zeytincilik Araştırma Enstitüsü. Yayın No:61, İzmir.

- Tunalıoğlu, R. ve Gökçe, O. 2002. Ege Bölgesinde Optimal Zeytin Yayılış Alanlarının Tespitine Yönelik Bir Araştırma, TEAE Yayınları, Yayın No:90, Aralık, Ankara
- Tunalıoğlu,R. ve Göksu, Ç., 2003. Avrupa Birliği ve Zeytinyağında Değişen Fiyat ve Dış Ticaret Politikaları Türkiye I. Yağlı Tohumlar Bitkisel Yağlar ve Teknolojileri Sempozyum Bildirgeleri, TEAE Yayınları, Yayın No:107/BSYD:6, Ankara
- Tunalıoğlu, R. ve Karahocagil, P., 2005. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Durum ve Tahmin:2004/2005. TEAE Yayınları, Yayın no:128, Ankara.
- Tüzün, T.Y., 2003, Zeytin Üretimindeki Periyodisitenin Zeytinyağı Ekonomisine Etkisi. Türkiye I. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirisi, İzmir.
- Zan, A., 2003, Türkiye’de Çeltik Üretiminin Genel Ekonomik Durumu. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Basılmış Yüksek Lisans Semineri, Ankara.

Çizelgeler

Çizelge 3.1.	Ana kitledeki işletmelerde ortalama işletme büyüklüğü ve örneğe giren işletme sayıları.....	9
Çizelge 3.2.	Erkek işgücü birimine çevirmede kullanılan katsayılar	12
Çizelge 3.3.	Büyükbaş hayvan birimine çevirmede kullanılan katsayılar.....	12
Çizelge 3.4.	Araştırmada kullanılan amortisman oranları.....	14
Çizelge 5.1.	Burhaniye İlçesinde 1990-2000 yılları itibariyle şehir ve köy nüfusu.....	22
Çizelge 5.2.	Burhaniye ilçesinde arazi varlığı ve nevelerine göre dağılımı ...	24
Çizelge 5.3.	Burhaniye ilçesinde yetiştirilen başlıca tarım ürünlerinin ekim alanı, üretim miktarı ve verimleri.....	26
Çizelge 5.4.	Burhaniye ilçesinde meyve ağaç sayısı, üretim miktarı ve verimleri.....	27
Çizelge 5.5.	Burhaniye ilçesinin hayvan varlığı.....	29
Çizelge 5.6.	Burhaniye ilçesinin 2004 yılı hayvansal üretimi	30
Çizelge 5.7.	Burhaniye İlçesinde kimyevi gübre kullanımı.....	31
Çizelge 6.1.	Ülkeler itibariyle zeytin üretim alanları (2000–2004 ort.).....	32
Çizelge 6.2.	Yıllara göre çeşitli ülkeler itibariyle zeytin üretimi (bin ton).....	33
Çizelge 6.3.	2003/2004-2004/2005 üretim sezonları dünya zeytinyağı üretim, tüketim ve dış ticareti.....	34
Çizelge 6.4.	Türkiye’de zeytin ağaç sayısı, zeytin ve zeytinyağı üretimi.....	36
Çizelge 6.5.	Türkiye’nin üretim sezonları itibariyle zeytinyağı ihracatı.....	38
Çizelge 7.1.	İşletmelerde arazi mülkiyet ve tasarruf durumu.....	44
Çizelge 7.2.	İşletmelerde arazi nevelerinin dağılımı.....	45
Çizelge 7.3.	İşletme büyüklük grupları itibariyle nüfusun yaş ve cinsiyetlere göre dağılımı.....	47
Çizelge 7.4.	İşletmelerde 7 yaş ve üstü grubun eğitim durumu.....	48
Çizelge 7.5.	İşletmelerde aile işgücü durumu (EİB).....	49
Çizelge 7.6.	İşletmelerde aktif sermayenin unsurları itibariyle dağılımı.....	51
Çizelge 7.7.	İşletmelerde çiftlik sermayesinin unsurları itibariyle dağılımı...	53
Çizelge 7.8.	İşletmelerde toprak sermayesinin dağılımı (YTL).....	55
Çizelge 7.9.	İşletmelerde Arazi Islah Sermayesinin Dağılımı.....	56

Çizelge 7.10. İşletmelerde bina sermayesinin dağılımı (YTL).....	58
Çizelge 7.11 İşletmelerdeki bitki sermayesinin dağılımı.....	60
Çizelge 7.12. İşletmelerde işletme sermayesinin unsurları itibariyle dağılımı...	62
Çizelge 7.13. İncelenen işletmelerde alet-makine varlığı.....	63
Çizelge 7.14. İşletmelerde alet-makine sermayesinin dağılımı (YTL).....	64
Çizelge 7.15 İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi (YTL).....	65
Çizelge 7.16 İncelenen işletmelerde malzeme ve mühimmat sermayesi(YTL)	67
Çizelge 7.17. İncelenen işletmelerde para sermayesi (YTL).....	68
Çizelge 7.18. İşletme büyüklük grupları itibariyle sermaye çeşitleri ve aktif sermayeye oranları.....	72
Çizelge 7.19. İşletmelerde gayri safi üretim değeri (GSÜD).....	75
Çizelge 7.20. Zeytinyağı ve sofralık zeytin üretim miktarları ve değerleri.....	77
Çizelge 7.21. İşletmelerde bitkisel üretim miktarı ve değer.....	79
Çizelge 7.22. İşletmelerde dekara düşen GSÜD (YTL).....	80
Çizelge 7.23. İşletmelerde gayri saf hasılanın oluşumu.....	81
Çizelge 7.24. İşletmelerde gayri safi hasılanın dağılımı.....	82
Çizelge 7.25. İşletmelerde değişen masrafların unsurlarına göre dağılımı.....	84
Çizelge 7.26. Hayvansal üretimde değişen masrafların türler itibariyle dağılımı (YTL).....	86
Çizelge 7.27. Bitkisel üretimde değişen masrafların ürünler itibariyle dağılımı (YTL).....	87
Çizelge 7.28. Bitkisel üretimde toplam değişen masraflar ve oransal dağılımı...	89
Çizelge 7.29. İşletmelerde sabit masrafların dağılımı.....	90
Çizelge 7.30. İşletmelerde toplam işletme masrafları.....	91
Çizelge 7.31. İşletmelerde işletme başına düşen brüt kar (YTL).....	92
Çizelge 7.32. Brüt karın üretim faaliyetleri itibariyle dağılımı (YTL).....	94
Çizelge 7.33. İşletmelerde saf hasılanın oluşumu (YTL).....	95
Çizelge 7.34. İşletmelerde tarımsal gelirin oluşumu (YTL).....	97
Çizelge 7.35. İncelenen işletmelerde toplam aile gelirinin dağılımı.....	98
Çizelge 7.36. İncelenen işletmelerde Rantabilite faktörleri ve oranları (%).....	99

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Çanakkale’de doğdu. İl, orta ve lise öğrenimini Çanakkale ili, Gelibolu ilçesinde tamamladı.1998 yılında Trakya Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi’ni kazanarak 2002 yılında Ziraat Mühendisi unvanı ile mezun oldu. 2003 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde yüksek lisans öğrenimi görmeye hak kazandı.